

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav Blízkého východu a Afriky

A F R I K A N I S T I K A

**Angola od osvobozeneckých bojů do
současnosti**

**Angola from liberation struggle to present
days**

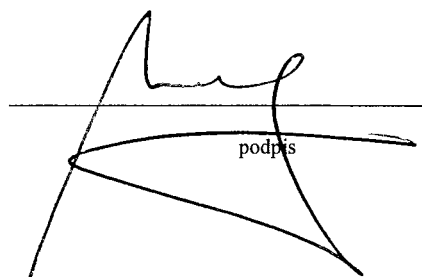
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Napsal: **Ing. Mgr. Mário Augusto Caetano João**

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Alemayehu Kumsa, PhD.**

©**Praha 2007**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s
využitím uvedených pramenů a literatury.

podpis

Chtěl bych především poděkovat **PhDr. Alemayehu Kumsovi, PhD.** za podporu a řadu inspirativních připomínek. Děkuji rovněž PhDr. Karlu Smetanovi a Janě Baranové za podporu a jazykovou opravu textu. V neposlední řadě děkuji Ing. Augustovi Caetano João, PhD. za to, že mne naučil říkat pravdu.

Angola od osvobozeneckých bojů do současnosti

—

Angola from liberation struggle to present days

OBSAH

SEZNAM OBRAZKOVÝCH PŘÍLOH A TABULEK	3
SEZNAM ZKRATEK	4
ÚVOD.....	8
1 ZÁKLADNÍ INFORMACE O ANGOLE	12
2 ETNOLINGVISTICKÉ ROZDĚLENÍ OBYVATELSTVA V ANGOLE	17
2.1 Etnolingvistické rozdělení Bantuské populace v Angole	17
2.1.1 Etnolingvistická skupina OVIMBUNDU	19
2.1.2 Etnolingvistická skupina AMBUNDU	19
2.1.3 Etnolingvistická skupina BAKONGU	20
3 ANGOLA POD KOLONIÁLNÍ NADVLÁDOU PORTUGALSKA	22
3.1 Portugalsko v boji o Afriku	22
3.2 Koloniální správa a zneužití domácího obyvatelstva	24
3.3 Proces transformace domácího obyvatelstva.....	29
4 BOJ O OSVOBOZENÍ OD PORTUGALSKÉ NADVLÁDY	34
4.1 Vznik a vývoj osvobozenického boje	34
4.2 Nejednotnost osvobozenického boje.....	42
4.3 Postoj Portugalska k otázce dekolonizace	50
5 OD OSVOBOZENÍ K SOUČASNOSTI.....	55
5.1 Vnější vlivy: Portugalsko a mezinárodní instituce	55
5.2 Vznik Angolské lidové republiky.....	58
5.3 Od občanské války k mírové dohodě.....	65
6 ANGOLA OD MÍROVÉ DOHODY	79
6.1 Ekonomická situace.....	79
6.2 Sociální problémy jako důsledek války	81
6.3 Pozůstatek z koloniální správy: problém ras	91
6.4 Trhliny v angolské demokracii: porušování lidských práv.....	114
ZÁVĚR	128
SEZNAM LITERATURY.....	132
RESUMÉ	138

SEZNAM OBRAZKOVÝCH PŘÍLOH A TABULEK

Obrázkové přílohy

- 1. Mapa Angoly..... 15
- 2. Mapa rozložení Angolské populace podle entolingvistických skupin..... 21

Tabulka

- 1. Podíl jednotlivých odvětví na HDP Angoly..... 83

SEZNAM ZKRATEK

ANANGOLA – Asociace narozených v Angole (*Associação dos Naturais de Angola*)

CCPM – Spojená politicko-vojenská komise (*Comissão Conjunta Político Militar*)

CDE – Volební demokratická komise (*Comissão Democrática Eleitoral*)

CEUD – Volební komise demokratické jednoty (*Comissão Eleitoral de Unidade Democrática*)

CLSTP – Výbor pro osvobození Svatého Tomáše a Princova ostrovu (*Comité de Libertação de São Tomé e Príncipe*)

CNE – Národní volební rada (*Conselho Nacional Eleitoral*)

CONCP – Konference nacionalistických organizací portugalských kolonií (*Conferência das Organizações Nacionalistas das Colónias Portuguesas*)

ČLR – Čínská lidová republika

DISA – Informační a bezpečnostní ředitelství Angoly (*Direção de Informação e Segurança de Angola*)

DOM – Oddělení pro organizace mas (*Departamento de Organizacao de Massas*)

ENSINA – Tajná armáda národní intervence v Angole (*Exército Secreto de Intervenção Nacional de Angola*)

FAA – Angolské ozbrojené síly (*Forças Armadas Angolanas*)

FALA – Osvobozené ozbrojené síly Angoly (*Forças Armadas para a Libertação de Angola*) FORCAS ARMADAS PARA A LIBERACIO DE ANGOLA

FAPLA – Národněosvobozené ozbrojené síly Angoly (*Forças Armadas Populares de Libertação de Angola*)

FDA – Angolský demokratický fórum (*Fórum Democrático Angolano*)

FLEC – Fronta pro osvobození enklávy Cabinda (*Frente de Libertação do Enclave de Cabinda*)

FNLA – Národní osvobozená fronta Angoly (*Frente Nacional de Libertação de Angola*)

FNLC – Národní osvobozená fronta Angoly (*Front National pour la Libération du Congo*)

FRA – Angolská revoluční fronta (*Frente Revolucionária Angolana*)

FRAIN – Africké revoluční hnutí za národní nezávislost (*Frente Revolucionária Africana para a Independência Nacional*)

FRELIMO – Fronta za osvobození Mosambiku (*Frente de Libertação do Moçambique*)

FUA – Sjednocená fronta Angoly (*Frente Unida de Angola*)

GPL – Provinční vláda Luandy (*Governo Provincial de Luanda*)

GRAE – Revoluční vláda Angoly v exilu (*Governo da Revolucionário de Angola no Exílio*)

GURN - Vládu národní jednoty a usmíření (*Governo de Unidade e Reconciliação Nacional*)

GW – Global Witness

HDI – Index lidského rozvoje (*Human Development Index*)

HDP – hrubý domácí produkt

HRW – Organizace na ochranu lidských práv (*Human Rights Watch*)

ICRC – Mezinárodní výbor Červeného kříže (*International Committee of the Red Cross*)

IDPs – osoby vnitřně vysídlené (*internal displaced persons*)

IMF – Mezinárodní měnový fond (*International Monetary Fund*)

INRM – Národní instituce pro odstranění min (*Instituto Nacional para a Remoção de Minas*)

JAR – Jihoafrická republika

KDR – Konžská demokratická republika

MAC – Antikoloniální hnutí (*Movimento Anticolonial*)

MDA – Demokratické hnutí Angoly (*Movimento Democrático de Angola*)

MFA – Hnutí ozbrojených sil Portugalska (*Movimento das Forças Armadas*)

MIA – Hnutí pro osvobození Angoly (*Movimento para a Independência de Angola*)

MINA – Hnutí za národní osvobození Angoly (*Movimento para a Independência Nacional de Angola*)

MLSTP – Osvobozené hnutí Svatého Tomáše a Princova ostrovu (*Movimento de Libertação de São Tomé e Príncipe*)

MONUA – Pozorovatelská mise OSN v Angole (*Missão de Observação das Nações Unidas em Angola*)

MPLA – Lidové hnutí pro osvobození Angoly (*Movimento Popular para a Libertação de Angola*)

OAJ – Organizace africké jednoty

ODP – Organizace lidové obrany (*Organização da Defesa Popular*)

OCHA – Úřad pro koordinaci humanitární činnosti (*Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*)

OPEC - Organizaci zemí vyvážejících ropu (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*)

OSN – Organizace spojených národů

PAIGC – Africká strana pro nezávislost Guiné a Kapverd (*Partido Africano para a Independência da Guiné e Cabo Verde*)

PAJOCA – Strana spolenectví dělnicko-zemědělské mládeže Angoly (*Partido da Aliança da Juventude Operária-Camponesa de Angola*)

PALOP – Africké země, které mají portugalštinu jako úřední jazyk (*Países Africanos de Língua Oficial Portuguesa*)

PALOP – Africké země, které mají portugalštinu jako úřední jazyk, nebo sdružení lusofonních států (*Países Africanos de Língua Oficial Portuguesa*)

PCDA – Křesťansko demokratická strana Angoly (*Partido Cristão Democrático de Angola*)

PCP – Portugalská komunistická strana (*Partido Comunista Português*)

PDA – Demokratická strana Angoly (*Partido Democrático de Angola*)

PDP-ANA – Demokratická strana pro pokrok / Národní spolenectví Angoly (*Partido Democrático para o Progresso / Aliança Nacional de Angola*)

PLD – Liberálně demokratická strana (*Partido Liberal Democrático*)

PLUAA – Strana sjednoceného boje Afričanů z Angoly (*Partido da Luta Unida dos Africanos de Angola*)

PRD – Demokraticky obnovitelská strana (*Partido Renovador Democrático*)

PRS – Sociálně obnovitelská strana (*Partido Renovador Social*)
PS – Socialistická strana (*Partido Socialista*)
PSD – Strana sociálně demokratická (*Partido Social Democrata*)
SADC – Jihoafrické rozvojové společenství (*Southern African Development Community*)
SADF – Jihoafrické obranné síly (*South African Defence Force*)
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
TI – *Transparency International*
TPA – Veřejná televize Angoly (*Televisão Pública de Angola*)
UGP – Jednotka presidentské gardy (*Unidade da Guarda Presidencial*)
UNA – Angolský nacionalistický svaz (*União Nacionalista Angolana*)
UNAVEM – Ověřovací mise OSN pro Angolu (*The United Nations Angola Verification Mission*)
UNHCR – Úřadu vysokého komisaře pro uprchlíky (*United Nations High Commissioner for Refugees*)
UNITA – Národní svaz pro úplnou nezávislost Angoly (*União Nacional para a Independência Total de Angola*)
UPA – Svaz národů Angoly (*União das Populações de Angola*)
UPNA – Svaz národů ze severní Angoly (*União das Populações do Norte de Angola*)
USA – Spojené státy americké (*United States of America*)

ÚVOD

Angola od osvobozeneckých bojů do současnosti je práce, která se snaží popsat jistou etapu angolských novodobých dějin. Je zde popsáno jakým způsobem se Portugalci ocitli v Africe, konkrétněji v Angole, a jak probíhal proces kolonizace. Jádrem všeho jsou pak specifika národněosvobozeneckých bojů, které dovedly Angolu k osvobození od koloniální nadvlády a později k občanské válce. Nakonec nebyly ponechány stranou ani některé problémy, které tíží zemi dodnes.

Cílem této práce není jen deskriptivně popsat sled dějů, které se odehrály v dějinách Angoly, ale především poukázat na fakta, o kterých se moc nemluví (nepíše) nebo které byly a jsou dodnes tabu.

Záměrem této práce (hlavně ve fázi osvobozeneckých bojů) je také popsat děje z afrického pohledu a vyzdvihovat Afričana jako hlavního hybatele celého procesu od bojů za nezávislost až k současnosti. Ovšemže zde nebudou ponechány stranou vnější vlivy, které situaci v tomto státě na jihu od rovníku hodně ovlivnily.

Existuje tedy mnoho důvodů proč jsem se rozhodl psát diplomovou práci na toto téma. Nejdůležitější je však ten, že práce by měla ukázat jiný náhled na známá fakta z angolských dějin, nabízet spíše doplnění již napsaných fakt a tím dojít i k jiným závěrům. K tomuto cíli byly využity knihy z různých zemí, v různých jazycích a s různými pohledy na danou problematiku.

Aby bylo možné vylíčit tento vývoj, bylo nutné jej rozdělit do šesti kapitol. Vyjma prvních dvou kapitol popisuje každá kapitola jednu fázi tohoto procesu. Dílčí kapitoly jsou dále rozloženy do podkapitol. První dvě kapitoly jsou napsány tak, aby čtenáře zavedly do dějů, o kterých dále pojednávají ostatní kapitoly.

První kapitola pojednává o základních faktech Angoly, pozornost je zde například věnována velmi vhodným klimatickým podmínkám pro rozvoj zemědělství.

Druhá kapitola pojednává o etnolingvistickém složení angolského obyvatelstva. Je zde popsáno jakým způsobem se převážně bantuská populace dostala na dnešní angolské území a kde se dnes nacházejí. Je zde věnována pozornost třem největším skupinám s ohledem na to, že jsou v této práci dále popsány jako hlavní aktéři národněosvobozenického boje a později i v občanské válce. Pro tuto kapitolu byla velice užitečná kniha *Angola: Povos e Linguas* od autorů João Fernandes a Zavoni Ntondo.

Třetí kapitola je věnována širšímu kontextu portugalského zájmu o Afriku. Ačkoliv byl v roce 1836 obchod s otroky ve všech portugalských koloniích zakázán, nepřestalo zde otroctví existovat. Část místního obyvatelstva se dokonce zapojila i do obchodu s otroky. Na druhé straně se zde postupně začal prosazovat systém využívání bezplatné práce Afričanů jako způsob splácení nesmyslné „daně na chýši“. V práci jsou popsány základní rysy koloniální správy, včetně asimilačního procesu, který dával některým Afričanům právo zapojit se do správy vlastní země. Avšak není zde opomenuto to, že statut „*assimilado*“ nebyl jen krokem za lepším postavením ve společnosti, ale „*assimilado*“ měl vedle práv, které mu z tohoto postavení vyplývaly i povinnosti. V neposlední řadě je tady snaha zachytit úmysly portugalského guvernéra pro Angolu Norton de Matos, který se snažil omezit post-otrokářskou společnost v Angole a přišel s řadou nařízení (pracovní smlouvy), které měly tyto praktiky omezit. Zde byla velmi inspirativní kniha Nortona de Matos, *A Província de Angola*, která také vyniká popisem plánování a průběhu kolonizace angolského teritoria.

Další kapitola (čtvrtá) je věnována zrodu národněosvobozenického hnutí a vývoji osvobozenickým bojů v Angole. Nejsou zde opomenuty také vnější síly, které tento zrod ovlivňovaly, jako například panafricanistické hnutí s heslem „Afrika Afričanům.“ Poměrně značná pozornost je také věnována vzájemným rozporům,

kteřé Portugalsko dokázalo velice dobře využít. Jádro jejich nedorozumění je zde popsáno jak z vnitřních příčin tak i z hlediska zahraničního vlivu. Jsou zde popsány také některé strategické lži a tajné dohody, které měly národněosvobozenec k hnutí v tomto boji legitimizovat. Ovšem i v samotném Portugalsku byla společnost rozpolcená a ke konci salazarismu neměla koloniální válka velkou podporu. Je tedy patrné, že působení národněosvobozenec k hnutí v Angole mělo dopad i na společenské mínění v Portugalsku a také, což je ještě markantnější, se začaly postupně objevovat rozpory i uvnitř portugalských vojenských sil, jejichž významná část požadovala politické a diplomatické řešení konfliktu. Při koncipování této kapitoly byla velice užitečná kniha angolského historika Jean-Michela Mabeko Taliho *Dissidências e Poder de Estado. O MPLA perante si próprio*.

Otázka osvobození Angoly od portugalské nadvlády k občanské válce je podrobněji rozebrána v páté kapitole. Jedním z faktorů, který koloniální válku nepochybně urychlil, byly důsledky portugalského státního převratu v dubnu 1974. Zároveň je zde poukázáno na tlak mezinárodních institucí, především Organizace spojených národů a Organizace africké jednoty, které angolské hnutí podporovaly. Poměrně velká část je rovněž věnovaná dekolonizačnímu procesu, včetně vyjednávání příměří mezi národněosvobozenec k hnutími a Portugalskem a sestavení harmonogramu pro předání moci do rukou samotných Angolanů. Ačkoli byly dohody velice úspěšné, plán se nepodařilo splnit a po získání nezávislosti upadla Angola do občanské války, která se stala jednou z kapitol studené války. Dále je zde podrobně rozebrán vývoj občanské války, která si během 27 let (1975-2002) vyžádala mnoho lidských životů. Nejsou zde ponechány stranou ani různé mezníky jako například vyjednávání o míru, mírové dohody a první svobodné volby v roce 1992. Pro tuto část práce byla velice přínosná kniha Toni Hodges *Angola: Anatomy of an Oil State* a Pezarata Correiu *Descolonização de Angola – A jóia da coroa do império português*.

Poslední část pojednává o současném stavu Angoly. Jsou zde popsány problémy v zemědělství a jejich příčiny. Z hlediska ekonomiky vykazovala Angola v minulém kalendářním roce růst HDP okolo 18%, v roce 2006 plánovala angolská vláda dokonce růst okolo 20%. Největší podíl na tomto růstu HDP má ropa. Jsou zde probrána rovněž jiná nerostná bohatství, která Angola vlastní.

Ve snaze zachytit současné dění v Angole, je zde pojednáno o dílčích problémech, které Angolu po ukončení bojů stále trápí. Jsou zde zmíněny problémy zdravotního rázu jako především stále se rozšiřující nemoc AIDS, i když procento nakažených je stále nízké ve srovnání se sousedními zeměmi. Dále pak problémy sociálního rázu, kde jsou vyzdviženy otázky chudoby a vnitřně vysídlených osob (IDPs – internal displaced persons), i když se jejich počet rok od roku snižuje. Stranou není ponechána ani korupce, která brání velkému přílivu přímých zahraničních investic a tím snížení nezaměstnanosti. Kromě obecného popisu dnešních problémů, které Angolu sužují, byly vybrány tři: jeden, který se jeví jako pozůstatek koloniální vlády, dva již jako odraz dnešní vlády. Vedle knihy od autora Keith Somerville, *Angola. Politics, Economics and Society* byla velmi přínosná angolská literatura psána portugalsky. V části, která pojednává o porušování lidských práv v Angole jsem musel postupovat podle různých článků a dokumentů, které jsou jen online (na internetu).

1 ZÁKLADNÍ INFORMACE O ANGOLE

Obr. 1: Mapa Angoly
www.lib.utexas.edu/maps/angola.html

Angola je z geografického hlediska země mnoha kontrastů. Její rozloha se táhne od enklávy Cabinda na severu, kde je pohoří Mayombe hojně pokryté rovníkovým deštným pralesem, až na jih k Namibe a poušti Kalahari. Existuje obrovský kontrast mezi nížinou, suchou pobřežní úžinou a vysočinou, která je dobře zavodněnou náhorní plošinou. Na pobřeží, především na jižním, se nachází poměrně málo řek, ale když člověk postupuje směrem do vnitrozemí a poté přes svahy centrální a jižní náhorní plošiny provincie Bié a Huila, nachází tam prameny velkých řek jako Kasai, Zambezi, Kwanza a Kunene. Mnoho z těchto řek, které mají svůj původ v Angole, se ale vlévají do řek sousedních států, především Konžské demokratické republiky (KDR) a Zambie. Řeka Kubangu teče přes Namibii do Botswany, kde zároveň mění své jméno na Okavango.

Angolská náhorní plošina má výtečné podmínky pro zemědělství, především v provinciích Bié a Huila. Na severu směrem do Malanje a Kwanza Norte se nachází náhorní plošina se subtropickým podnebím, které je vhodné pro specificky zaměřené zemědělské plantáže. Angola leží v tropickém pásmu, střídají se zde pravidelně období dešťů a sucha. Nejsilnější deště bývají v Mayombských zalesněných plochách v Cabindě, jejichž sráživost se tam pohybuje okolo 150-175 cm ročně. A naopak na jihu a směrem k pobřeží je oblast velmi suchá. V provincii Namibe na jižním pobřeží se sráživost pohybuje okolo 5 cm ročně. Na severní části náhorní plošiny v blízkosti Uige, na východě provincie Lunda a v samotné střední části náhorní plošiny je roční sráživost téměř obdobná jako v Mayombe.

Na základě výše uvedeného popisu je vegetace v Angole rovněž různorodá a různí se na základě klimatických podmínek a nadmořské výšce. Tropický deštný prales se objevuje více méně jen v oblasti Mayombe, travnaté savany a relativně suché zalesněné krajiny převažují v plošinách, ačkoli se i zde místy vyskytují deštivá údolí, a ve svazích náhorních plošin. Vnitrozemské suché křoví a zalesněné plochy splývají v severní část pouště Kalahari.

Její rozloha je 1 246 700 km², což je pro lepší představu více jak patnáctkrát větší území než Česká republika, ale počtem obyvatel jsou obě území na stejné úrovni. Přesné statistiky jsou v tomto případě poněkud problematické, neboť poslední celostátní sčítání lidu se uskutečnilo ještě za portugalské nadvlády.¹ Pokud ale budeme trvat na nějakém specifickém čísle, můžeme se opírat o údaje angolské vlády, která na svých internetových stránkách uveřejňuje 13 300 000 obyvatel.² Rovněž se lze opírat i o odhady FAO: 13 365 000 osob.³ Ať už je skutečný počet obyvatel o málo vyšší nebo nižší, stále můžeme tvrdit, že na takovou rozlehlou zem je hustota zalidnění nízká. Na rozdíl od ostatních afrických zemí, které tvoří společně s Angolou Jihoafrické rozvojové společenství (SADC – *Southern African Development Community*), má Angola třetí nejmenší hustotu zalidnění. Členové tohoto společenstva, kteří mají menší hustotu zalidnění než Angola jsou pouze Namibie a Botswana.⁴

Angola je konstitucionální republikou (v přechodu) po konci 27-ti leté občanské války v roce 2002. Angolská vláda je silně centralizovaná a presidentská. Největší strana MPLA (*Movimento Popular para a Libertação de Angola* – Lidové hnutí pro osvobození Angoly) vládne v zemi od doby, kdy se Angola stala nezávislou na Portugalsku v roce 1975. Od tohoto roku se *de facto* ponořila do občanské války, která (pokud to budeme chtít zjednodušit) byla studenou válkou v praxi. Na jedné straně byla MPLA podporována SSSR a levicově orientovanými státy (mj. i ČSSR) a na druhé straně byla UNITA podporována především Spojenými státy americkými.

President José Eduardo dos Santos, který je zároveň členem/presidentem MPLA, se chopil moci v roce 1979. V roce 1992 se konaly první presidentské a parlamentní

¹ V roce 1970 proběhlo dosud poslední sčítání lidu a statistiky ukazují pouze na 5 646 166 obyvatel, což dokazuje ještě menší hustotu zalidnění (4,5 na km²). V roce 1996 byl počet obyvatel odhadován na 11 890 00 (9,5 na km²). Pro větší přehled o angolských statistikách doporučuji podívat se na René Pélissier: „Angola: Physical and Social Geography“ in *Africa South of the Sahara 2000*, ed. cit., s. 155.

² Botschaft Angola, online: <http://www.botschaftangola.de>, 20.1.2005

³ FAOSTAT data, 2004

⁴ Zeměpis, online: <http://www.zemepis.com/sadc.php>, 20.1.2005

volby, v nichž zvítězila MPLA. V presidentských volbách zvítězil José Eduardo dos Santos, ale nezískal nadpoloviční větišinu hlasů.⁵

Celonárodní vláda byla sestavena až v roce 1997, poté co se UNITA a dalších 10 stran z opozice připojily k MPLA do GURN (*Governo de União e Reconciliação Nacional* – Vláda národní jednoty a rekondiliace). Navzdory vytvoření GURN němělo Národní shromaždění žádnou sílu, neboť ačkoli opoziční poslanci získali 43% křesel v Národním shromaždění, stále existovalo málo mechanismů ke kontrole moci většiny, kterou měla MPLA nebo ke změně zákonů. Špatné vládnutí společně s rozšířenou korupcí (151. místo v žebříčku *Transparency International* ve vnímání korupce za rok 2005⁶) pokračuje v poskytování omezené základní péče většině obyvatelstva. Justiční moc je stále pod vlivem vykonné moci a stále funguje jen v některých částech země.

Občanská válka skončila podepsáním Mírové dohody z Luena (hlavní město provincie Moxico) v dubnu 2002 mezi MPLA a UNITA. Dohoda z Luena předvídala odzbrojení a demobilazaci všech ozbrojených sil UNITA a implementaci zbývajících článků z Lusackého protokolu z roku 1994 pod dohledem OSN. Oficiální mírová dohoda, která ukončila dlouhotrvající občanskou válku (1975-2002) a doplnila tak Lusacký protokol, byla podepsána a UNITA se od tohoto okamžiku stala politickou stranou v opozici. Konzultace mezi MPLA, opozičními stranami a občanskou společností o nové ústavě, státních symbolech a kalendáři pro nadcházející volby je od roku 2002 stále v jednání. Podle běhu událostí je tedy patrné, že občané Angoly se mohou dočkat nových voleb nejdřív ve druhé polovině roku 2009.

⁵ Klíma, J.: *Angola*. Praha 2003, s. 77.

⁶ Transparency International, online: <http://www1.transparency.org/cpi/2005/2005.10.18.cpi.en.html>, 18.8.2006.

Ekonomie, dominovaná exportem ropy, vzrůstá a projekce růstu HDP na rok 2006 je okolo 26%⁷, avšak největší část bohatství zůstává stále v držení některých jednotlivců. Korupce, nedostatek průhlednosti v některých smlouvách a chybné vedení fiskální politiky je prospěšné jen pro bohatou a politicky vlivnou vrstvu. Ačkoli se obchodní a zemědělské aktivity po konci války jednoznačně zvýšily v urbánních a rurálních zonách, drsná většina populace stále žije v chudobě.⁸ Kolem 71% populace se věnuje zemědělství, ačkoli ve většině případech se jedná o produkci, která je určená k vlastní spotřebě.⁹

⁷ OECD, online:

<http://www.oecd.org/dataoecd/37/35/36734978.pdf#search=%22angola%2Boecd%2Bgrowth%2Bgdp%2B2006%22>, 18.8.2006.

⁸ IRIN, online: <http://www.irinnews.org/report.asp?ReportID=45077>, 18.8.2006.

⁹ FAOSTAT data, online: <http://faostat.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture>, 25.1.2005.

2 ETNOLINGVISTICKÉ ROZDĚLENÍ OBYVATELSTVA V ANGOLE

2.1. Etnolingvistické rozdělení Bantuské populace v Angole

Podle nejnovějšího publikaci se dnešní obyvatelstvo Angoly se skládá z etnolingvistických skupin ne-Bantu (KhoiSan), pre-Bantu (Vátwa), Bantu a potomků Evropanů či míšenců evropské a africké populace.¹⁰

Bantuské národy, které dnes tvoří většinu populace na angolském území, jsou potomci velkých bantuských migrací ze severu, východu a z jihu. Bantuská populace v Angole, do níž patří 90-100 etnických podskupin, je seskupená do 8 velkých etnolingvistických skupin a do 9 velkých jazykových.

Celkové etnolingvistické skupiny, která se na území Angoly objevují jsou:

- **NE-BANTUSKÉ A PRÉ-BANTUSKÉ ETNICKÉ SKUPINY**

1. KHOISAN (ne-bantuská populace)
2. VÁTWA (pré-bantuská populace)

- **BANTUSKÉ ETNICKÉ SKUPINY**

3. OVIMBUNDU, jazyk umbundu
4. AMBUNDU, Jazyk kimbundu
5. BAKONGO, Jazyk kikongo
6. TUCOKWE, Jazyk cokwe
7. VANGANGELA, Jazyk ngangela
8. OVANYANEKA – NKHUMBI, Jazyk olunyaneka
9. OVAMBO
 - Skupina OVAKWANYAMA, Jazyk oshikwanyama
 - Skupina OVANDONGA, Jazyk oshindonga
10. OVAHELELO, Jazyk oshihelelo

¹⁰ João Ntundo & , Zavoni Fernandes: *Angola: Povos e línguas*. Luanda, Nzila, 2000

2.1.1. Etnolingvistická skupina OVIMBUNDU

Tato skupina se rozkládá ve střední a západní oblasti Angoly stoupající od pobřeží do vysoko položených oblastí ve vnitrozemí. V této velké etnolingvistické skupině jsou zahrnuty tyto etnika: Vyeno, Mbalundu, Sele, Sumbi, Wambu, atd.

Tato etnolingvistická skupina čítá okolo 4 970 000¹¹ lidí a užívá jazyk umbundu. Zabývají se převážně zemědělstvím se specializací na obiloviny. V době, kdy sousední etnika ještě používala k obdělávání půdy motyky, Ovumbundové již znali a používali pluh. Ještě ve 20. letech 20. století existovalo více než 10 mocných království jako například Mbalundu, Viye, Wambu, Cyaka, Ngalonge, Ndulo.

Jazyk umbundu. Jazyk umbundu je jeden z nejvíce používaných jazyků ve Střední vysočině. Oblast šíření tohoto jazyka zahrnuje 3 administrativně-politické provincie dnešní Angoly. Jsou to provincie Bié, Huambo a Benguela. Jeho vliv však sahá i do jiných sousedních provincií jako například provincie Namibe, severozápadní část provincie Kwandu Kubangu a rovněž zahrnuje i malou část severní části provincie Wíla. Jazyky, které s tímto jazykem sousedí jsou jazyky kimbundu na severu, Cokwe a Ngangela na východě a na jihu Olunyaneka a Oshihelelo. umbundu je také významným obchodním jazykem ve svém regionu.

2.1.2. Etnolingvistická skupina AMBUNDU

Tato skupina obývá širokou oblast angolského národního území, které se rozkládá mezi mořem a řekou Kwangu (Cuango) a šíří se dále na východ. Dále se pak šíří na jih v oblastech nízkého a středního Kwanza a počtem obyvatel nepřesahuje 3 280 000 lidí. Etnolingvistická skupina Ambundu je složena z těchto etnik:

¹¹ Počet obyvatel je opravdu orientační, neboť od roku 1970 nedošlo k celkovému sčítání lidí. Táto práce se bude tedy opírat o údaje, které na svých Webových stránkách uveřejnil Carlos Pires, online: http://www.cpires.com/angola_povos.html, 11.12.2006

Lwanda, Lwangu, Ndembu, Mbângala, Kisama, atd. Ambundové se zabývají převážně zemědělstvím a používají jazyk kimbundu.

Jazyk kimbundu. Jazyk kimbundu je používán od vnitrozemí směrem k pobřeží a dominuje v provinciích Bengu, Kwanza Norte, a na severu provincie Kwanza Sul, Malanje a Lwanda. Jazyky, které s tímto jazykem sousedí jsou na severu kikongo, na východě Cokwe a na jihu Umbundu.

2.1.3. Etnolingvistická skupina BAKONGU

Bakongu je etnolingvistická skupina, která se rozkládá na severu angolského území v oblasti Kabinda (Cabinda) od levého břehu řeky Kwangu až k moři. Počtem obyvatel se tato skupina řadí mezi třetí největší na angolském teritoriu – 1 680 000 obyvatel. Nejznámější etnika do ní patřící jsou: Basikongu, Bayombe, Yaka, Nsoso, atd. Ve většině případech se jedná o zemědělce, kteří zpracovávají půdu tradičně pomocí motyky. Používají jazyk kikongu.

Jazyk kikongu. Jazyk kikongu se v Angole vyskytuje v severozápadní oblasti, ale skutečná oblast, kde se tímto jazykem mluví přesahuje angolské hranice. Kikongu se vyskytuje také v Konžské demokratické republice (KDR), v Konžské republice (Brazzaville) a částečně také na území Gabonu. Na rozdíl od dvou výše uvedených skupin, které se vyskytují jen na území Angoly, má jazyk kikongu charakter transnacionalního¹² jazyka. V Angole se kikongu objevuje v provinciích Kabinda (Cabinda), Wíje (Uíge), Zaire a v severní části provincie Bengu. Angolské jazyky, které s jazykem kikongu sousedí jsou na jihu a jihovýchodě kimbundu a na východě Cokwe.

¹² Transnacionalní jazyk bude v této práci označován jako jazyk, který se objevuje ve dvou či více státech.

V současné době dochází k velkým lexikálním výpůjčkám z těchto národních jazyků do jazyka portugalského. Tyto výpůjčky je možné pozorovat nejen v mluveném jazyce, ale i v angolské literatuře. Výpůjčky v portugalském jazyce, kterým se mluví v Angole jsou ve většině případech z jazyka Kimbundu a k tomuto jevu docházelo již od prvních styků mezi těmito dvěma národy. Dodnes je dokonce možné najít i slova Kimbundu v portugalštině užívané v Brazílii.

3 ANGOLA POD KOLONIÁLNÍ NADVLÁDOU PORTUGALSKA

3.1 Portugalsko v boji o Afriku

Datum a okolnosti vstupu Portugalska do boje o rozdělení afrického kontinentu byly zjevné. Během 60-ti let, od roku 1820, odmítala Velká Británie přiznat Portugalsku nárok na teritorium ležící mezi Ambriz a řekou Kongo. V této historické oblasti existovala kdysi velká Konžská říše, která byla na začátku 19. století pouze historií – jednalo se tudíž hlavně o neobydlený prostor. Teprve v roce 1884 se náhle změnil postoj Britů, kteří byli připraveni uznat portugalské požadavky.¹³

Příčinou této náhle změny bylo Brazzovo a Stanleyovo rychlé proniknutí k Rovníkové Africe. To mohlo způsobit uzavření střední Afriky, především Konžské pánve, Britským zájmům.¹⁴ Aby se vyhnula tomuto vývoji snažila se Anglie uznat svrchovanost Portugalska nad oběma břehy řeky Kongo až do Noqui. Angličané za toto uznání požadovali protislužbu: dovolávali se práva volné plavby po řece Kongo, práva na celní poplatky a vytvoření smíšené anglo-portugalské komise pro kontrolu lodní dopravy po Kongu. Německo, Francie a vnitřní britská opozice zabránily ratifikaci této dohody.¹⁵ Na základě tohoto nesouhlasu se v Německu konala koncem roku 1884 konference, kde byla nejdůležitější otázkou samotná řeka Kongo. Portugalsko definitivně ztratilo nároky na horní část řeky a muselo se spokojit pouze s částí dolního břehu.¹⁶

V duchu požadavku Berlínské konference nechalo Portugalsko vypracovat strategický plán známý jako „růžová mapa,“ kde byly růžově namalované území mezi Angolou a Mosambikem. Přibližně na konci roku 1889 se portugalské ozbrojené síly, vedené Serpem Pintem, pokusily proniknout z Benguely do

¹³ Robert Cornevin: *Histoire de l'Afrique*, 2. díl. Paris, Payot, 1966, s. 537.

¹⁴ Ibidem, s. 503.

¹⁵ Ivan Hrbek: *Dějiny Afriky*, 2. díl. Praha, Svoboda, 1966, s. 276.

¹⁶ Robert Cornevin: op. cit., s. 541-2.

vnitrozemí, aby připravily terén pro budoucí zavedení železniční tratě. Ve skutečnosti se ovšem jednalo spíše o snahu spojit dvě portugalská území od západu k východu. V listopadu téhož roku narazil tento portugalský kontingent na kmeny, které byly podporovány Brity a měly s nimi smlouvu o protektorátu nad řekou Shire. Reakce britské vlády byla okamžité vydání ultimáta požadujícího odchod portugalských ozbrojených sil z oblasti Shire a Mashonaland. Před touto hrozbou (jednalo se především o válečné lodě, které musely opustit Zanzibar ve směru k Mosambiku) musela Portugalská imperiální diplomacie kapitulovat.¹⁷ Vláda podala demisi a v červenci roku 1891 byla podepsána smlouva o omezení portugalské jurisdikce představující přibližně dnešní mosambické hranice – téměř 960 km angolské východní hranice.

Ve stejné době se v Portugalsku odehrávala velká finanční krize.¹⁸ I poté co se vyjasnili diplomatické otázky, chyběla Portugalsku dostatečná síla, aby využilo dohody z Berlínské konference. Výše zmíněná diplomatická katastrofa, která vyvrcholila v roce 1891 vyvolala v Portugalsku nacionalistickou reakci. Poprvé v moderních portugalských dějinách vznikla snaha násilné podmanění a kontrolu afrického území. Do roku 1896 dobyly jednotky vedené Antoniem Enes a Mouzinhem de Albuquerque oblast Gazi na jihu Mozambiku a v roce 1879 dobyl Coutinho pobřežní oblast na severu Quelimane. V roce 1902-1904 „pacifikovala“ Zambézká společnost území, která se nacházela mezi Tete a hranicemi s Niassaland. V roce 1906 byla podmaněna severní část území nacházející se před ostrovem Mosambik.¹⁹ Během několika sérií vojenských kampaní, které se odehrály mezi léty 1908-1912 u kmenů Yao, obývajících oblast okolo Ňaského jezera, byly další oblasti pod portugalskou kontrolou.

Vojenská okupace angolského teritoria byla provedena pomaleji. V období 1901-1902 byla napadena a podmaněna oblast Dembos, která se nachází ve vnitrozemí

¹⁷ Ivan Hrbek: op. cit., s. 338.

¹⁸ Jan Klíma: *Dějiny Portugalska*. Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 1996, s. 149.

¹⁹ Ivan Hrbek: op. cit., s. 293.

několik set kilometrů od hlavního města Luandy. Na jihu se Kwanyamové dokázali horlivě bránit a Portugalci v roce 1904 utrpěli těžkou porážku. Portugalci museli vést mnohem delší vojenskou kampaň, která trvala až do první světové války, konkrétněji do roku 1915. V roce 1917 museli poslat další vojenské posily do dnešní provincie Moxico na jihozápadě Angoly, aby pacifikovali místní obyvatele. Teprve na konci I. světové války bylo území Angoly a Mosambiku konečně zcela pod kontrolou Portugalska.²⁰

3.2 Koloniální správa a zneužití domácího obyvatelstva

Z počátku byla portugalská koloniální diplomacie ovlivněna hlavně vnějšími faktory, především rozhodováním jiných evropských mocností. Jednání o Kongu, které se v roce 1884-1885 odehrálo na Berlínské konferenci zaznamenalo vstup Portugalska do souboje o rozdělení sféry vlivu v Africe. Tato jednání ale vznikala jednoznačně z obavy Britů z nadvlády Francouzů a Belgičanů nad Rovníkovou Afrikou. Z toho je tedy patrné, že se s Portugalci počítalo na Berlínské konferenci patrně pouze z jednoho důvodu. Belgie a Francie ohrožovali Britské pozice a tudíž Británie využila účelově portugalskou kartu. Británie jednoznačně považovala Portugalsko za slabého soupeře a tudíž se nebála, že by ji mohlo jakkoli ohrozit v jejích klíčových zájmech.

Portugalská ofenziva z let 1886-1890 nebyla tedy ničím jiným, než odpovědí na ponižování, které Portugalsko v roce 1885 zažilo na Berlínské konferenci.²¹ Nacionalismu nakloněné elity požadovaly důraznou odpověď. Zkušenost z konferencí v Berlíně nejen motivovala portugalskou ofenzivu, ale dokonce i ovlivnila její strategii. Pro Portugalsko se navíc Británie ukázala být pochybným protektorem a Německo vítězným protihráčem. Z těchto důvodů se kabinet Castra Tomese snažil uvést v život onou známou „růžovou mapu,“ neboli

²⁰ Jan Klíma: *Angola*, Praha, Libri, 2003, s. 51.

²¹ Ibidem, s. 43-6.

transkontinentální kolonii s podporou Německa. Smlouva mezi Německem a Portugalskem byla podepsána v roce 1886 a Portugalsko záhy začalo okupovat rozsáhlá teritoria na jihu Angoly a na severu Mosambiku. Na druhou stranou ale nebyla smlouva namířena proti Velké Británii. Ironicky je tedy možné říci, že připomínala spíše repliku zbraně. Evropské mocnosti, které bojovaly o rozdělení Afriky, to dobře věděly.

Uvedené snahy byly pouhou „špičkou ledovce“ portugalského koloniálního plánu na spojení kolonie od západního pobřeží k východnímu pobřeží. Od samého počátku měla portugalská ofenziva ovšem spíše chimérický charakter. Následující kroky portugalské administrativy, jako zřízení nového Mosambického okresu v rozlehlém území Jižní Rhodesii, se nesly ve stejném duchu.²² Když přibližně čtyři roky po smlouvách z roku 1886 začala vojenská ofenziva, nedokázali už Portugalci připojit žádné další teritorium k těm stávajícím, kromě několika málo kilometrů čtverečných v Ňasku. Portugalská snaha o vybudování transkontinentální říše připomínala „výkřik do tmy“. Jakmile musela portugalská diplomacie čelit samotné realitě, smělé plány se rychle rozplynuly.

Na konci 19. století měly kolonie v Africe několik společných rysů. U kolonií jiných evropských mocností je patrné, že expanze souvisela s průmyslovou revolucí, která vzešla z akumulace kapitálu a technického pokroku. To vše si vyžádalo velkou poptávku po nových surovinách na zpracování a vzniku nových trhů. Byly to tedy přirozené expanze nadnárodních ekonomik a měly téměř jednotvárný a dobře propracovaný systém. Na druhé straně vystupuje osobitý charakter portugalských kolonií, které měly zcela odlišná východiska. Jednalo se o přežívání obchodních a otrokářských stanic ze 16. století, které byly pouze rozšířeny hlouběji do vnitrozemí. Motivem expanze byl spíše strach z pronikání jiných evropských mocností.

Portugalský sen o tvoření transafrického impéria sice ztroskotal, ale expanze z období 1886-1891 dokázala alespoň zabezpečit dnešní hranice Angoly a

²² Robert Cornevin: op. cit., s. 549.

Mosambiku, které jsou proto rozsáhlejší než v době původní portugalské přítomnosti. Pronikání Portugalska do vnitrozemí Afriky, jak již bylo řečeno, se ovšem nezrodilo z průmyslového rozvoje. Nepocházelo z vnitřních sil a ani nebylo přirozené, vzniklo takřka výhradně na vnější popud.

Na konci 19. století docházelo především k expropriaci afrického území jak v Angole tak i v Mosambiku. To samé ale naštěstí nepostihlo portugalskou Guineu, kde nikdy nedošlo k rurální portugalské kolonizaci. Na druhé straně byla rovněž zneužívána africká pracovní síla. Tato forma exploatace se rozvíjela různými způsoby. Praktika zneužívání africké pracovní síly neměla zárodek nikde jinde než v otroctví, byť tentokrát ale v „přitažlivější“ podobě, tedy formou nájemní práce.²³ Tento typ vykořisťování využíval pracovní sílu buď za velmi nízké platy, nebo častěji, bez mzdy, podle toho jak to vyhovovalo administrativním a kolonizátorským potřebám.²⁴ Jiný způsob exploatace afrického obyvatelstva, který využíval pracovní sílu a místní půdu, byl velmi rozšířen v posledním fázi koloniální éry. Jednalo se o zapojení místních rolníků do monokultur. Role tohoto typu výroby byla především ve vývozu, ale podléhaly velké vyjednávací síle odběratelů, neboť portugalské společnosti nastavily pevné ceny.²⁵

Popsaný systém se tedy vyvinul z volného otrockého obchodu přes konvenční obchod s otroky a pokračoval až do osvobozeneckých bojů a konce portugalského zámořského impéria.

Afričané neznali placenou práci a poznali ji až na konci koloniálního impéria. Tento systém vznikl především z těžkostí, které měli Portugalci se snahou, aby Afričané opustili svá území, na nichž sami pracovali. Portugalci tedy přišli se dvěmi možnostmi, které byly sice rozdílné, ale pro Afričany měly stejné důsledky. Sledovaly totiž jeden jediný cíl: donutit Afričany pracovat za mzdu a poskytnout tak

²³ nájemná práce

²⁴ Carlos Rocha Dilolwa: *Contribuição à História Económica de Angola*, 2. ed. Luanda, Editorial Nzila, 2000, s. 31.

²⁵ John Iliffe: *Afrika a Afričané. Dějiny kontinentu*. Praha, Vyšehrad, 2001, s. 259.

pracovní sílu pro Portugalce. Afričané měli být tímto způsobem „účastníci“ spoluvytváření civilizovaného světa.

Jedno z těchto řešení, které mělo své kořeny v otrokářském modelu, spočívalo v seskupení domorodců silou a odvést je do „lugares de trabalho“,²⁶ kde byly donuceni pracovat.²⁷ Tento způsob používaly ve svých koloniích všechny evropské mocnosti. Ani jedna jediná silnice či železnice nebo jakákoli jiná „veřejná stavba“ nebyla na začátku koloniálního období otevřena či vybudována bez užití nucených prací, i když to nikdy nebylo oficiálně ze strany kolonizátorů přiznáno. V tomto ohledu nebyli Portugalci horšími kolonizátory než ostatní mocnosti.

Druhá metoda spočívala v individuální osobní dani pro každého Afričana, která měla být hrazena peněžně.²⁸ Její nesplacení se trestalo vězením či nucenou prací. I když ještě před koncem 19. století bylo na portugalském území (především na pobřeží) v oběhu určité množství peněz, místní obyvatelé, především Afričané, v rurálních oblastech významnějšími peněžními prostředky nedisponovali či vůbec žádné neměli. Proto si museli vydělávat, aby pokryli výdaje, především k placení daně. Jediný možný způsob, který jim umožnil výdělek ve formě peněz byla práce pro Evropany, kteří jejich služby využívali buď k osobnímu prospěchu nebo ke stavbě infrastruktur či jiných veřejných staveb.²⁹

Portugalský systém exploatace místního obyvatelstva působil dlouhodobě. Zvolený přístup kolonizátorů se následně stal jedním z hlavních faktorů, které způsobily vznik národněosvobozeneckých hnutí proti portugalským praktikám v Africe a které vyústily v dekolonizační vlnu po druhé světové válce. Samozřejmě není možné považovat systém nucených prací za jediný zdroj národněosvobozeneckého hnutí v portugalských koloniích. Nicméně ale i ostatní byly většinou vyvolány špatně provedenou a placenou správou a represí veřejných oponentů. Rovněž zvýšená

²⁶ Překl. z port.: *pracovní tábory*

²⁷ Carlos Rocha Dilolwa: op. cit., s. 31-32.

²⁸ Ibidem, s. 37-38.

²⁹ MPLA: op. cit., s. 161.

chudoba v rurálních oblastech byla důsledkem systému, vyplývala s donucení místního obyvatelstva podílet se na vývozu přírodního bohatství. V neposlední řadě bychom mohli poukázat i na velmi nízké platy, který systém zavedl pro místní Afričany ve srovnání s bělošskou populací.

Uvedené faktory je možné považovat za vnitřní slabiny daného systému. Na druhé straně však existovaly faktory, které daný koloniální systém oslabily z vnějšku: nástup národněosvobozeneckých hnutí v jiných státech Afriky, především v okolních zemích. Ghana se stala nezávislou na Velké Británii v roce 1957, Guiné-Conakry v roce 1958, Senegal a Belgické Kongo v roce 1960 a Tanganika v roce 1961.³⁰ Všechny tyto nově vzniklé státy představovaly a motivovaly obyvatele v zemích, které ještě svobodné nebyly. Ale existovaly, jak probereme dále i jiné hlubší důvody tohoto druhu.

Břemeno násilné práce bylo tedy faktorem, který se rozšířil po celém lusofonním území. Právě snaha oprostit se od tohoto útluaku měla ve většině případech podobu masových osvobozeneckých hnutí po celém africkém kontinentě.

V každém koloniálním systému existovaly propracované teoretické a praktické modely panství. Portugalskou snahu o upevnění systému je možné najít v úmyslech největšího portugalského budovatele portugalské Afriky, Nortona de Matose. Tento muž byl pověřen vládou nad Angolou ještě před I. světovou válkou, jeho cílem bylo modernizovat sociální „ovzduší“. Systém, který Norton de Matos navrhoval, spočíval v maximalizaci využití pracovních smluv pro místní obyvatelstvo. Na konci jeho působení v roce 1915 dokázal ve funkci guvernéra Angoly prosadit několik nařízeních, které měly systém moderního otroctví omezit.

Veškerá jeho snaha nebyla úspěšná. Když se Norton de Matos vrátil do Angoly v roce 1921 vyslán parlamentní republikou, tentokrát ale jako Vysoký komisař a zjistil, že jeho předchozí nařízení nebyla prosazena nebo se jimi nikdo neřídil. Byl

³⁰ John Iliffe: op. cit., s. 299-300.

touto situací velmi rozhořčený, neboť jak později napsal „*uma verdadeira lepra de corrupção que muito me custara a cauterizar e debelar nos dois primeiros anos de Alto-Comissário [1921-1922]*”.³¹ Začal tedy vydávat mnoho dalších nařízení, které ale neměly dlouhou účinnost.

Norton de Matos je ale významným pro angolské dějiny i v něčem jiném. Dosáhl totiž kompletního dobytí angolského území. Na východě omezil poslední velké zbytky pravomocí místních vládců a reformoval vojenskou správu území na čistě civilní administrativu s podporou armády a policie.³² Dále zavedl poslední, ale ne méně důležitý bod své administrativy: vytvořil zázemí pro systém rasové diskriminace podobné v sousedních zemích, kde panoval apartheid. Vládcům diktátorského režimu v Portugalsku dali tomuto kroku potřebné požehnání.³³

3.3 Proces transformace domácího obyvatelstva

Asimilace spočívala především v přímé vládě podporované jmenovanými „náčelníky“, která se opírala o přísně segregační politiku. To, co existovalo v Angole, se ve skutečnosti nelišilo od praktik, které byly základem jihoafrického systému. Jediným, ale významným rozdílem bylo to, že místní původem smíšení neboli míšenci, tzv. *mulato* jak zněl tehdejší úřední slang, měli možnost se asimilovat. To v apartheidské Jihoafrické unii a později Jihoafrické republice neexistovalo. Je to jediný rozdíl v přístupu portugalských kolonizátorů.³⁴

Ale tato výjimka nebo možnost asimilace se ve skutečnosti týkala pouze malého množství místních Afričanů, kteří se dokázali stát bohatými nebo dosáhnout vyššího sociálního postavení, bez něhož byla asimilace nemyslitelná. Největší část angolské

³¹ Norton de Matos: *A Província de Angola*. Porto. Edição de Maranus, 1926, s. 127. Překl. z port.: *skutečně hrůzostrašná korupce mě stála mnoho úsilí v prvních dvou letech vlády, než jsem ji zničil.*

³² Maria da Conceicao Neto: „Angola no século XX até 1974“. In Valentim Alexandre (ed.), *O Império Africano*. Lisboa, Edicao Colibri, 2000, s. 180.

³³ Ibidem, s. 182.

³⁴ Ibidem, s. 182-3.

populace tedy nebyla počítána mezi plnoprávné obyvatelstvo. Byli jednoduše považováni, stejně jako v době otroctví, za pouhé předměty a výmluvně se nazývali *indígenas*,³⁵ stejně jako v Jižní Africe. A přitom tvořili okolo 99% celé populace.³⁶ V portugalské Africe přesto existoval jedinečný fenomén, systém asimilace nebo civilizace, který umožňoval změnu sociálního statutu, neboť *indígena* se mohl legální cestou stát *civilizado*.³⁷ Tento proces by se také mohl přesněji nazývat *albificação*³⁸ neboť černoch, který se stal *assimilado*, už nebyl správou sociálně řazen k černochům. Někdy se jednalo o rázovou změnu teprve po splnění daných kritérií. Tento administrativně-sociální akt dával mnoha ctižádostivým Afričanům možnost, jak se odlišit a dívat se na ostatní (mnohdy sousedy, členy rodiny, atd.) koloniálními očima. Portugalcům tento statut do jisté míry vyhovoval, neboť na rozdíl od existujícího systému v Jižní Africe a Rhodesii, přinášeli asimilovaní Afričané větší jistotu a bezpečnost. Byl to jeden ze způsobů jak utlumit potenciální nespokojenost. Tento systém asimilace obyvatelstva existoval i v sousedním belgickém Kongu. Tam začali Belgičané prosazovat stejný princip a asimilované černochy nazývali *immatriculés*.

Každý černoch, který se chtěl stát asimilovaným, musel ovšem projít jistým asimilačním procesem (rituálem). Musel se podrobit zkoušce před místním tribunálem složeným ve většině případech z jednoho portugalského úředníka a dvou místních asimilovaných domorodců. Kandidát civilizace musel prokázat jazykové schopnosti (v tomto případě portugalského jazyka), křesťanskou víru (zajisté katolickou), stabilizované finanční prostředky, ochotu zbavit se místních zvyklostí (např. polygamie, atd.) a dokázat touhu žít po „evropském způsobu“ jako „civilizovaný“ člověk. Nejdůležitější bylo, že se bude schopen přizpůsobit bělošskému způsobu života. Jakmile se stal asimilovaným, musel se řídit právy a povinnostmi, vyplývajícími ze začlenění do nové sociální skupiny. Měl právo na cestovní pas a mohl volně cestovat, jeho děti mohly zadarmo navštěvovat státní

³⁵ Překl. z port.: *domorodý*.

³⁶ Ibidem, s. 183.

³⁷ Překl. z port.: *civilizovaný*.

³⁸ Albifikace (*albismus*, lat. = bílý)

školy, měl vždy přednost před ostatními *indígenas*, měl právo volit a nemusel platit daň *imposto de palhota*,³⁹ která by ho nutila pracovat pro bělochy. Na druhé straně mu vznikla povinnost podrobit se vojenské službě, ztratil právo každého *indígena* k bezplatné lékařské péči a musel také platit, stejně jako každý Evropan, daně z příjmu, které byly mnohonásobně vyšší.

Velkým cílem Portugalců (který ovšem zůstal pouhou teorií) byl během delšího období asimilovat všechny Afričany ve svých koloniích. Bezpochyby největším problémem tohoto systému byl fakt, že většina Afričanů se o to nezajímala. Portugalci tak ve stejné době, kdy „otevřely dveře“ asimilovaným, znepříjemňovali postavení místních neasimilovaných Afričanů, neboť nebylo možné, aby normální Afričan získal středoškolské vzdělání nebo si vydělal takové peníze, které by mu umožnily evropský způsob života. Tyto faktory byly ale na druhou stranu velice důležité pro získání statutu asimilovaného, kterými se stala jen malá skupina Afričanů.

Jedno přísloví z dob, kdy v Brazílii ještě existovalo otroctví, říká, že otrokářský systém byl očištec pro bělocha, peklo pro černocho a ráj pro míšence (*mulato*). Do jisté míry by se to mohlo tvrdit i o lusofonní Africe. Mnoho Portugalců žilo a dokonce se oženilo s černošskými ženami a nebylo ponižující být *mulato*. Ve většině případech *mulato* v Angole, ba dokonce v portugalské Africe, nepotřeboval být asimilován, protože byl považován za bělocha. V případě, že Evropan měl potomka s místní černošskou ženou, dítě bylo automaticky považováno za Evropana a mohlo být posláno na studia do Lisabonu. Je nutno připomenout, že tento portugalský koloniální systém rozlišoval *mulato* na – ty co se narodili přímo prvním kolonizátorům a místním ženám a na ty, kteří se narodili už ze smíšené rasy a kteří byli proto považováni za méněcenné.

Nařízení Nortona de Matos z roku 1921 se stalo klíčovým mechanismem. Ačkoli se používala pouze na území dnešní Angoly, existovala podobná nařízení, která byla

³⁹ překl. z port.: *daň na chýše*.

později převzata na území dnešního Mosambiku a v menší míře v Guiné-Bissau, který byl relativně „osvobozen“ od kolonizátorů. Pomocí staré taktiky „rozděluj a panuj“, začal Norton de Matos rozdělovat velká etnická seskupení na menší, především prostřednictvím místních náčelníků, jež byli vybíráni centrální administrativou a byli považováni za užitečný nástroj.⁴⁰

Ještě bychom mohli dodat, že jakkoli bylo toto nařízení tvrdé, nikdy nebylo implementováno takovým způsobem jako jihoafrický *Group Areas Act* a jiné podobné zákony.⁴¹ Existovaly sice lokální rozdíly, ale tři hlavní portugalské kolonie byly spravovány podobným způsobem. Na celém území byli (místní obyvatelé) podrobeni nucené práci. Částečně se jednalo o nepřímé násilí, například v podobě pěstování plodin pro evropské trhy. Marcelo Caetano, poslední portugalský diktátor, který následoval po Antónia Salazarovi, definoval tento systém ještě jako profesor Lisabonské university⁴² slovy: „*os pretos em Africa têm de ser dirigidos e enquadrados por europeus. [...] os negros em África devem ser olhados como elementos produtores enquadrados ou a enquadrar numa economia dirigida por brancos.*“⁴³

Z toho citátu je patrné, že Portugalci nehodlali dopustit, aby místní neboli *indígenas* měli nějaká práva či prostor k sebevyjádření a k osobní ochraně. Parlamentní republika si toho byla plně vědoma, a proto také nechávala Nortonovy de Matos volnou ruku pro jeho plány. Od roku 1926 a po celé období diktatury téměř vymizel prostor pro formulování místní elity. Omezení osobní svobody se ovšem netýkalo pouze Afričanů, ale také většiny Portugalců.

V kolonálním období se počet asimilovaných Afričanů, ať už černochoů či *mulatos*, zvýšil – ačkoliv v poměru k místním bělochům a neasimilovaným byl zanedbatelný

⁴⁰ Norton de Matos: *op. cit.*, s. 267.

⁴¹ Otakar Hulec: *Dějiny Jižní Afriky*. Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 1997, s. 201.

⁴² přednášky v období 1952-1953.

⁴³ Marcello Caetano: *Os Nativos na Economia Africana*. Coimbra, Editora Limitada 1954, s. 16. Překl. z port.: *K černochoům se musí přistupovat jako k výrobním prostředkům hospodářství, které jsou vedeny bělochy.*

– a jejich privilegia se logicky začala zmenšovat. Největším dokladem tohoto trendu byl narůstající počet příchozích Portugalců s celou rodinou, kteří přijížděli do kolonií, především do Angoly, za práci ve městě. Rasová diskriminace se zvýšila, ať už byly zákony takové či onaké.

Ostatní Afričané těchto území, více jak 99%,⁴⁴ neměli téměř žádné prostředky pro sebeobranu a už vůbec žádné právo cokoli vysvětlovat. V nejlepším z případů by mohli být označovány za „*elementos produtores enquadrados ou a enquadrados numa economia dirigida por brancos*”⁴⁵ a v nejhorším případě za anonymní divochy. Na druhé straně je nutno podotknout, že existovali odvážní Portugalci, kteří tento přístup kritizovali, ale bez úspěchu. Někdy ztráceli vlastní práci nebo byli vzati do vazby.

Tento přístup ze strany evropských kolonizátorů představoval pro samotné Afričany těžké dědictví v 60. letech a možná i mnohem těžší než v jiných koloniích. Byla permanentně odmítána jakákoli legální snaha o založení politické strany, což znemožňovalo místnímu obyvatelstvu se jakkoliv seskupovat proti utlačovateli.

⁴⁴ V Angole tvořili *assimilados* okolo 0,75% z celkové černošské populace. V Mosambiku byl poměr ještě menší a v Guiné-Bissau to bylo okolo 0,3%. Adriano Moreira: *As Elites das Províncias Portuguesas de Indigenato*. Lisboa, Junta de Investigação do Ultramar, 1956, s. 12.

⁴⁵ Překl. z port.: výrobní prostředky hospodářství, které jsou vedeny bělochy.

4 BOJ O OSVOBOZENÍ OD PORTUGALSKÉ NADVLÁDY

4.1 Vznik a vývoj osvobozenického boje

Obecně vzato, obyvatelstvo obývající angolské území, se během pěti století portugalské přítomnosti v Africe vždy bránilo portugalské nadvládě, což se projevovalo četnými konflikty angolského obyvatelstva s portugalskými kolonizátory. Tyto konfrontace se od konce 19. století, kdy Portugalsko v nezastavitelné horečce *scramble for Africa* začalo efektivně okupovat svá teritoria, ještě více zintenzivňovaly. Politika konce 19. století otevřela novou kapitolu nejen angolských, ale i afrických dějin – období kolonizace.

Místní obyvatelstvo se proti této politice bránilo, akce ze strany Portugalců vyvolávaly reakce ze strany domorodců. Je však nutné připomenout, že ačkoli existoval tvrdý boj proti koloniální politice, nelze ještě, jak uvidíme dále, zdaleka hovořit o osvobozenických bojích. Chyběl tu organizační duch, homogenita a přesně definované cíle. Ve většině případech měly nepokoje zárodek v národních manifestacích nesouhlasu s cizí invazí a kolonizačním systémem jako např. zabírání místní půdy, zneužívání levné pracovní síly, vysoké daně, atd.

Teprve ve 20. století se domorodci, tak jako ve většině případech v černé Africe, začali organizovat s cílem osvobodit se od portugalských kolonizátorů.

Na začátku 20. století se objevilo panafrické hnutí (panafrikanismus), které paradoxně nevzniklo v Africe, ale v Americe.⁴⁶ Zde se spojili potomci afrických otroků se záměrem identifikovat se se svými bratry v Africe a poukázat na nelidské zacházení s Afričany, uplatňované evropskými koloniálními mocnostmi v Africe.

⁴⁶ Ivan Hrbek: op. cit., s. 372.

Bylo to hnutí, které mělo protirasistické a protikoloniální cíle.⁴⁷ Panafrikanismus měl několik směrů jež spojovalo především heslo jednoho z prvních panafrikanistů Marcuse Garveye: „Afrika Afričanům“. Marcus Garvey měl obrovský vliv na probuzení nacionalismu a vědomí africké jednoty v Africe. Jeho program však postrádal konzistentnost, jeho cíl dopravit zpět všechny Afričany z Ameriky do Afriky nebyl podporován všemi Afroameričany, kteří bojovali o rovnoprávnost své komunity v Americe.⁴⁸ Už ve 20. letech 20. století William du Bois, panafrický vůdce a organizátor kongresů, navázal kontakty s vůdci, kteří se začali spojovat proti koloniální politice v portugalských koloniích, především v Africké Lize, která byla založena v roce 1920 v Lisabonu skupinou studentů.⁴⁹ Ale bylo to zejména po 2. Světové válce, kdy začal vát osvobozenecký vítr napříč celou Afrikou a rozvíjel se tak i panafrikanismus.

V roce 1947 se konal v Manchesteru ve Velké Británii 5. Panafrický kongres ze kterého vzešel jasný signál všem vrstvám afrického lidu, aby spojily své úsilí a zorganizovaly osvobozenecký boj. Hlavní požadavek byl, aby se Afričané účastnili správy svých států.⁵⁰ Tato výzva byla nepochybně velkým impulsem pro vznik osvobozeneckých hnutí, která se od roku 1950 ne příliš organizovanou formou vydala do osvobozeneckých bojů.

V letech 1945-1955 probíhaly protikoloniální boje v Asii.⁵¹ Jako projev solidarity s Afrikou se konala v dubnu roku 1955 v Badungu konference, kde se sešli představitelé 26 zemí Asie a Afriky. Kolonialismus tu byl odsouzen jako zlo, které je nutno co nejdříve vykořenit.⁵² Z této konference vzešlo Hnutí nezúčastněných, které si kladlo za cíl koordinovat protikoloniální boj nejen v Africe, ale ve všech závislých státech světa.

⁴⁷ Ibidem, s. 372.

⁴⁸ Ibidem, s. 372.

⁴⁹ Jan Klíma: *Dekolonizace portugalské koloniální říše*. Hradec Králové, Gaudeamus, 2000, s. 228.

⁵⁰ Ivan Hrbek: op. cit., s. 372.

⁵¹ Ibidem, s. 373.

⁵² Ibidem, s. 376.

Nezúčastnění tvořili velkou nátlakovou skupinu, která tlačila na Organizaci spojených národů (OSN), aby byla dodržována resoluce o neautonomních teritoriích, podle článku 73 Charty. Tento článek Charty předepisoval všem členským státům vlastním koloniím, aby v nich rozvíjely autonomní vlády podle politického uspořádání jednotlivých národů. Angolští vlastenci dostali navíc spolu s národněosvobozeneckým hnutím v ostatních portugalských koloniích velkou morální podporu, poté co byl na 15. zasedání Valného shromáždění OSN v r. 1960 přijat návrh SSSR na okamžitou likvidaci koloniálního systému na celém světě.⁵³

Se vznikem prvních osvobozených států v Africe došlo k zintenzivnění panafrických schůzek a konferencí: v dubnu roku 1958 v Accre, hlavním městě Ghany, v červenci téhož roku v Cotonou, hlavním městě Beninu a v prosinci téhož roku opět v Accře. V dalších letech se konaly v srpnu 1959 v Monrovii, hlavním městě Libérie, v červenci roku 1960 v Adis Abebě, hlavním městě Etiopie a v březnu roku 1961 v Káhiře, hlavním městě Egypta.

V duchu těchto schůzek a konferencí se v květnu roku 1963 konala v Addis Abebě konference představitelů států a vlád 31 svobodných států, které založili Organizaci africké jednoty (OAJ). Tato organizace svobodných a svrchovaných států hrála nezastupitelnou roli v podpoře osvobozeneckých hnutí v zemích, které byly ještě součástí evropských koloniálních velmocí.⁵⁴ Této dynamice, která se vydala napříč Afrikou, nebyly portugalské kolonie ušetřeny, zejména pak Angola.

Manifestace angolského nacionalismu se začaly organizovat roku 1929 spolu se založením Národní africké ligy a Afrického grémia.⁵⁵ Africké grémium vedlo později ke vzniku ANANGOLA – Asociace narozených v Angole (*Associação dos Naturais de Angola*).⁵⁶ V roce 1954 vznikla v Nova Lisboa (dnes město Huambo) Africká asociace jižní Angoly (*Associação Africana do Sul de Angola*) a ještě později

⁵³ Ibidem, s. 378.

⁵⁴ John Iliffe: op. cit., s. 314.

⁵⁵ Jan Klíma: *Dekolonizace...*, s. 228.

⁵⁶ MPLA: op. cit., s. 172.

vznikla v Luandě Kulturní společnost Angoly (*Sociedade Cultural de Angola*).⁵⁷ Povzbuzení dynamikou vzniku těchto organizací začali domorodci vydávat publikace kulturního a nacionalistického charakteru jako *Mensagem* v roce 1949 a *Cultura* v roce 1957.⁵⁸

V Portugalsku, konkrétněji v Lisabonu, založili angolští studenti Dům studentů impéria (*Casa dos Estudantes do Império*) a používali jej jako shromažďovací a organizační středisko protikoloniálního boje.⁵⁹ Odtud vzešli pozdější vůdci národněosvobozeneckých bojů jednotlivých států portugalské říše, zejména Dr. António Agostinho Neto, který se stal prvním prezidentem Angolské lidové republiky. Z tohoto jádra vzniká v roce 1957 MAC – Antikoloniální hnutí (*Movimento Anticolonial*), kde bylo seskupeno mnoho vůdců různých kolonií.

V roce 1953 vznikla první angolská politická strana, PLUAA – Strana sjednoceného boje Afričanů z Angoly (*Partido da Luta Unida dos Africanos de Angola*). Fungovala však tajně.⁶⁰

V roce 1956 měla vzniknout strana MPLA – Lidové hnutí pro osvobození Angoly (*Movimento Popular para a Libertação de Angola*). Podle oficiální verze vzešla ze spojení dvou stran a to PLUAA, MIA – Hnutí pro osvobození Angoly (*Movimento para a Independência de Angola*) a dalších komunistických militantních uskupení. Jejich manifest pochází z prosince téhož roku. V roce 1958 s k tomuto seskupení přidalo MINA – Hnutí za národní osvobození Angoly (*Movimento para a Independência Nacional de Angola*).⁶¹ Jak sám řekl Mario Pinto Andrade,⁶² MPLA měla představovat organizaci, která vznikla v Luandě a složená s Afričanů, kteří nikdy neopustili svou vlast.⁶³

⁵⁷ Ibidem, s. 173 a 175.

⁵⁸ Ibidem, s. 173.

⁵⁹ Ibidem, s. 175.

⁶⁰ Jan Klíma: *Dekolonizace...*, s. 228.

⁶¹ MPLA: op. cit., s. 174.

⁶² První prezident MPLA

⁶³ Carlos Pacheco: *Repensar Angola*. Lisboa, Vega, 2000, s. 64.

Přes tuto oficiální verzi je vznik MPLA ne úplně objasněn, jediný co je jisté, je že na založení hnutí MPLA se podíleli členové PLUAA, prvního politického seskupení v Angole. V posledních letech čím dál více vystupují některé historické strategické lži na povrch a tak se dozvídáme, že MPLA nevznikla v roce 1956, jak je uváděno ve stanovách samotné strany. Podle Joaquina Pinta de Andrade, pamětník a svědek jejího založení, MPLA ani nemohla vzniknout v tomto datu. Podle něho vznikla MPLA spojením těchto tří stran (PLUAA, MIA a MINA) a tak musela zákonitě vzniknout až po roce 1958. MPLA byla založena v červnu 1960 v Konakry a rok 1956 byl tedy jen strategický v této době a sloužilo k získání legitimacy samotné strany.⁶⁴ Touto kapitolou se podrobně zabývá jeden z největších angolských historiků současnosti Carlos Pacheco.⁶⁵

Později se MPLA spojila s PAIGC – Africkou stranou pro nezávislost Guiné a Kapverd (*Partido Africano para a Independência da Guiné e Cabo Verde*) a vzniklo tak FRAIN – Africké revoluční hnutí za národní nezávislost (*Frente Revolucionária Africana para a Independência Nacional*)⁶⁶ se záměrem spojit osvobozené boje svých států. V dubnu roku 1961 v Maroku po vzniku FRELIMO – Fronty za osvobození Mosambiku (*Frente de Libertação do Moçambique*) a CLSTP – Výboru pro osvobození Svatého Tomáše a Princova ostrova (*Comité de Libertação de São Tomé e Príncipe*), který se později přeměnil na MLSTP – Osvobozené hnutí Svatého Tomáše a Princova ostrova (*Movimento de Libertação de São Tomé e Príncipe*), se FRAIN přeměnilo na CONCP – Konferenci nacionalistických organizací portugalských kolonií (*Conferência das Organizações Nacionalistas das Colónias Portuguesas*).⁶⁷

Národněosvobozený boj v Angole nebyl izolovaným bojem. Byl koordinován s akcemi v ostatních portugalských koloniích v Africe, které se společně podílely na

⁶⁴ Folha 8, on-line: http://macua.blogs.com/moambique_para_todos/2006/08/historico_do_mpl.html, 26.12.2006.

⁶⁵ Carlos Pacheco: *MPLA: Um Nascimento Polémico*. Lisboa, Vega 1997.

⁶⁶ Jan Klíma: *Dekolonizace...*, s. 230.

⁶⁷ Keith Somerville: *Angola. Politics, Economics and Society*. London, Frances Pinter Limited, 1986, s. 35.

procesu získávání nezávislosti všech afrických kolonií a v neposlední řadě na hnutí dekolonizace ve světovém měřítku, které bylo odstartováno po konci druhé Světové války.

Takový byl fenomén, který ovlivňoval 50. a 60. léta v celé Africe a který portugalský stát jako jediný odmítal uznat.

Mezitím vznikl na severu Angoly UPNA – Svaz národů ze severní Angoly (*União das Populações do Norte de Angola*), který se později přeměnil na UPA – Svaz národů Angoly (*União das Populações de Angola*).⁶⁸ Hlavním vůdcem UPA byl Holden Roberto, který byl již v roce 1958 přítomen na Konferenci nezávislých států v Monrovii, hlavním městě Libérie. V březnu roku 1962 se strany UPA a PDA – Demokratická strana Angoly (*Partido Democrático de Angola*) spojily v FNLA – Národní osvobozenickou frontu Angoly (*Frente Nacional de Libertação de Angola*).⁶⁹

Na severu angolského území vznikala rovněž, a to částečně na náboženském základě, jiná seskupení, jako například seskupení okolo Simão Toco,⁷⁰ které mělo jistý vliv na mobilizaci obyvatelstva, netvořilo však samostatné hnutí v národněosvobozenickém boji.

Portugalský koloniální systém se snažil vzdorovat vzniku a rozvoji nacionalisticko-politických bojů v Angole i v ostatních koloniích. Portugalsko bylo vojensky vyspělejší, neboť využívalo svého členství v NATO k doplnění svého vojenského vybavení.⁷¹ Veškeré snahy o organizaci či vedení rozhovorů byly okamžitě potlačeny pomocí násilných metod.

⁶⁸ Maria da Conceicao Neto: op. cit., s. 186-7.

⁶⁹ Ibidem, s. 188.

⁷⁰ Jan Klíma: *Dekolonizace...*, s. 228.

⁷¹ Ibidem, p. 193.

Avšak vlastenecká a osvobozovací snaha se už nedala zadržet a měla takovou dynamiku, že nebylo kroku zpět.

Portugalská diktatura a její důsledky na koloniální úrovni měla obrovský vliv na násilnou povahu a radikalizaci v celém dekolonizačním procesu, který trval ze všech nejdéle. Portugalská strana nikdy nesouhlasila s nazváním událostí bojem za nezávislost, neboť se domnívala, že se jí situaci podaří zvrátit.

Portugalský koloniální režim systematicky a na celém angolském územím potlačoval projevy odporu angolského obyvatelstva. V lednu roku 1961 ukázala portugalská koloniální armáda v Baixa do Cassanje nekompromisním způsobem, jak si představuje řešení nepokojů. Portugalští vojáci užili sílu proti seskupení nespokojených pracovníků bavlníkové plantáže, kteří požadovali pouze lepší pracovní podmínky. Zásah si vyžádal spoustu obětí.⁷²

V noci ze 3. na 4. února 1961 byly v Luandě podniknuty útoky na několik klíčových míst zároveň, propukla tak městská gerilová válka. Útoky byly namířeny na Casa de Reclusão Militar (vojenské vězení), Cadeia de São Paulo (civilní vězení), rozhlasovou stanici a policejní služebnu. Tyto cíle byly v rámci gerilové války považovány za vojenské. Došlo ke ztrátám na životech na obou stranách. Následující den, během pohřbu portugalských vojáků zabitých předešlé noci, zaznělo několik výstřelů, které způsobily vyhrocení situace, došlo k zabití dalších Angolanů. Tyto akce byly ještě spontánní. neexistovala žádná národněosvobozenecská strana, i když se k akci později přihlásila MPLA z Guiné-Conakry.⁷³

Skutečný národněosvobozenecský boj začal o několik dní později. Začal tak boj, který měl na rozdíl od ostatních nepokojů jasný cíl a řadu organizovaných akcí.

⁷² Jan Klíma: *Dekolonizace...*, s. 231.

⁷³ *Ibidem*, s. 231-232.

V noci z 10. na 11. února téhož roku se odehrála nový útok, opět v Luandě, tentokrát vedený MPLA, byl veden proti správní budově v São Paulo. Portugalské autority v Angole na tento čin odpověděly s razancí. Došlo k uvěznění nejaktivnějších vlasteneckých vůdců, což způsobilo dočasné pozastavení akcí MPLA ve vnitrozemí.⁷⁴

Dne 15 března 1961 začalo vést vedení UPA, které organizovalo své akce u hranic s Konžskou republikou (později Zair a dnes KDR) otevřený boj proti portugalským autoritám, a to na severu angolského území v oblasti severozápadní provincie Zaire a v oblasti kávových plantáží, což zahrnovalo část provincií Uíge, Luanda a Kwanza Norte. Tyto akce, které se později velmi rychle rozšířily i na sever dnešní provincie Malanje, je možno charakterizovat jako klasické vlny systematického terorismu.⁷⁵ Tato vlna násilností a barbarství byla skutečným masakrem postihujícím lidi pracující na malých usedlostech či portugalských plantážích, bez ohledu na věk, pohlaví či rasu.⁷⁶

Způsob jakým se UPA rozhodla vést národněosvobozenecký boj měl silné negativní důsledky do budoucna, když se národněosvobozenecký boj rozvíjel v Angole. MPLA kritizovala ze zahraničí způsob boje UPA, ale Savimbi, který byl tehdy ve vedení UPA, se bránil slovy: *“As críticas feitas à UPA e aos métodos que marcaram essa acção violenta, considero-as descabidas”*⁷⁷

V dubnu 1962 hned po spojení UPA a PDA a vzniku FNLA byla vytvořena GRAE – Revoluční vláda Angoly v exilu (*Governo da Revolucionário de Angola no Exílio*). Tato vláda byla hned po svém vzniku uznána ze strany OAJ.⁷⁸

⁷⁴ Ibidem, s. 232.

⁷⁵ Keith Somerville: op. cit., s. 29.

⁷⁶ Jan Klíma: *Dekolonizace...*, s. 232.

⁷⁷ Jonas Malheiro Savimbi: *Angola, a Resistência em busca de Uma Nova Nação*. Lisboa, Ed. A.P.R., 1979, s. 18. Překl. z port.: *Kritiku UPA a proti metodám, které používá považují za nesmyslnou.*

⁷⁸ Jan Klíma: *Angola...*, s. 62.

V červenci 1964 se Jonas Savimbi, který v GRAE zastupoval post ministra zahraničních věcí, rozhodl vystoupit z FNLA a z ne úplně jasných důvodů založit svou vlastní stranu UNITA – Národní svaz pro úplnou nezávislost Angoly (*União Nacional para a Independência Total de Angola*) v 1966. Toto hnutí zahájilo národněosvobozenecský boj v roce 1966 ve východní oblasti jižně od Benguelské železnice.⁷⁹

Ve stejném roce začala svou vojenskou aktivitu v této oblasti rovněž MPLA.

4.2 Nejednotnost osvobozenecského boje

Je známo, že strany, které se podílely na osvobození Angoly – MPLA, FNLA a UNITA – si nikdy nerozuměly a tudíž neměly ani snahu společně koordinovat své akce v boji proti portugalskému kolonizátorovi. I když měly všechny tři strany stejný cíl – donucení Portugalců k uznání práva na nezávislost Angoly, nebyly schopny sjednotit své síly v jednu společnou frontu. Jejich chování bylo zcela opačné. Ukázaly, že ačkoli měly stejného nepřítele, nebyly ochotny se sjednotit ba co více, bojovali mezi sebou.

Toto nedorozumění se objevilo prvně v době prvních násilných akcí, v období mezi únorem a březnem roku 1961. V tomto období se MPLA a FNLA dohadovaly o vliv, moc i iniciativu. Ještě bychom mohli poukázat na to, že MPLA odsoudila způsob boje, který používala FNLA. Na druhé straně UNITA, která vzešla částečně z jedné frakce FNLA, se zaměřovala na osvobozenecský boj na východě angolského teritoria, kde působila dříve než MPLA. UNITA tak bránila “své” území všemi možnými prostředky.

Samotná MPLA se jako jediná strana, která neměla ve svém programu znaky tribalismu, musela vyrovnávat s frakcemi (mnohdy hodně radikálními) uvnitř své

⁷⁹ Ibidem, s. 63.

vlastní strany. První křídlo bylo takzvané presidentské neboli institucionální, bylo vedeno budoucím presidentem dr. Antóniou Agostinhem Netou a skupinou angolských intelektuálů. Tato frakce byla nazývána “aktivní vzpourou”.⁸⁰ Na druhé straně byli ti, kteří bojovali na východní frontě – “východní vzpoura”, tato frakce byla vedená vůdcem Danielem Chipendou, jež byl zodpovědný za vojenské výsledky na východní frontě. Tato východní vzpoura byla spíše ozbrojenou nátlakovou skupinou než politickou frakcí.⁸¹

Mimochodem dodnes je možné identifikovat několik frakcí (velice odlišných mezi sebou) uvnitř nejmocnějších politických strany v zemi.

Tyto trhliny v národněosvobozeneckém boji se ukázaly jako velice přínosné pro čtvrtou bojující stranu – Portugalce, neboť nedorozumění mezi místními stranami oslabovalo samotný národněosvobozenecký boj. Portugalsko pochopilo, jak křehké jsou vztahy mezi jednotlivými hnutí a začalo profitovat a následně sbírat plody z těchto jejich vzájemných rozporů.

Jádro nedorozumění mezi jednotlivými hnutími spočívalo rovněž v zahraniční orientaci každého z nich (tzn. odkud pocházela jejich finanční a morální podpora). Např. MPLA se vždy prezentovala velice propracovanou a definovanou politickou orientací a byla ideologicky blízká východnímu bloku. MPLA se spoléhala na pomoc od Svazu sovětských socialistických republik (SSSR) a jejich spojenců.⁸² Rovněž se spoléhala na podporu od států, které hraničí s Angolou, a to především Konžské lidové republiky a Zambie, pomocí kterých byla otevřena východní fronta v Moxico.⁸³ Rovněž je nutné poukázat na organizace, které veřejně podporovaly MPLA. Byla to především OAJ, která ze začátku váhala ale nakonec, ve srovnání

⁸⁰ Jean-Michel Mabeko Tali: *Dissidências e Poder de Estado. O MPLA perante si próprio (1962-1977)*, 1. díl. Luanda, Coleção Ensaio, 2001, s. 273-275.

⁸¹ Ibidem, s. 270-272.

⁸² Keith Somerville: op. cit., s. 34.

⁸³ Ibidem, s. 33.

s ostatními národněosvobozeneckými hnutími v portugalských koloniích, s MPLA udržovala privilegované vztahy.⁸⁴

FNLA se presentovala s méně ideologicky definovaným programem. Dokázala získat finanční a morální podporu Spojených států Amerických – USA, a to už v roce 1961, kdy již vedla násilné potlačovací akce. Vedle USA se FNLA mohla spoléhat na pomoc plynoucí ze země vycházejícího slunce – Čínské lidové republiky. V neposlední řadě byla FNLA otevřeně podporována Zairskou republikou, kde se nacházely statisíce utečenců ze severní Angoly.⁸⁵ Z počátku se mohla chlubit, že byla jako jediná strana oficiálně uznávaná OAJ, později však začala OAJ podporovat MPLA.

UNITA neměla ze začátku takovou sílu, aby se mohla postavit již existujícím stranám. Ačkoli se její představitelů presentovali propracovaným programem, jednali spíše populisticky s tichou podporu ČLR a částečně také Zambie.⁸⁶ Savimbi jednal o materiální podpoře na Čínském velvyslanectví v Zambijské Lusace, kde mu byla přislíbena bezmezná podpora. Když se Agostinho Neto dozvěděl, že se v poměrech existujících sil rodí další hnutí vedené Savimbim, což by mohlo vést k destabilizaci, odletěl do Lusaky. Zde požádal Kennetha Kaundovi,⁸⁷ aby Zambie ukončila Savimbiho podporu a zároveň, aby byl vyhoštěn. Kaundovi se však domů vrátil bez úspěchu. Je také nutno připomenout, že Savimbiho strana byla skutečně levicově orientována a své vojáky posílávala na výcvik do Číny.⁸⁸ OAJ ji odmítala uznat a své stanovisko změnila až těsně před jednáními z Alvoru (viz níže), kde se připravoval program dekolonizace Angoly.

Dalším důležitým faktorem, který měl nemalý vliv na rozdíly mezi výše uvedenými stranami bylo jejich etnické a kmenové složení. Angola byla největší z

⁸⁴ Ibidem, s. 33-4.

⁸⁵ Miloš Motoška: *Angola*. Praha, Institut zahraničního obchodu, 1982, s. 13.

⁸⁶ John Marcum: *The Angolan Revolution. Exile Politics and Guerrilla Warfare (1962-1976)*, 2. díl, Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1978, s. 134 a 160.

⁸⁷ První prezident Zambie (1964–1991). Dnes se zabývá mimo jiné kampaní boje proti HIV/AIDS.

⁸⁸ Jan Klíma: *Angola...*, s. 63.

portugalských afrických kolonií a na jejím rozsáhlém území existuje dodnes velká geograficky oddělená etnická diversita. Během portugalské koloniální nadvlády neexistovala žádná politika, která by etnické skupiny sbližovala.

I když byla MPLA tvořena převážně příslušníky etnické skupiny Ambundu, která je přítomna v oblasti dnešní provincie Luandy až po Malanje, včetně Kwanza Norte a částečně e Kwanza Sul, stala se v době národněosvobozeneckých bojů stranou, jejíž členové pocházeli z nejrůznějších etnických skupin. Členská základna MPLA byla převážně tvořena obyvateli velkých měst a pobřežní části Angoly, jednalo se o obyvatele, kteří byli nejvíce ovlivněni evropským stylem života – intelektuálové, převážně míšenci a běloši.

FNLA byla takřka výhradně omezena na etnickou skupinu Bakongu žijící na severu angolského teritoria.⁸⁹

UNITA měla své základny v oblasti obývané etnickou skupinou Ovimbundu, která je dodnes největší etnickou skupinou čítající okolo 1.500.000 obyvatel.⁹⁰ UNITA se ale opírala i o některé jiné etnické skupiny žijící na jihu a východě angolského teritoria.

Rivalita mezi národněosvobozeneckými hnutími a sváry o sféry vlivu se rychle rozvíjely v ozbrojené konflikty.

Na severu Angoly se FNLA dostávalo politické a vojenské podpory Zairské republiky, především poté co se v roce 1965 k moci dostal Mobotu Sese Seko. Tato vojensko-politická platforma umožňovala FNLA nemilosrdně bojovat proti MPLA.

V roce 1963 se musela MPLA, která řídila své vojenské a politické akce z Kinshasy, přesunout do Brazzavillu, hlavního města Konžské lidové republiky. MPLA měla

⁸⁹ Jan Klíma: Dekolonizace..., s. 232.

⁹⁰ João Fernandes & Zavoni Ntongo: *Angola: Povos e línguas*. Luanda, Nzila, 2000, s. 55.

tedy stíženou pozici, neboť uvnitř Angoly měla pouze jeden malý kontingent – 1. Vojenský region (*I. Região Militar*), který se nacházel na východ od Catete mezi řekami Dande a Zenza. Přesun do Brazzavillu donutil MPLA otevřít 2. Vojenský region (*II. Região Militar*) Cabinda v roce 1965.⁹¹

Tato změna v organizační struktuře základny stěžovala akceschopnost. Vojska 1. Vojenského regionu byla nucena k potravinové a materiální soběstačnosti, rovněž nemohla být doplňována novými bojovníky. V zahraničí mohla MPLA počítat jen se základnou v Konžské lidové republice odkud bez větších nesnází ovládala část 2. Vojenského regionu Cabinda. FNLA i zairské vojsko začaly útočit na všechny kontingenty, které se snažily dostat k 1. Vojenskému regionu přes zairský stát. I v případě, že se jim podařilo tuto překážku zdolat, byly pronásledovány gerilovým vojskem FNLA na severu Angoly. Je nutno konstatovat, že vedle FNLA se na severu Angoly ještě vyskytovali portugalští vojáci, kteří znemožňovali spojení s 1. Vojenským regionem.⁹²

Některé skupiny MPLA tak byly rozprášeny ještě než se k základnám 1. Vojenského regionu vůbec dostaly, ostatní dorazily k cíli, ale značně zdecimovány jak co do počtu bojovníků, tak zásob. Profesor Silva Cunha, který byl dlouholetým ministrem ve vládách Oliveira Salazara a Marcella Caetana, nejdříve jako ministr pro zámořské záležitosti a poté jako ministr obrany (poslední funkce než byl sesazen 25. dubna 1974), se k tomu vyjádřil následovně: “*dos contactos [...] que se estabeleceram [...] com o actual presidente do Zaire, Mobotu [...] outro resultado destas diligências foi a garantia de que o MPLA continuaria a não ter apoio do governo do Zaire [...] conseguindo-se assim evitar que em Cabinda e no Norte de Angola o MPLA pudesse desenvolver actividades de guerrilha importantes.*”⁹³

⁹¹ Jean-Michel Mabeko Tali: op. cit., s. 107.

⁹² Ibidem, s. 109-110.

⁹³ Silva Cunha: *O Ultramar, a Nação e o 25 de Abril*. Coimbra, Atlântica Editora, 1977, s. 59. Překl. z port.: Navázané vztahy s prezidentem Zairu Mobotu měly mimo jiné zaručit, že MPLA nebude nadále podporováno zairskou vládou a budou tak oslabeny gerilové aktivity MPLA v Cabindě a na severu Angoly.

Na východě ovládala UNITA rozsáhlé území v oblasti Lungué-Bungu na jih od Benguelské železniční dráhy. MPLA v této oblasti až k hranici se Zambií zřídila své základny, tím se rychle stala nejsilnějším vojenským hnutím v oblasti. Rychlým vzestupem se MPLA snažila ze všech sil eliminovat přítomnost a vliv UNITA v této části Angoly.⁹⁴

FNLA si byla dobře vědoma podpory ze Zairské republiky a využívala ji k prosazování se na severovýchodě přes východní hranici mezi Angolou a Zairem. V provincii Lunda⁹⁵ vybodovala i několik menších, ne příliš významných základen. UNITA se na druhé straně snažila přesunout své působení do angolské náhorní plošiny (*Planalto Central*) na západ od řeky Kwanza, ale její cíl byl znemožněn poměrně silnou přítomností portugalských vojsk. UNITA se tedy nacházela ve značném ohrožení, obklopena dvěma rivaly.⁹⁶

Netrvalo dlouho a v roce 1971 využil brigádní generál Bettencourt Rodrigues⁹⁷ nedobré situace UNITA ve svůj prospěch, podařilo se mu získat podporu vrchního velitele generála Costa Gomes a lisabonské vlády. Bettencourt Rodrigues se ukázal být dobrým velitelem a diplomatem a dokázal uzavřít spolupráci se Jonasem Savimbim.

Tato spolupráce byla nazvána operace "Madeira" (dřevo). Byla takto zjevně pojmenována proto, že první styky mezi UNITA a portugalským vojskem byly zprostředkovány zpracovateli dřeva, kteří těžili blízko oblasti, kde UNITA operovala. Obsahem této dohody bylo, že Portugalsko umožňovalo UNITA nadále operovat v této přesně zeměpisně vymezené oblasti, kde by nebyla rušena portugalským vojskem a mohla počítat i s humanitární i logistickou podporou. Na druhé straně se UNITA zavázala nepůsobit mimo tuto vymezenou oblast a dále musela bojovat proti ostatním národněosvobozeneckým hnutím, která by se v této

⁹⁴ Jean-Michel Mabeko Tali: op. cit., s. 111.

⁹⁵ dřívě nebyla provincie Lunda oddělena na severní a jižní.

⁹⁶ Jan Klíma: Dekolonizace..., s. 237.

⁹⁷ portugalský velitel Východní vojenské zóny (Zona Militar Leste).

oblasti vyskytovala. Dále musela UNITA rovněž poskytovat portugalskému velitelství informace o základnách a akcích skupin MPLA a FNLA.⁹⁸

Tato dohoda, ačkoli neformální, fungovala a stala se důležitým faktorem pro totální eliminaci základen MPLA a FNLA uvnitř celé Východní vojenské zóny. Portugalci získali to, co každá armáda v těžkých gerilových bojích potřebuje – informace.

Savimbi i samotná UNITA do dneška spolupráci s portugalským velením kategoricky popírá. To dokazuje s jakým těžkým svědomím byla tato smlouva přijata ze strany UNITA. Je jasné, že spolupráce vzešla ze strachu představitelů UNITA o samotnou její existenci, je však třeba říci, že tato dohoda v podstatě popírá celou logiku národněosvobozenického boje. Existence dohody je nepochybná, neboť na portugalské straně existuje celá řada dopisů, faxů, i svědectví pamětníků, kteří tuto spolupráci mohou dosvědčit.⁹⁹

Přesuňme se však na počátek 70. let, kdy byla tato dohoda zrušena.

Na začátku roku 1973 Rodrigues Bettencourt, již tehdy se pyšící generálskou hodností, vyměněn, a velení ve Východní vojenské zóně se chopil brigádní generál Barroso Hipólito. Operace “Madeira” nebyla v tu chvíli moc rozvinutá a nacházela se ve své počáteční fázi.¹⁰⁰

S novým velitelem nastala nová doba. Nový portugalský velitel Východní vojenské zóny nikdy neprojevil sympatie k dohodě, kterou uzavřel jeho předchůdce. Pro něho nebyla UNITA, stejně tak jako ostatní hnutí, nic jiného než “teroristická organizace”, a proto neviděl jediný důvod, proč nadále dohodu dodržovat. Pro obě strany se začala situace zhoršovat a už neexistovala vůle v dohodě pokračovat.

⁹⁸ Jan Klíma: Dekolonizace..., s. 238.

⁹⁹ Silva Cunha: op. cit., s. 25-26 a 333.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 35-36.

V září 1973 započala UNITA několik akcí mimo smluvené území, což vedlo k reakci z portugalské strany. Portugalské velitelství připravilo obrovskou a dlouhodobou vojenskou operaci, která měla za cíl eliminaci postavení UNITA v jí dříve vymezené zóně. Operace byla nazvána “Castor” a probíhala od ledna do 25. dubna 1974.¹⁰¹ Byla největší operací na angolském území do pádu salazarova režimu, Portugalci si od jejího pro ně pozitivního ukončení slibovali uskutečnění velké části svých cílů. Toto portugalské vojenské úsilí však bylo vykoupeno rekordními ztrátami, byla to vojenská operace, při které padl největší počet portugalských vojáků.

Při bližší analýze zjistíme, že nekompromisní portugalský zásah vůči UNITA vedený brigádním generálem Hipolitem, navrátil tomuto hnutí legitimitu a postavení v národněosvobozeneckém boji, takže se pak mohlo účastnit jednání o nezávislost Angoly v Alvoru. Je tedy možné, že kdyby 25. duben nastal v době, kdy UNITA udržovala s portugalským velením onu tajnou dohodu “Madeira”, nemohla by se účastnit jednání v Alvoru, neboť nejen ostatní strany, které se podílely na národněosvobozeneckých bojích, ale i OAJ by ji neuznaly za legitimní.

Portugalci se v boji o udržení svého afrického klenotu snažili dělat to samé na severu angolského teritoria, kde působila FNLA. Zamýšleli uzavřít dohodu o neutralizaci FNLA se stranou Ntobako, jejímž vůdcem byl Angelino Alberto. Profesor Cunha tuto snahu komentoval následovně: *„Este prestou excelentes serviços, convencendo a regressar nas matas, onde se tinha refugiado, fugindo às violências dos terroristas e da luta, grande parte das populações do distrito do Uíge. Veio depois para Lisboa [...] Assegurou-se-lhe emprego no Ministério do Ultramar.”*¹⁰² Angelino Aberto se opět objevil po 25. dubnu 1974, krátce poté, kdy byl vypuzen z Ntobako, a to jako vůdce strany UNA – Angolský nacionalistický svaz (*União Nacionalista Angolana*). UNA patřila mezi strany, které se snažily

¹⁰¹ Jan Klíma: *Poslední koloniální válka*. Praha, Libri, 2001, s. 161.

¹⁰² Silva Cunha: *op. cit.*, s. 57-58. Překl. z port.: [Angelino Alberto] poskytl výtečné služby větší části obyvatelstva Uigského okresu k návratu do buše, kam se uchýlila před násilnostmi teroristů. Poté odjel do Lisabonu, kde mu portugalská vláda zajistila zaměstnání na Ministerstvo pro zámoří.

využít ke svému zviditelnění získání nezávislosti, ale stejně jako ostatní obdobné strany, ani UNA neuspěla.

4.3 Postoj Portugalska k otázce dekolonizace

Otázka dekolonizace byla již od svého vzniku, faktorem, který rozděloval portugalskou společnost. Vlastní otázkou dekolonizace Angoly uvnitř širšího dekolonizačního procesu byla portugalská společnost znepokojena ještě více. Případ Angoly byl nejkontroverznějším.

Otázka nezávislosti kolonií patřících k portugalskému impériu byla poprvé nastolena již téměř o století dříve, když Portugalci nebyli schopni zamezit tomu, aby Brazílie v roce 1822 získala nezávislost. Tehdy se společnost rovněž rozdělila a v roce 1820 vypukla v hlavním městě portugalské metropole Lisabonu revoluce.¹⁰³

Když po 2. světové válce nastal pro Afriku čas osamostatnit se, počítaje v to i portugalské kolonie, bylo portugalské veřejné mínění velmi silně ovlivněno autoritativním režimem, který kontroloval a cenzuroval veškerou veřejnou diskusi. Vláda a jediná strana kontrolovaly také všechny statní instituce a censurovaly všechny nežádoucí zprávy ze světa. Po dlouhá desetiletí dokázaly udržet Portugalce daleko od informací o událostech, které se ve světě odehrávaly.¹⁰⁴

V roce 1957 v ilegaltě působící PCP – Portugalská komunistická strana (*Partido Comunista Português*) jako jediná přijala resoluci uznávající právo všech kolonií na nezávislost.¹⁰⁵

¹⁰³ Jan Klíma: Dějiny Portugalska..., s. 127-128.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 173.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 196.

Teprve na začátku koloniální války v Angole v únoru a březnu roku 1961 začaly skutečné diskuse o koloniálních otázkách. V prvních měsících války nebyla portugalská společnost schopna reagovat racionálně. Byla traumatizovaná krutostmi, které se odehrávaly na severu Angoly.

Barbarský způsob a systematický terorismus, kterým se UPA rozhodla bojovat za nezávislost, se záhy staly převládajícími obrazy, které veřejná média v Portugalsku ukazovala. Mobilizovala tímto způsobem obyvatelstvo k soucitu s portugalským národem, zejména s důrazem na ochranu života, zboží a pořádku. Tato politika dokázala odtrhnout portugalskou pozornost od strukturálních otázek, zejména od legitimacy samotného koloniálního režimu.

Ale už po prvních měsících bojů v lusofonní Africe a návratu prvních vojáků do vlasti byly otevřeny nové polemiky. Byly nastoleny otázky jako: „Komu skutečně tato válka prospívá?“ „Jaké jsou portugalské zájmy a jaký je dopad války na portugalskou společnost, především na mladé vojáky, kteří jdou do kolonií umírat?“ První nepokoje a nesouhlas s pokračováním války v Africe se objevily u samotných vojáků. Jako problém se ukázaly rovněž finanční prostředky potřebné k udržování války, kterými Portugalsko v dostatečné míře nedisponovalo.¹⁰⁶

Lze konstatovat, že v posledních letech Nového státu (*Estado Novo*, 1926-1974) byla portugalská společnost v otázkách týkajících se koloniální přítomnosti v Africe rozdělena na tři tábory, které měly všechny své zástupce na půdě portugalského národního shromáždění. Národní shromáždění bylo tedy rozděleno na „integracionisti“ (*integracionistas*), zastoupeny především ultrapravicí. Ti usilovali o zachování všech teritorií integrovaných v jednotný a konsolidovaný stát. Další tábor tvořili „marcelisti“ (*marcelistas*, podle Marcela Caetana), kteří usilovali o hybridní řešení prostřednictvím některých znaků autonomie spojené s centralizovaným portugalským státem. Třetí tábor tvořili „federalisté“ (*federalistas*), zastoupeni liberálním křídlem, které se v národním shromáždění

¹⁰⁶ Ibidem, s. 200.

objevilo po volbách v roce 1969 uvnitř Národního sjednocení (*União Nacional*). Tento poslední tábor byl nejbližší myšlenkám opozice, která usilovala o udělení samostatnosti africkým koloniím.

Samotný Marcelo Caetano, pozdější předseda vlády Portugalské republiky, tvrdil v roce 1962, kdy Afrika apelovala na osvobození, že federální stát by byl jediným možným způsobem, jak udržet portugalskou přítomnost v Africe.

Na půdě národního shromáždění se poslanci liberálního křídla stále častěji dotazovali sami sebe na skutečný přínos setrvání portugalských vojsk na tak vojensky nebezpečném bojišti jako byla Afrika. Stejný postoj měl i generál Spínola, když jako guvernér a vrchní velitel v Guineji zjistil, že neexistuje rozumné vojenské řešení problému. Základní tezi svého postoje sepsal v knize *Portugal e o Futuro* (Portugalsko a budoucnost). Tato kniha byla vydána v roce 1974, v době kdy byl generál Spínola zástupce náčelníka generálního štábu. Stejně názory jako Spínola měl i jeho bezprostřední nadřízený, náčelník generálního štábu generál Costa Gomes. Tento postoj, tj. snaha řešit hroutící se koloniální systém především politickou cestou, si vyžádal odvolání generála Spínoly a jeho nadřízeného.

Když se, po úrazu a následné smrti Anónia Salazara, Marcelo Caetano ujal v roce 1968 vlády, opustil jeho názory o federaci a snažil se prosadit směr, který se zdál vést k decentralizaci. V praxi se jednalo jen o další v dlouhé řadě opatření, jejichž kosmetické změny uchovávaly strukturu a základy režimu nezměněné. Marcelo Caetano si řešení představoval jako směr mezi federalismem a integracionismem, který by zaručoval větší autonomii a decentralizaci, jednalo se však pouze o ústup tlaku, který vyvíjeli integracionisté.¹⁰⁷

Marcelo Caetano si byl vědom, že řešení problému může být jediné politické a ne vojenské, ale nechtěl na sebe vzít zodpovědnost a uznat důležitost vyjednávání, které mělo přinést konec války. Pokud se podíváme blíže, zjistíme, že velice dobře

¹⁰⁷ Jan Klíma: *Dějiny Portugalska...*, s. 201.

věděl kolik peněz z portugalské státní pokladny nenávratně a zbytečně mizelo v Guineji a nebyl proti vyjednávání s PAIGC o osvobození. Jeho největším problémem bylo, že si byl dobře vědom, že jakýkoli ústupek v Guineji by měl vliv na situaci v ostatních koloniích, zejména v Angole a v Mosambiku, neboť jak píše v dubnu 1974 už v exilu: „*A descolonização seria mais simples, se Portugal só tivesse que se haver com o caso da Guiné*“¹⁰⁸ Marcello Caetano byl připraven zřít se i Mosambiku, ale chtěl za všech okolností zachovat Angolu jako portugalské zámořského území. Je tedy patrné, že pro Marcella Caetana byla Angola tím největším klenotem rozpadajícího se portugalského impéria.

Dlouhotrvající válka a neschopnost portugalské strany vyřešit situaci, vedly čím dál tím více k zániku jednoty, kterou se Estado Novo rád chlubil. Je nutné dodat, že existovalo i několik izolovaných představitelů opozice, kteří podporovali záměry vládních integracionistů v prvních fázích válek v Angole. Byli to lidé hodně ovlivnění silnou osobností, kterou byl Norton de Matos. Neuvědomovali si už ale, že Norton de Matos patřil k jinému období a prosazoval jinou ideu, vzniknuvší ještě před samotným vznikem fenoménu dekolonizace Afriky. V roce 1961 byly volby a od tohoto roku začala opozice volat po demokratických principech včetně referenda a po mírovém řešení koloniální války. Ve volbách o čtyři roky později sepsala opozice *Manifesto ao país* (Manifest státu), ve kterém odsuzovala koloniální válku a navrhovala politické řešení na základě dohody nejen pro Angolu, ale v letech 1962 a 1964 i pro Guiné-Bissau a Mosambik.

Voleb v roce 1969 se poprvé od nastolení Nového státu zúčastnila také opozice, CDE – Volební demokratická komise (*Comissão Democrática Eleitoral*), ovlivněná komunismem a CEUD – Volební komise demokratické jednoty (*Comissão Eleitoral de Unidade Democrática*), ovlivněná socialismem. Navzdory tomu drtivě v těchto volbách vyhrál Národní svaz (*Uniao Nacional*) ziskem 88% hlasů.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Marcello Caetano: *Depoimento*. Rio de Janeiro, Ed. Record, 1974, s. 46. Překl. z port.: *Dekolonizace by byla jednodušší, kdyby se Portugalsko mělo zabývat jen případem Guineji [-Bissau].*

¹⁰⁹ Jan Klíma: *Dějiny Portugalska ...*, s. 198.

Opozice se sešla v São Pedro de Muel, aby sepsala Společnou platformu (*Plataforma Comum*), v té žádala o celonárodní debatu týkající se zámořských otázek. Ačkoli opozice nevystupovala jednotně, měla v otázkách týkajících se zámořských území jednotný cíl a požadovala právo afrických kolonií jednat o nezávislosti.

Od roku 1971 začala opozice stupňovat své projevy a otevřeně prosazovat nezávislost kolonií. Tento vývoj byl zvýrazněn podporou společné platformy zakládající se na stanovisku, že federalistická řešení jsou překonána.¹¹⁰

V září roku 1973 se v zahraničí sešlo vedení PCP – Portugalské komunistické strany (*Partido Comunista Português*) a PS – Socialistické strany (*Partido Socialista*), dvou hlavních opozičních ilegálních stran. Výsledkem této schůzky bylo společné prohlášení, v němž jednotně vystupovaly v otázkách koloniální války – žádaly vyjednávání a podpořily projekt nezávislosti Angoly, Guineje a Mosambiku. Je nutné ještě podotknout, že antikoloniální boj byl rovněž podporován částí veřejnosti, ale jeho ohlas nebyl tak silný. Silný ohlas mělo naopak svým radikálním postojem studentské hnutí, a to, vzhledem k pravidelné obměně při rukování mladých mužů do armády, také uvnitř portugalských ozbrojených sil.

V zahraničí působily početné exilové skupiny mezi něž patřilo mnoho dezertérů z portugalských ozbrojených sil, kteří národněosvobozené boje podporovali, ať už přímo či nepřímo v samotných koloniích. V samotném Portugalsku pouze necelá třetina obyvatel souhlasila se zahraničně-vojenskou politikou své vlády.

Těsně před 25. dubnem 1974 již tedy existoval velice široký a různorodý proud žádající ukončení poslední koloniální války v Africe a poskytnutí svobody africkým státům.

¹¹⁰ Almeida Santos: *15 Meses no Governo ao Serviço da Descolonização*. Porto, Ed. ASA, 1975.

5 OD OSVOBOZENÍ K SOUČASNOSTI

5.1 Vnější vlivy: Portugalsko a mezinárodní instituce

Dne 25. dubna 1974 byly MFA – Hnutí ozbrojených sil Portugalska (*Movimento das Forças Armadas*), Caetanova vláda a tím i Salazarův režim svrženy vojenským převratem. Vypukla společenská a politická revoluce, která nastolila i otázky koloniální války a otázky existence samotných kolonií.¹¹¹ Jakmile byl vojenský puč proveden, problém dekolonizace se začal jevit jednak jako základní problém, který rozděloval novou portugalskou politickou elitu, ale současně také jako nepřipravený projekt bez jasně dané strategie, která by koloniím zajistila hladký a kontinuální vývoj.¹¹²

Hned v prvních dnech po vojenském převratu vyšlo prohlášení presidenta MPLA Agostinho Neta, který v něm vyjádřil spokojenost s událostmi v Portugalsku, a to i přestože stále neznal postoj nové portugalské vlády ve vztahu ke koloniálním otázkám. V prohlášení zároveň vyjádřil svůj nesouhlas s federativním návrhem, který zastává generál Spínola ve své knize *Portugal e o Futuro*.¹¹³ Na druhé straně vyjádřila UNITA souhlas s pomalou dekolonizací v rámci federativní struktury.¹¹⁴

V květnu 1974 Mário Soares naznačil během tiskové konference¹¹⁵, že pro splnění programu MFA by bylo nezbytně nutné vyřešit koloniální otázky prostřednictvím jednání s národněosvobozeneckými bojovníky, tak aby výsledkem bylo okamžité pozastavení bojů. Mário Soares se vyjádřil i k zachování legitimních zájmů obyvatel bílé pleti, kteří se v koloniích narodili.

¹¹¹ Jan Klíma: *Dějiny Portugalska...*, s. 203.

¹¹² Jean-Michel Mabeko Tali: op. cit., s. 220.

¹¹³ Jan Klíma: *Dekolonizace...*, s. 245.

¹¹⁴ Ibidem, s. 245.

¹¹⁵ Mário Soares byl jako ministr zahraničních věcí odpovědný za dekolonizaci, stejně tak jako Almeida Santos, ministr pro meziteritoriální koordinaci. Mário Soares se později stal portugalským prezidentem.

Program MFA byl sestaven těsně před 25. dubnem a byly v něm obsaženy cíle, kterých chtěli dosáhnout po svržení režimu Marcela Caetana.¹¹⁶ Cíle byly vytýčeny třemi „D“: demokratizovat, rozvíjet a dekolonizovat (*Democratizar, Desenvolver, Descolonizar*). Tento poslední, ale neméně významný cíl se měl uskutečnit pouze s ukončením válek. Cílem tedy bylo ukonečení bojů, to byla podmínka *sine qua non*. V souvislosti s tím byl vyvíjen velký tlak na okamžité vyřešení kolonizačních otázek, neboť to mělo velký vliv na uskutečnění ostatních cílů.

MFA ve svém prvním dokumentu *Hnutí, Ozbrojené síly a Národ (O Movimento, as Forças Armadas e a Nação)*, který byl schválen v březnu roku 1974 již uznávala, že politické řešení zámořského problému by mělo počítat s existující a nenávratnou realitou panující v afrických státech. Dále prohlásilo a ve svém programu i jasně vyslovilo, že uznává právo afrických národů na nezávislost.

Hned ze začátku byla otázka dekolonizace velice choulostivá, neboť se nevztahovala pouze k otázkám spojeným s územím, ale rovněž k různorodým otázkám vojenského charakteru.

Vznik nového politického uspořádání se však v Portugalsku neobešel bez mezinárodního tlaku, a to především v době, kdy se Portugalsko snažilo docílit uznání své legitimacy a skoncovat tak s politickým izolacionismem, do kterého se dostalo s koloniální diktaturou.

Většina států, především afrických a evropských, tlačila na Portugalsko, aby uznalo právo na nezávislost všech svých kolonií. Portugalsko bylo tedy vystaveno silnému tlaku, neboť nechtělo, aby státy ztratily důvěru v dobré úmysly nové portugalské vlády.

¹¹⁶ Jan Klíma: *Dějiny Portugalska...*, s. 201.

Na druhé straně se vůdci afrických národněosvobozeneckých hnutí ukázali být jednotnými ve svých požadavcích a zároveň připraveni jednat o bilaterálních řešení.

Z hlediska mezinárodních organizací, OAJ a OSN a jejich specializovaných odborů, kde bylo lusofonní národněosvobozenecké hnutí přijato, vystupovali jejich členové jako vyslanci nebo tiskoví mluvčí v otázkách osvobození od Portugalska a požadovali, aby se Portugalsko jasně vyjádřilo k otázkám nezávislosti svých zámořských území. Doporučení OSN byla v tom smyslu, aby Portugalsko vyjednávalo s národněosvobozeneckými hnutími, která byla uznána OSN jako legitimní zástupci národů jednotlivých zemí.

Zástupcům OAJ se nelíbil počáteční pomalý přístup Portugalska k těmto otázkám, a tak doporučovali národněosvobozeneckým hnutím, aby přitvrdily v ozbrojených bojích. Cílem toho bylo donutit novou portugalskou vládu k jednání s právními zástupci národů těchto teritorií a nedovolit tak vstup jiných zainteresovaných stran, které se nezúčastnily bojů, avšak měly styky s novou portugalskou vládou. Tento problém vyvstával především v Angole a Mosambiku.

Hnutí z portugalských zámořských oblastí tuto výzvu uposlechla a přitvrdila své ozbrojené akce, čímž se zvýšil počet portugalských vojáků, kteří v koloniální válce zemřeli.

Velká většina portugalských vojáků, ať už naverbovaných mladíků nebo profesionálních vojáků, neviděla žádný rozumný důvod pro setrvání ve válce a stále více přemýšlela o návratu zpátky do Portugalska.

Dne 26. července 1974 schválila Rada státu (*Conselho do Estado*) nový Ústavní zákon č. 7/74, který byl ještě téhož dne vyhlášen prezidentem republiky Spínolou. Tento ústavní zákon se stal důležitým dokumentem k legitimizaci dekolonizace portugalské Afriky a zároveň upevnil vztahy mezi prezidentem a MFA. V tomto ústavním zákoně bylo velice jasně deklarováno, že portugalská zámořská území by

měla mít právo na sebeurčení včetně přiznání nezávislosti. Tento postoj vyjádřený v zákonu s ústavní silou definitivně zrušil článek č. 1 ústavy z roku 1933, ve kterém byly stanoveny hranice národního teritoria včetně území v Africe, Asii a Oceánii.

Generál Spínola poté na veřejnosti potvrdil postoj Portugalska ve vztahu k dekolonizaci, když jednoznačně řekl, že „[...] *estamos prontos para iniciar o processo de transferência do poder para as populações dos territórios reconhecidamente aptos para o efeito, nomeadamente a Guiné, Angola e Moçambique*»¹¹⁷

Je tedy patrné, že vojenské úspěchy afrických národněosvobozeneckých hnutí byly tím rozhodujícím podnětem, který přinesl politické úspěchy. Jejich boj napomohl odstranit diktaturu z Afrického kontinentu, ale koneckonců i v samotné Evropě – v Portugalsku. Neúnavný odpor a boj za osvobození napomohl zániku diktatury v Portugalsku.

5.2 Vznik Angolské lidové republiky

Po státním převratu v dubnu roku 1974, nazvaném Karafiátová revoluce, neboť při něm nepadl jediný výstřel, vzniklo v Angole mnoho nových politických stran, které se chtěly zúčastnit rozdělení politického „dortu“. Mezi ně patřily hnutí jako MDA – Demokratické hnutí Angoly (*Movimento Democrático de Angola*) nebo FUA – Sjednocená fronta Angoly (*Frente Unida de Angola*), která byla poměrně aktivní v oblastech Benguely. Existovaly i menší spíše kmenová seskupení či skupiny vlivných jedinců především na severu, ta však byla ve většině případech absorbována PCDA – Křesťansko - demokratickou stranou Angoly (*Partido Cristão Democrático de*

¹¹⁷ Pezarat Correia: *Descolonização de Angola – A jóia da coroa do império português*. Luanda, Ler & escrever, 1991, s. 66. Překl. z port.: *jsme připraveni začít proces předávání moci do rukou obyvatelstva, které uznáváme jako způsobilé, jmenovitě Guineji, Angola a Mosambik*.

Angola). Ta byla ze všech politických hnutí nejstrukturovanější a otevřeně podporovala FNLA.¹¹⁸

Vyskytovaly se tu také strany bojující proti MFA, které byly především vojenského charakteru a více či méně tajné. Mezi ně patřila například FRA – Angolská revoluční fronta (*Frente Revolucionária Angolana*), jejíž členové byli zastanci federativního spojení s Portugalskem. Vzhledem ke sledu okolností, které se odehrály po Karafiátové revoluci a poté co byl tento záměr ze strany nové portugalské vlády odmítnut, hledali členové FRA možnost získání nezávislosti Angoly, avšak při zachování vlády minoritní bělošské populace. Pro tento svůj cíl počítali s podporou Rhodesie a Jihoafrické republiky.

Ještě je nutné podotknout, že když si vůdci PCDA uvědomili, že nebude možné se zapojit s národněosvobozeneckými hnutími do tohoto „scramble for Angola“ a získat tak legitimitu k zastupování angolského lidu v přechodu na nezávislost, tak se PCDA snažila vojensky zapojit, aby tuto legitimitu získala. Do PCDA se přidávaly rovněž skupiny, které působily v enklávě Cabinda a které si kladly za cíl unilaterální vyhlášení nezávislosti Cabindy. Mezi ně patřila i FLEC – Fronta pro osvobození enklávy Cabinda (*Frente de Libertação do Enclave de Cabinda*).¹¹⁹

Ačkoli národněosvobozenecká hnutí (MPLA, UNITA a FNLA) nebyla sjednocená, vyhrazovala si právo neuznat legitimitu žádných z těchto vzniklých stran a tím pádem ani právo zúčastnit se jednání s Portugalskem o procesu předání moci do rukou Angolanů. Jejich postoj byl podporován OAJ a Dekolonizační komisí OSN, které uznávaly pouze tyto tři národněosvobozenecká hnutí jako jediné legitimní strany zastupující zájmy samotných Angolanů. Všechny tyto skupiny, i když každá s odlišným a ne vždy pacifickým přístupem, začaly postupně mizet a koncem roku 1974 už téměř neexistovaly. Výjimkou je ovšem FLEC, která existuje dodnes jako ryze politická strana.

¹¹⁸ Jan Klíma: *Dekolonizace...*, s. 241.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 241-2.

V dubnu 1974 byla Angola ze všech bojem zmítaných portugalských kolonií ta, na které Portugalci nejvíce záleželo a kde se jim zároveň podařilo situaci víceméně stabilizovat. Hlavním faktorem ovlivňujícím situaci byl osvobozenecský boj odehrávající se na třech frontách, z čehož se Portugalsko snažilo neustále nějak profitovat.

FNLA byla s podporou Mobutuovské Zairské republiky do roku 1974 vojensky asi nejsilnější bojující stranou a byla vždy připravena zaútočit na severu území. Její jednotky používaly poněkud komplexnější způsob gerilové války, ke kterému byly vycvičeny v Zairské republice. Co se MPLA týče, bylo to nejslabší národněosvobozenecské hnutí, a to nejen v porovnání s ostatními angolskými hnutími či s hnutími v sousedních zemích, ale také protože bylo vnitřně značně nesjednocené. Teprve události z 25. dubna 1974 stranu opět sjednotily. Po zrušení dohody „Madeira“ byla UNITA ta, která způsobila největší ztráty na životech.

Jak je zřejmé strany jednak nebyly stejně silné, jednak vůči sobě navzájem byly takřka zcela uzavřené, tzn. že se vehementně bránily jakémukoliv sblížení, ať už podporovanému OAJ nebo jednotlivými africkými státníky. Tato situace představovala největší překážku stabilizace vnitřního politického uspořádání Angoly. Toto se projevilo, když se portugalští představitelé (především MFA v Angole) po Karafiátové revoluci snažili navazovat první kontakty s cílem dosáhnout okamžitého ukončení bojů a zasednutí za jednací stůl s cílem „udělení“ nezávislosti a vytvoření přechodné vlády.

Nová portugalská vláda se ale musela pustit do dříve nepředstavitelného, a sice uznání bezprostřední legitimacy národněosvobozenecských hnutí, tak aby se mohla tato hnutí zúčastnit jednání o ukončení bojů.

Národněosvobozenecská hnutí v Angole se s podporou OAJ a Dekolonizační komise OSN rozhodla zintenzivnit vojenské akce do té doby než Portugalská vláda

rozhodne o uznání práva na získání nezávislosti. V tomto smyslu také jednaly MPLA v Cabindě, FNLA na severu a UNITA na východě. Výzvy jejich představitelů byly mimo jiné šířeny rovněž z jejich vlastních rozhlasových stanicích, což jsou Hlas svobodné Angoly (*Voz de Angola Livre*) patřící FNLA a Bojující Angola (*Angola Combatente*) patřící MPLA.

Na konci dubna 1974 a během celého května boje zintenzivněly a vznikaly čím dál tím větší ztráty na životech u všech zúčastněných. Ve válečných zónách naléhali portugalští vojáci na uzavření míru, neboť počet usmrcených vojáků byl ohromující.

Pravdou je, že vyhlášení míru bylo bezpodmínečně nutné, určit však jaké národněosvobozené hnutí je dobré a jaké špatné bylo pro Portugalce nemožné. Samotné národněosvobozené hnutí si získalo legitimitu prostřednictvím využívání vojenských operací jako způsobu k získání nezávislosti, kterou Portugalsko odmítalo uznat politickým způsobem.

Strany UNITA, FNLA a MPLA jednaly o ukončení bojů a uznání všech národů Angoly. FNLA byla jedinou stranou, která vedla jednání o ukončení bojů mimo Angolskou půdu. Jednání byla uzavřena na soukromé jachtě Mobota Sese Sekeho v jeho přítomnosti. Všechna pozdější jednání mezi portugalskými delegacemi a FNLA byla provedena v přítomnosti presidenta Mobota. Dohoda mezi portugalskými zástupci a UNITA byla uzavřena jako první 14. června 1974. Poté následovala FNLA 15. října a MPLA 21. října stejného roku.¹²⁰

Dohodou o příměří byl, de facto, dovršen mír na celém Angolském území. Následovalo ještě uzavírání příměří mezi jednotlivými národněosvobozenými hnutími. Nejdříve byla podepsána dohoda mezi FNLA a UNITA v Zairu 25.

¹²⁰ Jan Klíma: *Dekolonizace...*, s. 245-6.

listopadu 1974. Poté následovala dohoda mezi MPLA a UNITA v Portugalsku dne 18. prosince a mezi FNLA a MPLA v Keňi 4. ledna 1975.¹²¹

Dohoda o příměří mezi FNLA a MPLA, která se odehrála na popud Keňského presidenta Mzee Jomo Kenyatta v době. od 3. do 5. ledna 1975, byla podepsána v Keňské Mombase během prvního setkání delegací všech tří hnutí vedených jejich předsedy. V Keni bylo podepsáno společné vyjádření, které mělo být použito při jednání s Portugalskem. Bylo v něm několik důležitých bodů, mezi něž patří odmítnutí jakýkoliv ostatních angolských stran ve fázi přípravy získávání nezávislosti, potřeba vytvoření přechodné vlády a neoddělitelnost angolského teritoria (to se vztahovalo především k separatistickým snahám FLEC). Nakonec mělo být umožněno všem obyvatelům nového Angolského státu, aby se stali angolskými občany.¹²²

Je zde patrné, že zatímco FNLA pokračovala v jednáních mimo Angolskou půdu, pro ostatní hnutí a Portugalsko samotné to bylo jejich první jednání mimo Angolské území.

UNITA byla oficiálně uznána OAJ jako třetí národněosvobozenecké hnutí na prvním tripartitním jednání, těsně před zahájením jednání s Portugalskem v Lavoru. Za toto uznání vděčí UNITA především portugalské delegaci vedené vládními zástupci a MFA v Angole. Portugalci přiznali UNITA stejný statut a legitimitu jako ostatním hnutím.

V dohodách z Mombasy bylo dosaženo předpokládaného úspěchu a všechny zúčastněné strany byly spokojené s podmínkami nutnými pro získání nezávislosti a předání moci do rukou Angolanů.

¹²¹ Ibidem, s. 246.

¹²² Ibidem, s. 247.

Je tedy možné konstatovat, že konečná fáze získání nezávislosti Angoly byla závislá na několika faktorech. Jedná se především o přiznání práva na nezávislost, individuální jednání mezi Portugalskem a jednotlivými angolskými hnutími o ukončení bojů na celém území, dále o potlačení snahy bělošské menšiny o zvrát emancipačního boje, o potlačení separatistických snah hnutí FLEC, o uznání legitimacy hnutí MPLA, FNLA a UNITA jako zástupců Angolského lidu v jednáních o nezávislosti a odmítnutí (dle doporučení OAJ a OSN) uznání stejné legitimacy ostatních hnutí, a konečně o první společné jednání těchto tří uznaných osvobozeneckých hnutí, z něhož vzešlo ustanovení společné delegace pro jednání s portugalskými představiteli. Vývoj Angolských dějin od kolonizace k nezávislosti byl takto postupně dovršen a posledními částmi tohoto velkého díla se měly stát dohoda z Alvoru, v portugalském Algarve, vytvoření přechodné vlády a dotvoření podmínek pro předání moci.

Vrcholné jednání se odehrálo v Alvoru ve dnech 10. – 15. ledna 1975, kterého se zúčastnily čtyři delegace: portugalská, FNLA, UNITA a MPLA. Do dějin se toto vrcholné setkání zapsalo jako Summit či Dohoda z Alvoru.¹²³

Delegace všech tří hnutí byly zastoupeny hlavními předsedy společně s ostatními vlivnými vůdci. Portugalskou stranu zastupovali především Ministr zahraničních věcí Mário Soares, ministr pro Meziteritoriální koordinaci Almeida Santos a ministr bez portfeje Major Melo Antunes, který se podílel i na jednání o nezávislost s mosambickou stranou FRELIMO, a který de facto koordinoval celý proces udělování nezávislosti Angole.

Jednání se odehrávalo v hotelu Penina, v jehož prostorách byly delegace i ubytovány. To umožnilo mnohem jednoduší styk a vzájemné poznávání členů jednotlivých delegací. Právě tato neformální výměna názoru a návrhů a uvolněné pracovní klima pomohlo významnou měrou k úspěchům jednání. Podkladem k

¹²³ Ibidem, s. 247.

jednání bylo společné vyjádření tří osvobozeneckých stran, které bylo schválené v Mombase.

Určitě by stálo za to se zde zmínit o svědectví Álvara Holdena Roberta, kde se mluví o charakteru Antonia Agostinha Neta. Holden Roberta nedávno prozradil, že v roce 1975 v Hotelu Peniche, kdy každá strana bojovala o to, aby měla nejlepší postavení v den vyhlášení osvobození (11. listopadu), ho Neto jednoho večera vyhledal, aby mu nabídl spojenectví proti Savimbimu s cílem ho zabít a aby vládli Angole sami. Poté co Robertovi toto nabídl, neváhal a nabídl to samé Savimbimu.

Konečný text této dohody obsahuje 7 kapito. Ustanovuje, že portugalský stát uznává jako jediné skutečné legitimní zástupce angolského lidu strany FNLA, UNITA a MPLA, dále pak že uznává Angolu v dosavadních hranicích. 11. listopad 1975 byl rovněž uznán za den vyhlášení nezávislosti (nezávislost měla být vyhlášena portugalským prezidentem), pro přechodné období měl být jmenován vysoký komisař. Součástí smlouvy bylo rovněž pojednání o ústavě a kompetenci orgánů státní moci.

V textu nechyběly ani otázky týkající se vojenské záležitosti, především společné armády a policie, uspořádání voleb do parlamentu, které se měly uskutečnit do 9-ti měsíců od začátku fungování přechodné vlády, tedy od 31. ledna 1975. Nakonec řeší tento dokument i otázku angolského občanství – to mělo být přiznáno všem, kteří se na angolském území narodili. Dokument neopomněl ani budoucí spolupráci mezi Angolou a Portugalskem v ekonomické a finanční oblasti (např. emise peněz), atd. Vysokým komisařem byl prezidentem Portugalské republiky jmenován brigádní generál Silva Cardoso.

Dohoda z Alvoru byla úspěšná a byla Angolany přijata s uspokojením. S nadějí byla přivítána také většinou Portugalců, ať už se jednalo o civilisty či vojáky, neboť ti všichni doufali, že tato dohoda konečně přinese mír. Ovšem v samotné Angole jakoby představitelé angolských stran zapomněli na hlavní důvod jednání

v Portugalsku, pouze si snažili zabezpečit moc pro období po vyhlášení nezávislosti. Od února do července probíhal v angolském hlavním městě „boj o Luandu“, kdy si jednotlivé strany upevňovaly svou moc ve městě tím, že likvidovaly základny ostatních stran. Z tohoto boje vyšla jako vítězná MPLA a 11. listopadu pak, v obklíčené Luandě, vyhlásila nezávislost.¹²⁴ V ten den bylo slyšet v ulicích Luandy heslo: *A luta continua, a vitória é certa!*¹²⁵ Ačkoliv ostatní bojující strany také vyhlásily nezávislost (mimo Luandy), svět jim neuznal legitimitu. Tím se Angola dostala od osvobozené války k válce občanské.

Přiznání nezávislosti Angole učinilo tečku za portugalskou koloniální říší, neboť Angola byla poslední portugalskou kolonií, která získala nezávislost.

5.3 Od občanské války k mírové dohodě

Pod heslem „a luta continua, a vitória é certa!“, boje skutečně pokračovaly do konečného vítězství. Hned po vyhlášení nezávislosti byla 14. listopadu jmenovaná vláda a s pomocí kubánských jednotek se plánovala dostat z obklíčeného města a prosadit její dalekosáhlý hospodářský a sociální plán. Po stažení jednotek FNLA z boje na počátku roku 1976 se válka rozdělila na dva tábory.¹²⁶ Na konci roku 1976 se Angola stala členem OSN jako lidová republika a měla velké plány v regionu jižní Afriky. Angola dostala svou orientaci a postavením v jihoafrickém regionu klíčové úkoly, což jsou především boje proti apartheidu, ale také pomoc osvobodit Jihozápadní Afriku od apartheidského režimu a šířit komunismus v tomto regionu. Ideologická orientace měla být základem stabilního státu.

Avšak přišel rok 1977, který se sebou rozmetl zbytek naděje, že by vláda MPLA dokázala Angole prospívat. Ortodoxně komunistické metody řízení měly spíše

¹²⁴ Elikia M'Bokolo: «L'Afrique équatoriale de l'Ouest» in *Historie Générale de L'Afrique*, vol. VIII, Ali. A. Mazrui (dir.). Paris, Éditions UNESCO 1998, s. 152.

¹²⁵ Překl. z port.: boj pokračuje, vítězství je jisté!

¹²⁶ Jan Klíma: *Angola ...*, s. 69.

vyvolat strach než vyřešit tisíce palčivých problémů. Naprostý nedostatek odborníků se straničtí diletanti pokoušeli odstranit hlučnými kampaněmi za zprovoznění závodů a rozvoj výroby.

Nová angolská vláda se začala angažovat i mimo své hranice. Ve stejném roce podporovala útok FNLC – Národní fronta za osvobození Konga (*Front National pour la Libération du Congo*) proti Mobutuově Zairu ze svého teritoria. Útok byl namířen proti provincii Shaba a byl po těžkých bojích zairské armády s podporou marockých vojáků odrazen.¹²⁷ Mobutu obvinil MPLA z útoku, na druhé straně obvinil Agostinho Neto Mobutu, že se vměšuje do vnitřních záležitostí státu s podporou FNLA a FLEC. Bezpečnosti v regionu zase o něco ubylo, a tak bylo třeba posilovat angolskou vládní armádu zvýšením počtu kubánských vojenských spolupracovníků. To vyvolalo nevraživost nejen mnoha afrických států, ale také protikubánsky orientovaných zahraničních politiků USA. Protože FLEC byla slabá, rozhádaná a neschopná a FNLA příliš závislá na málo zásadovém konžském diktátorovi, mohla se nyní masovou americkou pomocí těšit Savimbiho UNITA.¹²⁸

MPLA nevěděla na začátku roku 1977 jakým směrem se má vlastně „národní revoluce“ ubírat. Autoritářské metody úzké špičky kolem presidenta republiky mnohým nevyhovovaly, stejně jako závislost na SSSR a Kubě. MPLA byla od svého založení vnitřně rozpolcená a tento jev se projevoval po nezávislosti čím dál tím více. Zesílila agitace radikální skupiny kolem ministra pro vnitřní správu Nito Alveše a člena politbyra ÚV MPLA Josého van Dúnema, jež nedávne říjnové zasedání „uvolnilo“ z funkcí.¹²⁹ Zasedání ÚV MPLA se 20. a 21. května 1977 věnovalo pouze vnitrostranickým sporům. Netovo vedení obvinilo údajné frakcionáře z ultralevičáctví a ze snah o „vlastní nezávislý africký socialismus“. ÚV

¹²⁷ David Birmingham: „Twenty-seventh of May. An historical note on the abortive 1977 coup in Angola“. In *African Affairs*, Vol. 77, No. 309. (Oct., 1978), s. 562.

¹²⁸ Jonas Malheiro Savimbi: op. cit., s. 69.

¹²⁹ Jean-Michel Mabeko Tali: op. cit., 2. díl, s. 212.

MPLA na doporučení komise, která měla prokázat tyto záměry, vyloučila Nita Alveze i Josého van Dúnema. Atmosféra ve vládnoucí špičce MPLA zhoustla.¹³⁰

V noci na 27. května 1977 měli příznivci Nita Alveze zaútočit na věznici ve čtvrti São Paulo se samopaly a minomety. V ranních hodinách pak FAPLA, policie i politické složky MPLA rozpoutaly v Luandě a v jejím okolí vlnu teroru, která nemá obdoby v angolských dějinách. Všichni nespolehliví, vzdorující a jinak myslící členové MPLA byli zabiti a tomu se nevyhnuli ani jejich rodiny. Existuje mnoho odhadů, které mluví až o deseti tisících mrtvých. Přesný počet lze jen ztěžka dopátrat.¹³¹

Ve stejné době pokračovala občanská válka vedená ještě brutálnějším hnutím UNITA. S podporou Jihoafričanů zabránil Savimbi odboji SWAPO. Vláda MPLA se snažila kontrolovat zmatek na jihu, ale marně. V červenci 1977 sestřelili bojovníci UNITA vládní letoun nad angolským územím. Bylo zřejmé, že UNITA vyrostla v energického soupeře MPLA.

Ve snaze postavit se jednoznačně na stranu SSSR jednali od 4. do 11. prosince 1977 v Luandě delegáti I.sjezdu MPLA. Hnutí se přeměnilo v marxisticko-leninskou MPLA PT – MPLA Strana práce (*MPLA - Partido de Trabalho*) na znamení přechodu od osvobozenického boje ke komunistické normalizaci.¹³²

Od začátku roku 1978 překračovali angolské hranice Zaiřané a Jihoafričané na podporu UNITA. Na severu se bojůvky FNLA opíraly o přízeň svých bakonžských krajanů z Mobutuova zkorumpovaného státu. UNITA získávala snadno podporu od řady západních zemí.¹³³

¹³⁰ Ibidem, s. 215.

¹³¹ Ibidem, s. 219.

¹³² Ibidem, s. 237.

¹³³ Jonas Malheiro Savimbi: op. cit., s. 69.

Pro velkou část světa byla angolská otázka vyřešena už 11. listopadu 1975. Pozornosti se tedy obracely na rhodeskou a namibijskou otázku. Angola byla strategicky významným nástupištěm do aktuálně diskutovaného prostoru rasistických režimů, a tak se Afrika s vládou MPLA zvolna smiřovala. Organizace africké jednoty naléhala, aby Angola a Zair spory vyřešily. Začaly tedy brazzavillské rozhovory mezi Netem a Mobutem, které vyvrcholily 30. července 1978 navázáním diplomatických styků a pak oboustrannými státními návštěvami. Diplomatický postoj MPLA se v Africe a na celém světě setkával s dalšími úspěchy. Z území Zambie byly vypovězeny jednotky UNITA a Zair přestal podporovat FNLA. Zair si ale nadále udržoval tajné vztahy s UNITA.¹³⁴

Problém však byl v občanské válce podporované bipolárním světem. Bylo zřejmé, že Angola nebude mít prostředky na pokrytí všech válečných potřeb. Na druhé straně poskytovala občanská válka omluvu za všechny sociální, ekonomické a zdravotní problémy, které sužovaly Angolu.

Vláda se potýkala se spoustou problémů. Urbanistické části neudržely nápor přistěhovalců, kteří přicházeli z rurálních oblastí a přinášeli si s sebou i své zvyky, které nebylo možné ve městech využít, a tak začala vzkvétat korupce. Ani po 10. září 1979, kdy zemřel v Moskvě první prezident republiky António Agostinho Neto¹³⁵ nebyla vláda schopna odvrátit stav věcí. Novým prezidentem byl jmenován naftový inženýr José Eduardo dos Santos, vystudovaný v SSSR.

Levicová orientace MPLA nahrávala Savimbimu. Pro UNITA nebylo těžké získat podporu ze zahraničí, ba dokonce i v samotné Angole. Výzbroj, výbava, peníze a informace přicházely nejen z JAR, ale také z Maroka a některých afrických kruhů. Na cestě po USA v listopadu 1979 získal vůdce UNITA i příslib od USA. Savimbi

¹³⁴ Daniel Spikes: *Angola and the Politics of Intervention. From Local Bush War to Chronic Crisis in Southern Africa*. London, McFarland, 1993, s. 320.

¹³⁵ Iko Carreira: *O pensamento estratégico de Agostinho Neto*. Lisboa, Publicacoes Dom Quixote, 1996, s. 157.

začal být pro západ stále oblíbenější a sovětská intervence do Afghánistánu Savimbimu jenom pomohla.¹³⁶

UNITA bojovala především v buši a ovládala rozsáhlé území podél Benguelské dráhy v provinciích Benguela, Huambo a Bié a také části provincií Cuando-Cubango a Cunene. S cílem upřesnit svou politiku byly na V. sjezdu UNITA v červenci 1982 upřesněny cíle odboje a za nejdůležitější úkol bylo stanoveno vyhnání Kubánců. Namibijská otázka zatím zavlekla luandskou vládu do pravidelné války s Jihoafrickými jednotkami.

Na začátku 80. let se intenzita zásahů vojsk JAR proti táborům SWAPO a jejich vojenské ochraně v Angole zvyšovala. Vláda manévry na svém území označovala jako manévry invazního charakteru. Jihoafričtí vojáci se s podporou obrněných transportérů a bojových letadel probili hluboko do angolského vnitrozemí. Bombardování provincie Huíla, okupace části provincie Cunene i sabotáže, jimiž z moře Jihoafričané blokovali činnost luandské rafinérie, dokazovaly slabost vlády zaměřené mnohem více proti domácím protivníkům než proti ohrožení ze zahraničí.¹³⁷

Angola hledala způsob jak konflikt ukončit. Potřebovala, aby Namibie získala nezávislost a aby se Jihoafričané z Angoly stáhli. Pretoria souhlasila s návrhem, ale s podmínkou, že ze země odejedou také Kubánci a Sověti. Byla i ochotná vést dialogy o namibijské nezávislosti. President José Eduardo dos Santos dopisem generálnímu tajemníkovi OSN navrhl v listopadu 1984 čtyřstranné řešení namibijsko-angolského problému za účasti Angoly, SWAPO, Kuby a JAR.¹³⁸

Ve druhé polovině 80. let navštívil president dos Santos řadu evropských zemí a jednal i s představiteli EHS. Ale hned za angolskými hranici Mobotu stále

¹³⁶ Daniel Spikes: op. cit., s. 321.

¹³⁷ Tony Hodges: *Angola: The Anatomy of an Oil State*. Oslo, African Issues, 2004, s. 10.

¹³⁸ Daniel Spikes: op. cit., s. 320.

umožňoval transit vojenské a materiální pomoci pro hnutí UNITA, a to přes zairské základny.

Navzdory prosazení plánu MPLA o odsunu jihoafrických sil z angolského teritoria spolu s odchodem kubánských jednotek, nebylo na konci 80. let stále ještě v Angole mnoho důvodů k optimismu. V zemi zůstávalo mnoho Kubánců, UNITA a SADF – Jihoafrické obranné síly (*South African Defence Force*) beztrestně útočily na města a hospodářské kapacity. Světový pokles cen ropy náhle srazil příjmy vlády z jediného fungujícího odvětví. Statisíce Angolanů na venkově i ve stále přečpanějších velkoměstech trpěly podvýživou, nedostatkem zdravotní péče i nedostatkem bezpečnosti. Bezvýchodná nesmiřitelnost politiky minulých deseti let se stala předmětem kritiky všech obyvatel bez rozdílu. /a

Na konci roku 1988 usedli za jednací stůl Jihoafričané a dohodli se na principiálním řešení dlouholetého problému: Jihoafričané uznají nezávislost Namibie a na druhé straně opouští kubánské jednotky Angolu. Dne 22. prosince 1988 došlo v New Yorku k dvoustranné dohodě mezi Angolou a Kubou o stažení kubánských jednotek z Angoly a trojstranné dohodě mezi Kubou, Angolu a JAR o ukončení válečných akcí a nezávislosti Namibie. Výsledkem mělo být rovněž zastavení bojů a od 1. dubna 1989 měl začít proces utváření samostatné Namibie.¹³⁹

Jihoafrický Ministr zahraničních věcí ujišťoval svět při vyhlášení příměří, že jeho vláda stáhne svá vojska z Angoly i Namibie. Mírový proces dostal garanta, když se do Angoly v tomtéž roce 1988 začali přesouvat první pozorovatelé z Kontrolní mise OSN pro Angolu (UNAVEM - *United Nations Angola Verification Mission*). Na začátku roku 1989 byla mise zahájena pod označením UNAVEM I.¹⁴⁰

MPLA a UNITA už neměli alibi, k tomu aby mohly svou válku hájit. Po patnácti letech poničila válka hospodářství, školství, zdravotnictví, infrastrukturu, atd.

¹³⁹ Éric Dibas-Franck: *Les Nations Unies en Afrique: le cas de l'Angola*. Paris, Publisud, 2000, s. 23.

¹⁴⁰ Ibidem, s. 23.

Nastala tedy doba, kdy bylo třeba ukázat, že mohou nastat lepší časy. První příležitost, která se naskytla, byla v červnu roku 1989, kdy usedly delegace MPLA a UNITA k jednacímu stolu v zairském Gbadolite. Ale navzdory zprostředkování presidenta Mobuta panovala hluboká oboustranná nedůvěra, kterou neovlivnila ani přítomnost 18 afrických státníků. Nakonec došlo k podepsání dohody o příměří s platností od 23. června, pod patronátem presidentů Konga, Gabonu a Zairu. Ale jen pět dní se v Luandě a v Jambě, ve velkém vojenském táboře UNITA na jihovýchodě země, hovořilo o usmírování. Pak každá ze stran obvinila partnera z nedodržování příměří a koncem srpna oznámil Savimbi, že obnovuje občanskou válku.¹⁴¹

Přijatelnou autoritou pro obtížný proces jednání se ukázalo být Portugalsko. Ministr zahraničních věcí José Manuel Durão Barroso¹⁴² využil své přítomnosti na ceremoniálu vyhlášení nezávislosti Namibie k předběžným rozhovorům s oběma angolskými stranami. Vzápětí se podařilo zorganizovat první krok správným směrem: 24. a 25. dubna se delegace MPLA a UNITA setkaly v portugalské Évoře, kde byl vypracován program jednání a objevila se i oboustranná ochota vést dialogy.¹⁴³

Po řadě obstrukcí a tlaků vedených prostředníky, proběhly šest kol rozhovorů a když už se zdálo, že to vše vyjde vniveč, zapojily se mocnosti s cílem vést dialogy do úplného konce. Světový tlak na dosažení dohody se vystupňoval, když vzniklá „trojka“ garantů (Portugalsko, USA a SSSR) přijala 4. března 1991 základní dokument pro pořádání dalších kol, které neskončí aniž by bylo dosaženo úplné dohody. V Bicesse začalo 4. dubna jednání delegací MPLA a UNITA, a to v režimu non-stop. Nakonec došlo 15. května 1991 k podepsání mírové smlouvy zástupci obou stran. Poté byla v Angola smlouva podepsána dos Santosem a Savimbim.¹⁴⁴ Portugalsko pak mělo pocit zadostiučinění, že dekolonizace byla konečně završena

¹⁴¹ Jan Klíma: *Angola ...*, s. 73.

¹⁴² Od roku 2004 Komisař Evropské Unie

¹⁴³ Pedro de Pezarat Correia: „As implicações da descolonização de Angola no conflito pós-independência“. In Manuel Bravo (Ed.): *Angola. Transição para a Paz, Reconciliação e Desenvolvimento*. Lisboa, Hugin, 1996, s. 36.

¹⁴⁴ Ibidem, s. 36.

aktem smíru a důvěry. Svět dostal signál, že s koncem války v Angole, začíná věk porozumění a demokracie.

Hlavním paragrafem této dohody bylo organizování prvních demokratických voleb mezi měsíci září a říjen 1992. CCPM – Spojená politicko-vojenská komise (*Comissão Conjunta Político Militar*) utvořená ze zástupců obou angolských stran a zplnomocněnců Portugalska, SSSR, USA a OSN se měla postarat o tento demokratický přechod. Mise UNAVEM I byla odchodem Kubánců a Jihoafričanů splněna a na dohlížení odzbrojení a demobilizaci FAPLA a FALA byla zřízená nová mise UNAVEM II.¹⁴⁵ Jejím úkolem bylo vytvořit sjednocenou armádu FAA – Angolské ozbrojené síly (*Forças Armadas Angolanas*) a integrovat masy demobilizovaných vojáků do civilního života.

Navzdory různým komplikacím s naplňováním dohody z Bicesse směřovalo vše k svobodným volbám, o kterých nikdo nevěděl zda budou klidné a spravedlivé. V září pak president José Eduardo dos Santos oznámil, že termín konání voleb bude ve dnech 29. a 30. září 1992 a. na konci měsíci pak po dlouhé době (od 1975) přijel Jonas Savimbi do Luandy. Lidé překonali strach z pomsty MPLA a uvítali bouřlivě Savimbiho jako hrdinu osvobozené i občanské války.

Jonas Savimbi to dokázal velmi dobře využít ve svůj prospěch propracovanými projevy v národních i cizích jazycích, se kterými si získal sympatie. Savimbi v této době představoval alternativu k ideologické zaslepené MPLA a ukázal lidem jakým směrem se mohu ubírat – západem. Začátkem října se poprvé setkal s Josém Eduardem dos Santosem ve vládním sídle v Luandě. Přistěhoval se z Jamby do Luandy a sám se začal angažovat v přípravách svobodných voleb.

¹⁴⁵ Margaret Joan Anstee: „Vencer a desconfiança é um factor chave para a resolução diplomática de conflitos: Lições retiradas das negociações para a paz em Angola“. In Manuel Bravo (Ed.): *Angola. Transição para a Paz, Reconciliação e Desenvolvimento*. Lisboa, Hugin, 1996, s. 87.

Na návrh mezinárodních pozorovatelů informovala vláda, která volby organizovala, že proběhnou souběžně s parlamentními a presidentskými volbami. Tím se zdálo, že už nemohlo nic stát v cestě prvním všeobecným a demokratickým volbám.

Na začátku roku 1992 začal být president dos Santos více viděn a stejně jako strana MPLA se zbavoval marxistické rétoriky. Angolu začali opouštět kubánské jednotky, ale i sovětští poradci. Ve stejné době se do Luandy stěhovali američtí diplomati. V březnu pak byla jmenována britská diplomatka Margaret Ansteeová koordinátorkou OSN v Angole včetně misi UNAVEM II.¹⁴⁶

Dalším krokem za svobodnými volbami bylo ustanovení CNE – Národní volební rada (*Conselho Nacional Eleitoral*) ze začátku května a poté se začalo s registrací voličů.

Po celé zemi se pořádaly předvolební mítinky. Účastníci teď měli možnost si poslechnout obě dvě strany na jednou a udělat si vlastní úsudek. Dokonce president, který po celá léta vystupoval jako tichý úředník byl nucen s vývojem volební kampaně přitvrdit svou masovou rétorikou a cestovat i do provincií. Získával si sympatie i v tradiční baště UNITA. Ještě v květnu na třetím mimořádném sjezdu MPLA se strana zbavila poslední zmínkou minulého režimu, když se zbavila sousloví PT (*Partido de Trabalho*).¹⁴⁷

Navzdory nejčernějších předpovědím pozorovatelů probíhal volební akt příkladně a překvapivě bez jakýchkoli incidentů. Poté se začaly volební hlasy sčítat a po napjatém přepočítávání „nulových“ a „neplatných“ hlasů byly konečně 17. října 1992 výsledky voleb zveřejněny. Parlamentní volby vyhrála MPLA s nadpoloviční většinou hlasů (53,74 %), druhá UNITA dostala 34,1 %. V presidentských volbách vyhrál kandidát MPLA José Eduardo dos Santos se 49,57 % získaných hlasů a Savimbi (kandidát UNITA) se umístil na druhé místo s neuvěřitelných 40,07 %

¹⁴⁶ Ibidem, s. 85.

¹⁴⁷ Jan Klíma: *Angola ...*, s. 74.

získaných hlasů.¹⁴⁸ Ostatní, včetně Holden Roberto se vůbec neprosadili. Podle přepočtu na parlamentní matematiku měla MPLA dostat 129 křesel a UNITA jen 70 ze celkového počtu 220 křesel. Dále se dostaly do parlamentu také PRS¹⁴⁹ (6 křesel), FNLA (5 křesel), PLD¹⁵⁰ a PAJOCA¹⁵¹, PNDA, PDP-ANA¹⁵², FDA¹⁵³, AD-COLIGAÇÃO, PRD¹⁵⁴ e PSD¹⁵⁵ (všichni po 1 křeslu).¹⁵⁶ Všichni tedy jen čekali jak se UNITA vypořádá s drtivou většinou MPLA v parlamentu. Volby byly v zápětí označeny za svobodné a spravedlivé. Bylo ale zřejmé, že se s tím Savimbi nevypořádá a čekalo se jak zareaguje. Angola ještě nebyla zralá na demokratický model.

Savimbi se rozhodl sáhnout po zbraních, a tak se v noci ze 14. na 15. října 1992 angolské hlavní město ocitlo pod obrovským výbuchem, který otrásl celým městem a vyvolal paniku ve všech koutech. Někdo zapálil muniční sklad v okolí luandského letiště. Dne 30. října pak ozbrojené hlídky UNITA srážely s policisty rychlého zásahu v modrých uniformách. Jednalo se o boj o Luandu a přestřelky zanechávaly v ulicích mrtvé. Vzhledem ke katastrofické situaci, ve které se Angola ocitla, byl mandát misi UNAVEM II prodloužen do konce listopadu 1992.¹⁵⁷

Luanda nezažila od vyhašení nezávislosti válku, a tak to bylo vlastně poprvé, kdy se s válkou přímo setkala. Někteří zahraniční diplomaté byli uneseni, jiným se podařilo zemi preventivně opustit. Padlo mnoho civilistů a vojáků z obou stran a některé špičky UNITA byly chyceni. Až 2. listopadu se podařilo dobýt poslední síly odporu UNITA a nastolit kompletní klid v Luandě.¹⁵⁸ Válka se zároveň dostala do jiných

¹⁴⁸ Éric Dibas-Franck: op. cit., s. 62.

¹⁴⁹ PRS – Sociálně obnovitelská strana (*Partido Renovador Social*)

¹⁵⁰ PLD – Liberálně demokratická strana (*Partido Liberal Democrático*)

¹⁵¹ PAJOCA – Strana spojenectví dělnicko-zemědělské mládeže Angoly (*Partido da Aliança da Juventude Operária-Camponesa de Angola*)

¹⁵² PDP-ANA – Demokratická strana pro pokrok / Národní spojenectví Angoly (*Partido Democrático para o Progresso / Aliança Nacional de Angola*)

¹⁵³ FDA – Angolské demokratické fórum (*Fórum Democrático Angolano*)

¹⁵⁴ PRD – Demokraticky obnovitelská strana (*Partido Renovador Democrático*)

¹⁵⁵ PSD – Strana sociálně demokratická (*Partido Social Democrata*)

¹⁵⁶ Parlament Angolské republiky, online: <http://www.parlamento.ao/deputados.htm>, 2.1.2007.

¹⁵⁷ Margaret Joan Anstee: op. cit., s. 92.

¹⁵⁸ Pedro de Pezarat Correia: „As implicações...“, s. 39.

strategických měst. Celý svět odsoudil počínání UNITA a nerespektování dohody z Bicesse.

V listopadu mezitím zasedl nový parlament a na základě voleb se formovala nová vláda. Jako její premiér byl jmenován funkcionář MPLA Marcolino Moco. UNITA reagovala prohlášením, že se do této vlády národní jednoty nemůže zapojit, protože jeho vůdce by se nestal vicepresidentem, ale jen „jedním z vicepresidentů“ a už vůbec ne 1. vicepresidentem, zatímco kontroloval až 75% území.¹⁵⁹

Nad tímto vývojem kroutil svět hlavu. Ani Portugalsko ani nikdo jiný už dialogům nevěřil. Portugalská vláda vyjádřila svou nedůvěru v angolskou budoucnost odvoláním poloviny portugalských důstojníků a seržantů činných v CCPM a nařízením, aby se vrátilo také 80 důstojníků, kteří se podíleli na vytváření jednotné angolské armády před volbami.

UNITA nadále taktizovala a trpící obyvatelstvo Angoly vidělo v blízké budoucnosti mír. Dialogy byly vyměněny za rachot zbraní. Vláda nezůstala pozadu a koncem roku zahájila ofensivní útok, který měl přimět UNITA opět usednout ke stolu. Navzdory kritice z řad zahraničních institucí se zdálo, že se jí to podařilo. A to navzdory různým peripetiím.

Koncem ledna 1993 se delegace obou stran sešla v Addis Abebě. UNITA se ale opět o tyto dialogy nezajímala a jen využívala čas k vlastní mobilizaci.¹⁶⁰ Její manévry už všechny unavovaly, a tak ve snaze rozhovory uvést do úplného konce začala Margaret Ansteeová naléhat stále intenzivněji. Vyřešení patové situace nevyřešilo ani jmenování maliského diplomata Alionne Blondin Beye novým vyslancem Generálního tajemníka OSN. Anstee ve svém dopise generálnímu tajemníkovi OSN podala demisi, které bylo v polovině roku 1993 vyhověno.¹⁶¹

¹⁵⁹ Pedro de Pezarat Correia: „As implicações ...”, s. 50.

¹⁶⁰ Éric Dibas-Franck: op. cit., s. 69-72.

¹⁶¹ Margaret Joan Anstee: op. cit., s. 95.

Margaret Ansteeová se se svou misí rozloučila ušlechtilě: apelovala v Ženevě na okamžitou humanitární pomoc trpícím Angolanům. Diplomatickou koordinaci nesnadného úkolu angolské pacifikace převzali také američtí diplomaté: v červnu 1993 bylo v Luandě oficiálně otevřeno velvyslanectví USA.

OSN dotlačila obě strany k jednání v zambijské Lusace. Po přípravných kolech začaly rozhovory kompetentních delegací 15. listopadu 1993. Zástupci vlády i UNITA na začátku prosince formálně potvrdili zastavení palby. Rozhovory však nic nevyřešily a na začátku roku 1994 byly boje obnoveny. Pod tlakem mezinárodních institucí, ale hlavně mnoha afrických států, které naléhaly na klid v jejich regionech, se zpustošená Angola dočkala 20. listopadu 1994 formálního podpisu dohody o ukončení války, i když ani Savimbi ani José Eduardo dos Santos listinu nepodepsali.¹⁶² Navzdory tomu panoval v zemi relativní mír a OSN zřídila novou misi UNAVEM III, která měla pomoci zemi se zpacifikovat a zakázala vládním i opozičním silám získávat zbraně za trvání mandátu.¹⁶³

Vláda se spolu s UNITA jevila unavená po tolika letech válčení a všichni očekávali, že tentokrát to bude míněno vážně. Sám Savimbi hlásal, že tentokrát je mír definitivní. To ovšem byla další strategie. V září 1996 po III. Sjezdu UNITA, odmítl místo vicepresidenta. Savimbiho strana se začala dostávat stále více do mezinárodní izolace.¹⁶⁴

Nakonec se v dubnu 1997 ujala vlády nově ustanovená GURN - Vláda národní jednoty a usmíření (*Governo de Unidade e Reconciliação Nacional*) v dubnu 1997.¹⁶⁵ Navzdory tomuto se začalo v zemi opět bojovat, a tak 23.července vyjádřila Rada bezpečnosti OSN znepokojení z „neustávající snahy UNITA obnovit svou

¹⁶² Éric Dibas-Franck: op. cit., s. 85.

¹⁶³ Ibidem, s. 87.

¹⁶⁴ Pedro de Pezarat Correia: „As implicações...“, s. 50.

¹⁶⁵ Jan Klíma: Angola ..., s. 77.

vojenskou sílu“. Jinými slovy, válka na mnoha místech pokračovala, i přestože světová organizace hrozila Savimbimu ekonomickými sankcemi.

Rada bezpečnosti uvalila na Savimbiho stranu sankce. UNITA tedy kromě toho, že již nemohla dostat žádnou diplomatickou podporu, ale také na ní bylo uvaleno vzdušné embargo, které ji mělo odříznout od zásobování a posléze státy zrušily akreditaci jejím zastupitelským úřadům.¹⁶⁶

S velkým nasazením a mezinárodní podporou, především ze strany „trojky“, představila vláda Savimbimu harmonogram, kde byly jednotlivé úkoly vyplývající z lusackých dohod. Ale ani tlak USA a OSN ho nedonutil, aby s vládou spolupracoval podle dohody z Lusaky. Místo toho se začal opět ozývat rachot zbraní. OSN a tentokrát i EU uvalili nový balík sankcí proti UNITA.¹⁶⁷ Zdálo se, že navzdory různým rozhovorům a mírovým dohodám se konflikt vrátil do původních „kolejích“.

GURN už na konci roku 1998 neměla opodstatnění a každým dnem se čekalo až vláda kategoricky odmítne být jen figurkou hry UNITA, která už vzala život mnoha Angolanům a mnoho dalším nechala handicapovaných. Samotná UNITA se rozdělila na dva tábory: existovala UNITA, která v buších bojovala po boku Savimbiho a tzv. „Obnovená UNITA“ (*UNITA Renovada*), která hodlala respektovat dohody z Lusaky a která zasedala v parlamentu.¹⁶⁸

Po třech letech relativního klidu (1995-1998) obnovila na konci roku 1998 Savimbiho stará a bojovná UNITA válku plnou silou. Skutečně 4 dny poté oblehli Savimbiho válečníci důležitá města Huambo a Kuito. Začátkem roku 1999 pak potvrdil svůj úmysl mohutnou ofensivou ve městě Malanje. Obnova bojů si vyžádala mnoho obětí. Tímto počinem si bojovná UNITA poštvala už všechny

¹⁶⁶ OSN, online: <http://www.un.org/Depts/dpa/docs/monitoringmechanism.htm>, 2.1.2007.

¹⁶⁷ OSN, online: <http://www.un.org/Depts/dpa/docs/monitoringmechanism.htm>, 2.1.2007.

¹⁶⁸ Parlament Angolské republiky, online: <http://www.parlamento.ao/deputados.htm>, 2.1.2007.

mezinárodní instituce, které ještě byly ochotny s nimi vést dialog. Unavená a bezradná Rada bezpečnosti OSN se zmohla 22. prosince jen na politování nad vážným zhoršením situace v Angole, v němž připsala vinu za tento stav Jonasi Savimbimu.

Vláda využila kritiku mezinárodního společenství, které označilo Savimbiho jako strůjce veškerého trápení Angolanů a vyhlásila, že s vůdcem UNITA již nebude diskutovat a zahájila neuprostný boj proti bojovým jednotkám UNITA s cílem Sambiho chytit nebo dokonce i zabít.

Vzhledem k tomu, že Savimbi již neměl na začátku nového tisíciletí tak silnou mezinárodní podporu, bylo vše mnohem jednodušší. Mobotu Sese Seko, jeden z posledních státníků, který Savimbiho podporoval, byl navíc v roce 1997 svržen. Válka se tak do určité míry změnila na boj proti samotnému Savimbiho. V roce 2002, přesněji 22. února, byl dopaden a zabit. Jeho smrt se stala důkazem, že válka v Angole nebyla v posledních deseti letech občanskou válkou v pravém slova smyslu. Všechny politické strany totiž souhlasily s ukončením bojů, mírová dohoda byla podepsána již 4. dubna 2002.

6 ANGOLA OD MÍROVÉ DOHODY

6.1 Ekonomická situace

Angola se navzdory všem problémům může potenciálně stát jedním z nejúspěšnějších států Afriky vzhledem k ropným rezervám, hydroelektrickým kapacitám, výskytu nerostných surovin a velkým zemědělským plochám, ze kterých je ovšem pouze nepatrná část obdělávána. V tomto státě existují rovněž zdroje pro živočišnou výrobu, důležité lesní plochy a oblasti bohaté na rybolov. V koloniálním období se mohla Angola chlubit diversifikovanou a vzkvétající ekonomikou, která byla ovšem přesně upravená podle zájmů koloniální mocnosti. Po nezávislosti v roce 1975 nastal velký útlum.

Na konci koloniálního období se hospodářství v Angole dostalo do fáze výrazného vzestupu s průměrným ročním nárůstem hrubého domácího produktu (HDP) okolo 8%.¹⁶⁹ „Boom“ kávy, který přišel po 2. světové válce, stimuloval hospodářský růst, zvětšený navíc rozvojem ropného průmyslu. Angola se na počátku 70. let stala velkým zpracovatelem železné rudy. Země vyvážela zemědělské komodity (byla téměř soběstačná v oblasti potravinářství) a co se rybolovu a zpracování ryb týče, měla významný zpracovatelský průmysl. Po roce 1975 byl rozpad hospodářství značný. Dopravní infrastruktura byla poškozená a odstěhovalo se více než 90% portugalských občanů. Během krátkého období ztratila země většinu lidí, kteří se zabývali obchodem a dále pak inženýry, lékaře, profesory, atd.

V téměř všech oblastech zažila výroba pád nebo se zastavila úplně, vláda MPLA se ji snažila (ne však tak důrazně a přesvědčivě) obnovit po nezávislosti, ale přes určitý rozvoj v ropném průmyslu na počátku 80. let, to bylo marné. Obnova v některých odvětvích na konci 70. let byla ukončena válkou na začátku 80. let.

¹⁶⁹ Carlos Rocha Dilolwa: op. cit., s. 357.

I přes velké množství problémů v posledních 20-ti letech angolská ekonomika registrovala růst. Téměř vše bylo orientováno na rozvoj ropného průmyslu. Na začátku 90. let zvýšila ropa svůj podíl na HDP v průměru více jak 50%,¹⁷⁰ ale na konci 90. let se tento podíl zvýšil na 60%. Z ostatních odvětví, které se také podílely na tvorbě HDP, je nutno jmenovat těžbu nerostného bohatství (diamanty), stavebnictví, zpracovatelský průmysl, služby atd. V roce 2004 se vzhledem k rozvoji dalších oborů podíl ropného průmyslu na HDP snížil pod 50%.

Angola se od 1. ledna 2007 stala novým členem OPEC - Organizace zemí vyvážejících ropu (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*). Od roku 1975, kdy se členem OPEC stal naposledy Gabun (1975-1994) už žádný nový člen nevstoupil do této prestižní organizace.¹⁷¹ Angola se tak stává 12 členským státem OPEC a Rada Ministrů Angoly, jež tento vstup podpořila 29. listopadu 2006, jeho právoplatným členem. Jejich celková produkce je okolo 1,4 miliónů barelů denně. Angolští specialisté v oboru předpokládají, že by mohla dosáhnout objemu 2 miliónů barelů denně v průběhu roku 2007 vzhledem k čerpání z nových těžebních bloků. Oblast angolského pobřeží (1760 km) je rozdělena do 74 těžebních bloků v nízkých vodách, z nichž jen okolo tří desítek je dnes využíváno. Celkové rezervy jsou předpokládány na 12,5 miliard barelů.¹⁷²

Se vstupem Angoly do OPEC má tato organizace v plánu stále větší kontrolu nad světovými rezervami tohoto černého zlata a Angole se nevyhnou vyhlášená produkční omezení na rok 2007. Na rozdíl od jiných členů platí toto omezení až od března 2007.

Angola se po dlouholeté občanské válce může těšit relativně zdravou ekonomikou do budoucna. Ze států PALOP – Africké země, které mají portugalštinu jako úřední

¹⁷⁰ Manuel José Alves da Rocha: *Os limites do crescimento económico em Angola. As fronteiras entrées o possível e o desejável*, Luanda: LAC/Executive Center, 2001, s. 39.

¹⁷¹ OPEC, online: <http://www.opec.org/aboutus/history/history.htm>, 28.12.2006

¹⁷² Portugal News, online: http://www.portugalnews.pt/icep/artigo.asp?cod_artigo=139551, 18.12.2006

jazyk (*Países Africanos de Língua Oficial Portuguesa*) se předpokládá, že bude jediná, která v příštích letech vykáže největší nárůst HDP (až ve dvoumístných číslech), což by byl trojnásobek průměru celé Afriky.¹⁷³

Tab. 1: Podíl jednotlivých odvětví na HDP Angoly

Odvětví	% HDP		
	1995	2000	2004
Zemědělství a rybolov	7,8	5,3	8,0
Ropa a plyn	56,0	61,7	48,0
Diamanty	1,1	7,9	3,0
Zpracovatelský průmysl	7,2	2,9	4,0
Stavebnictví	3,4	3,0	4,0
Obchod/obchodní služby	16,6	10,6	14,0
Služby (neobchodní)	6,9	6,3	14,0
Ostatní	1,0	2,3	5,0

Zdroj: 2004: IMF 2005

1995 a 2000: Manuel José Alves da Rocha: op.cit., p. 39.

6.2 Sociální problémy jako důsledek války

Po více jak čtyřiceti letech války nabízí dohoda o ukončení palby z dubna 2002 Angole a jejím občanům nejlepší příležitost, aby se soustředili na růst a rozvoj země a měli vládní aparát ve svých službách. Zde je nutno podotknout, že rovnováha moci se definitivně naklonila na stranu vlády, která si bere zodpovědnost za trvalý mír.

Na rozdíl od ostatních států v jižní Africe neprožívá Angola abnormální roky sucha. Klimatické podmínky netvoří tak závažný problém. Podstata problému v Angole tkví v povalečném *status quo* a potížích vládnutí. Válka zdevastovala infrastrukturu v zemi a nutila tisíce, ba milióny obyvatel, aby se odstěhovali. Došlo k porušování lidských práv, ženy byly zneužívány, mnoho lidí bylo zbaveno svobody. Další

¹⁷³ Portugal News, online: http://www.portugalnews.pt/icep/artigo.asp?cod_artigo=139493, 18.12.2006

miliony lidí trpěli hlady a následkem toho zemřeli. Celé generace byly nuceny zúčastnit se války nebo se staly jejími oběťmi.

Důsledkem toho je dnes v Angole téměř 50% zemědělských rodin na venkově, které jsou vedené ženami. Infekce virem HIV, který postihuje téměř 5,5% populace, je srovnatelně nižší než průměr v celém jeho regionu (SADC). Jelikož je zaznamenána nízká snaha o řešení této otázky v dané oblasti, je možné, že vliv HIV/ AIDS bude srovnatelný s čísly v ostatních státech. Městský populační růst (urbanizace) v Angole se stává vysoký v posledních 40 letech, ale zdá se, že se jedná o stejný fenomén jako v jiných afrických státech. V roce 1970 tvořila urbanizace ve městech 15% populace, v 90. letech stoupl toto procento na 50%. Soustředíme-li se pouze na Luandu, hlavní město Angoly, můžeme dnes konstatovat, že obsahuje více jak čtyři miliony obyvatel nebo téměř 1/3 celkového počtu obyvatel v Angole.

Přes všechny tyto bariéry a těžkosti prokázal angolský lid důstojnost, výdrž a má stále naději na lepší budoucnost. V druhé polovině roku 2002, polovina necelých 2 milionu obyvatel, kteří hledali útočiště v táborech pro IDPs – osoby vnitřně vysídlené (*internal displaced persons*), se vrátila do svých domovů a hledala způsob jak obnovit jejich životní styl. Ale problém nastal i zde, když se tito lidé vraceli bez sebemenších podmínek pro uspokojení základních potřeb pro život. Ve většině oblastech neexistují téměř žádné služby, včetně vody, zdravotních služeb, školy či místní administrativy. Zemědělci vlastní málo produktivních zdrojů, jako jsou semena, ruční nářadí či nářadí na orání půdy nebo je zde nedostatek pracovní síly pro oživení půdy, jež léta zůstala nezpracovaná. V tomto případě se vyskytnul další zatím nedořešený problém a to problém terénních min, což vede k tomu, že je zemědělství riskantní životní záležitostí. Zatím zůstává toto zauzlení a místní rehabilitace v rukou humanitární pomoci, aby zprostředkovala adekvátní přístup k základním užitkům pro obnovení výroby obživy, rehabilitace místních komunikací, které by umožnily vzrůst trhu a začátek obchodu, budování a zapojení kvádrů pro základní sociální infrastrukturu a vzdělání personálu schopného pracovat v oblastech vzdělání a zdravotnictví.

Poslední část této práce je zaměřena na politické důsledky a ukazuje, že obnova státu stojí na dialozích mezi periferií a centrem, to jest mezi obyvatelstvem a vládou, od které se očekává větší důraz na průhlednost.

Možná je největší boj pochopit a reagovat na realitu, že obnova v poválečném období není a nemůže být jednoduchá oprava minulosti. V Angole musí program obnovy udělat to, co často nebylo možné uskutečnit. Je nutné vyhledat řešení, rozhodnout o základních otázkách týkajících se vývoje a inkorporovat znovu ustanovení a upevnění institucí jako základu pro ústřední organizaci.

Po čtyřech desetiletích občanského konfliktu má dnes Angola jednu z nejhorších humanitárních situací na celém světě. Navzdory jejímu nerostnému bohatství a zemědělskému potenciálu se země umístila na 164 (146 v 2001 a 161 v 2002) místě mezi 175 zemí v HDI – Index lidského rozvoje (*Human Development Index*).¹⁷⁴

Nedostatečné zdroje domácí obživy a neadekvátní základní zdravotnické služby jsou jedny z nejdůležitějších příčin ukazatele dětské a mateřské úmrtnosti, podvýživy a životní naděje na světě. Přístup k předporodnímu a poporodnímu léčení je velice obtížný. V mnoha oblastech dávají ženy (80%) přednost domácímu porodu bez pomoci specializované osoby.

Během válečného období prožila tato země obrovský přesun obyvatelstva. Angola měla hned po válce největší procento IDPs než jakýkoli jiný stát.¹⁷⁵ Poté co se v roce 1998 opět začalo v klidné zemi střílet, musela jedna třetina Angolanů (okolo 4 miliónů) opustit svá obydlí a usídlit se kdekoli jen bylo možné, a to po celém území. Mezi těmito IDPs tvoří 70% ženy a děti. Na pomoc tomuto terénnímu

¹⁷⁴ Výzkum je prováděn UNDP (United Nations Development Programme) každým rokem a má ukázat nejvyšší index lidského vyvíjení. Hodnotí se životní naděje při porodu, gramotnost, poměr přihlášených v primárním, sekundárním a terciálním sektoru, HDP na osobu, životní naděje, index vzdělání, index HDP, aj. složky. Na první místě se umístily severní země v čele s Norskem. Viz http://www.undp.org/hdr2003/pdf/hdr03_HDI.pdf, 14.12.2003.

¹⁷⁵ nejednalo se pouze o zkušenosti z opakovaných migrací, ale i z opačných migrací během války.

problému se přihlásilo mnoho mezinárodních organizací jako například ICRC – Mezinárodní výbor Červeného kříže (*International Committee of the Red Cross*). Podpora tkvěla v distribuci jídla v různých provinciích. ICRC není v Angole poprvé, ale již od roku 1987 a od tohoto roku je jejím cílem pomáhat obyvatelstvu vrátit se do svých domovů, podpora v řešení problémů týkajících se přístupu k vodě a zdravotním potřebám.¹⁷⁶

Od ukončení bojů se razantně zlepšila bezpečnost na venkově. Obce ve vnitrozemí jsou dnes ve většině případech přístupné pozemní cestou a zemědělský obchod a trhy se začínají stavět na vlastní nohy. Po čtyřech letech se díky zlepšení podmínek stal opět možným pohyb obyvatelstva. V prosince 2002 informovala OCHA – Úřad pro koordinaci humanitární činnosti (*Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*) o stavu IDPs v Angole a potrhovala, že se deset měsíců po ukončení 27tileté občanské války více jak milión IDPs vrátilo do svým domovů (přesídlovalo se asi 10 000 denně) a téměř 35 000 utečenců se vrátilo do Angoly ze Zambie a z KDR.¹⁷⁷ K dnešnímu dni slouží dvě třetiny veškeré finanční pomoci na potravinové vybavení, a to nejen těm jež se ještě nachází v táborech IDPs, ale rovněž těm jež se již rozhodli tábor opustit a hledají možnost, jak začít nový život mimo tábor. Ovšem podpora těm, kteří se rozhodli vrátit domů navzdory existenciálním nejistotám musí být větší, neboť je snaha vlády vzbudit zájem o návrat do svých domovů. Je ovšem těžké vzbudit nadšení pro návrat domů a přesvědčení, že doma se budou mít lépe, když příbuzní, kteří se vrátili píší naopak o omezeném pohybu a o vázanosti na humanitární pomoc. Ovšem provincie s větším výskytem pozemních min jsou komplikované v otázce návratu a rehabilitace místních infrastruktur, které by mohly umožnit přístup, zrod a vzrůst trhu.

Evropská unie rovněž ukázala, že se o Angolu zajímá a věnovala UNHCR – Úřadu vysokého komisaře pro uprchlíky (*United Nations High Commissioner for*

¹⁷⁶ ICRC, online:

<http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/iwpList516/C6655688FD890594C1256D73002934B3>, 25.12.2003.

¹⁷⁷ IDP Project, online: http://www.idpproject.org/regions/Africa_idps.htm, 27.12.2003.

Refugees) v prosinci roku 2003 1.78 miliónů amerických dolarů pro zrychlení a koordinování přesunu uprchlíků z KDR do Angoly. Suma měla pokrýt přihlášení Angolanů, kteří si přejí vrátit domů a školení o nebezpečí, se kterými se mohou na území setkat (miny, atd.). Jako osobní vybavení by neměly chybět pokrývky, potřeby k osobní hygieně a stavební materiál potřebný pro výstavbu jejich domovů. UNHCR plánovala ukončit tento přesun do roku 2005.¹⁷⁸

Mezi jiné priority patří i rehabilitace místních zdravotnických služeb, včetně zdravotních stanic se základním vybavením a stálou dodávkou léků (WHO, UNICEF); dodávka semen a nářadí (FAO), atd.

V předchozích odstavcích se přímo neobjevila otázka chudoby, ale je to jeden z největších problémů, který občany trápí. Otázka chudoby není jev spojený pouze s příchodem občanské války, ale je nutno podotknout, že občanská válka vedla k jejímu zhoršení.

Angola se jako ropná velmoc postupně dostala do stavu, kdy více jak 60% obyvatelstva žije v chudobě a 12% v největší chudobě. Jako největší ukazatel chudoby je město. V důsledku války se města staly útočišti pro milióny lidí. Důvody byly různé: zaminovaná pole, na kterých se dala půdu těžce zpracovat, a tím i těžce hospodařit, dále to byl strach z války. Podle posledního údaje o sčítání lidu na počátku sedmdesátých let měla Angola okolo 10 miliónů obyvatel a urbanizace se pohybovala na rozhraní 15%. V následujících letech se situace značně změnila. Příkladem města, které se od začátku 80. let zvětšilo o více než trojnásobně je hlavní město Luanda. Do konce koloniální vlády měla Luanda méně než milión obyvatel a vykazovala každým rokem obrovský nárůst obyvatel v hlavním městě na neuvěřitelné 4 milióny.

¹⁷⁸ IRIN, online:

http://www.irinnews.org/report.asp?ReportID=38519&SelectRegion=Southern_Africa&SelectCountry=ANGOLA-DRC, 27122003.

V důsledku této masivní migrace směrem do města se vytvořily slamy, a to nejen na předměstí, ale i v samotném centru města. Města byla nepřírozeně plná, a to vedlo ke zkolabování základních služeb jako je elektřina, dodávka vody, kanalizace, odvoz odpadků, sanitace atd. Tito lidé, kteří byli zvyklí žít na venkově a mít svojí vlastní plantáž se teď stali městskými „otroky“. Pro nedostatečný přísun potravin a pro jiné závažné problémy (mnohdy též rodinné), odcházely děti z domova a čím dál tím více dávaly přednost pouličnímu způsobu života. Jenom v Luandě se tímto životním stylem řídilo 1200 dětí.¹⁷⁹ Jsou to rovněž děti, které se narodily ve válce a prošly přes spoustu životních překážek, jež na nich zanechaly psychologické následky.

Na základě tohoto velmi složitého problému se nám odvíjí míra gramotnosti, způsobená nejen nízkým zájemem o školní docházku, ale i možnostmi které samotná instituce nabízí. Většina škol je nedostatečně vybavená školními pomůckami, a tak se po žákovi požaduje, aby si je s sebou přinesl sám. Avšak nejedná se jen o učební pomůcky, ale i o pomůcky materiální jako jsou židle, lavice a jiné potřeby. Ačkoli se v této oblasti vlada snaží je potřeba udělat znamenitou práci a vzbudit v dětech větší chuť chodit do školy za vzděláním, aby jí daly přednost před pouličním životem. Což následně vede ke zvýšení pravděpodobnosti jejich zaměstnanosti a tím i k lepším vyhlídkám pro život. Pro vládu to znamená snížení dětské exploatace. Boj proti negramotnosti nikdy nebyl tak výrazným projevem priority, což byla značná chyba, protože vzdělání dává vědomosti jak teoretické tak i praktické, které pomohou do budoucna vyhybat se chudobě a tím se lidé stanou produktivními silami pro místní rozvoj.

Dalším problémem, který ovlivňuje chudobu v Angole je velmi slabá očkovací politika a s nimi nejrůznější choroby, které se v Evropě již běžně nevyskytují a jímž je zabráněno pomocí očkovacích látek. S výskytem AIDS/HIV může být Angola oproti jiným africkým státům spokojená. Výskyt této choroby se pohybuje prozatím

¹⁷⁹ Tony Hodges, *Angola from Afro-Stalinism to Petro-Diamond Capitalism*. Oslo, African Issues, 2001, s. 31.

„jen“ okolo 5%, i když její procento stále roste. V jejím regionu (SADC) má jedno z nejmenších. Ale je potřeba být k těmto číslům poněkud opatrný, neboť nejsou kompletní a jestli se uvádí, že nakažené jsou převážně ženy, nemusí tomu tak být. Neboť se výzkumy zřídka dostanou mimo urbanistické oblasti a zkoumanými těchto výzkumů jsou převážně těhotné ženy, které se rozhodly pro péči a posléze porod vedený pod odborným dohledem spolu s vyškoleným personálem. Ale mnohem větším problémem jsou hranice se sousedy jako KDR, Zambie a Zimbabwe, kde je výskyt této nemoci jedním z nejvyšších na světě a kde je mnoho Angolanů, kteří zde dlouho žijí a připravují se na návrat do vlasti, mohou představovat riziko a infikovat ostatní obyvatele a tím i zvýšit nárůst nakažených.

Táto choroba značně postihuje hlavně obyvatelstvo v produktivním věku a mimo jiné snižuje i zemědělskou produktivitu, neboť „*the HIV/AIDS pandemic, which has reduced agricultural productivity and food security*“¹⁸⁰. Postižená část obyvatelstva se může do budoucna stát neschopná při plnění svých základních fyziologických potřeb. Ale problémy s tímto spojené jsou, že existuje téměř milión sirotků, kteří nutně potřebují alespoň jednoho rodiče pro pomoc o přežití

Na neposledním místě je potřeba vládě vytknout, že se vymlouvala na válku, aby se nemusela pouštět do programu s dlouhodobým sociálním či ekonomickým cílem, který by fungoval jako akční plán či harmonogram, zhodnotil a použil peníze daňových poplatníků v jiné méně přednostní oblasti. Pro rekonstrukci celého státu by měla být otázka funkčního dialogu mezi vládou a občany, tj., mezi vládou a občany. Dále je nutno zdůraznit i nízký přísun peněz do zemědělství, školství či zdravotnictví ze státního rozpočtu na úkor obraného sektoru.¹⁸¹ Další výtkou by mířila na neprůhlednost v účetnictví veřejných zdrojů a neexistenci mechanismů, jež by spojovaly občanskou společnost s vládou, což vede ke snížení zodpovědnosti úředníků a ke korupci.

¹⁸⁰ UNICEF, online: <http://www.unicef.org/emerg/southernafrica/index.html>, 04012004.

¹⁸¹ Tony Hodges, *Angola from ...*, s.36.

Válečné období v Angole bylo záminkou pro různé finanční transakce, často za účelem osobního obohacování. Přírodní bohatství této země, tj. hlavně diamanty a ropa, sloužilo často pro financování politické podpory. Proto je nutné podotknout, že válka jež Angolu postihla, nebyla čistě občanská válka, ale válka politická, kdy občané mnohdy ani nevěděli proč bojují nebo bojovali ze životní úzkosti.

Korupce se stala největší bariérou k zastavení a snížení chudoby, neboť vláda přichází o důvěryhodnost a tím pádem i o zahraničních investice, které by v zemi vytvořily pracovní příležitosti. Dalším handicapem, který přispívá ke korupci, je nízká úroveň vzdělanosti, což má za následek to, že obyvatelstvo při ignorování svých základních potřeb, neví jak proti tomuto jevu bojovat. Schází tu kontrolní subjekty, které by fungovaly jako nátlakové skupiny. Je třeba ještě podotknout, že boj proti korupci je jeden z vládních priorit, a proto nechala vláda zřídit internetový portál, kde mohou občané informovat ostatní, kde se s korupcí setkali.

Razantní roli nátlakové skupiny, jakožto NGOs, tu vytvářejí mezinárodní organizace jako TI – *Transparency International* (corruption perception index) zaměřené na veřejný sektor. TI definuje korupci jako zneužívání statní či veřejné funkce k osobnímu prospěchu či zisku, zejména pak úplatkářství. Dále nerozděluje politické ani byrokratické úplatkářství. Tento výzkum nejen poukazuje na korupční vnímání, ale je doplněn tím, že nezkorumpovanější státy jsou zároveň státy nejchudší. Podílí se na tom politicky zkorumpovaní lidé z rozvojových států, kteří společně se zahraničními investory, upřednostňují soukromé zisky před blahobytem občanů a rozvojem svého států. TI dále rozvíjel koncept nazvaný Systém národní integrity, který má za cíl podporovat dobrou vládu a vládnutí.¹⁸²

Další významnou organizací je Human Right Watch, která se zaměřuje především na prevenci diskriminace, zavedení politické svobody a boj proti nelidskému

¹⁸² TI, online: http://www.transparency.org/pressreleases_archive/2003/2003.10.07.cpi.en.html, 04012004.

chování během války. Dále podporuje odstranění materiálních následků války jako jsou miny, neboť, „*In 2002, donors provided \$21.2 million in mine action funding for Angola, \$16.9 million for Mozambique, and \$11.1 million for Eritrea, ranking them the fourth, sixth, and eighth biggest recipients globally for the year.*”¹⁸³ Co se týče jejich odstárnění od vojenského arsenálu, Angola splnila článek č. 4 Ottawské konvence, když je do konce roku 2006 všechny zlikvidovala.¹⁸⁴

Ale nepochybně největší roli zastává NGO Global Witness (GW), která vydala knihu „*All the presidents' men*“ v březnu 2002. Tato práce je zaměřena na totální průhlednost v ropném a bankovním sektoru. Práce se skládá ze dvou ročních zkoumání a zobrazuje angolský státní mechanismus. Na závěr této práce Global Witness zdurazňuje, že „*The conflict itself has been deliberately exploited to provide for highly-organised economic abuses involving the full-scale appropriation and laundering of state assets through parallel budgets, over-priced arms deals and deliberate indebtedness through mortgaging of future oil production.*“¹⁸⁵ Tato organizace pracuje především v oblastech zdevastovaných válkou, v oblastech s masivní korupcí a zneužíváním lidských práv. Zpracované informace, které nejsou dostupné normálním lidem, jsou poté jako zprávy vydané a desetiletá zkušenost ukazuje, že zprávy tohoto typu napomáhají rozvíjet demokracii a růstu občanské společnosti.¹⁸⁶

Vzhledem ke snaze o zprůhlednění a boji proti korupci v Angole a v jiných oblastech, byla Global Witness v roce 2002 nominovaná na Nobelovou cenu míru.¹⁸⁷ Simon Taylor, vedoucí Global Witness navrhl v americkém senátu v problematice bojů proti korupce v Africe, aby se používalo stejné průhlednosti ropných společností jako v Americe a ve Velké Británii. Jeho cíl je, aby byly společnosti úplně průhledné. Navrhl změnu jedinců zapletených do této krádeže

¹⁸³ HRW, online: <http://www.hrw.org/campaigns/mines/1999>, 04012004.

¹⁸⁴ AngolaDigital, online: <http://www.angoladigital.net/>, 29.12.2006

¹⁸⁵ GW, online: <http://www.globalwitness.org/reports/show.php/en.00002.html>, word, s. 82, 04012004.

¹⁸⁶ GW, online: http://www.globalwitness.org/press_releases/display2.php?id=119, 04012004

¹⁸⁷ GW, online: <http://www.globalwitness.org> 04012004.

státního majetku a zároveň, aby ropné společnosti změnily své chování, neboť se stávají spoluúčastníky v krádeži angolského bohatství. Angola se stala příkladem masivní korupce a je škoda, že si v minulosti tento problém nezasloužil větší pozornost. Věc se začala měnit poté, co GW provedla minulý rok v této oblasti výzkum. Kritizuje též zájem vojenských generálů o neukončení války, což považoval za vyvrcholení korupce.¹⁸⁸

Tailor (za to nominován na Nobelovu cenu míru) ve své zprávě poukazuje na:

1. ekonomický a politický nepořádek, který po léta plnil Angolský stát
2. mír není jenom otázkou ukončení války, ale také snaha o zprůhlednění správy o angolských zdrojích, hlavně o těžbě ropy, která představuje až 85% státních příjmů.¹⁸⁹

Na závěr, je potřeba zavést tuto problematiku do škol jako výchovu občana, aby nevnímali korupci jako součást místní kultury, ale jako hrozbu pro dobrý chod každého státu. Oblastmi, kde je potřeba nejvíce zaútočit proti korupci, jsou: politické strany, byrokracie, soudnictví a policie.

Konec války s sebou přináší větší svobodu pohybu, ale i možnost konání zločinu. Největší index kriminálních činů je zaznamenán v Soyo, provincie Zaire, na severu Angoly, na hranicích s KDR. Díky svému postavení se stalo kosmopolitní (imigranti) a počet deliktů se zároveň zvýšil.

Kriminalitě napomáhají i neosvětlené části města a stálý běh starých zbraní, na základě čehož jsou zaznamenány hrozby při vyřizování účtů, krádežích a jiných deliktech.

¹⁸⁸ Global policy, online: <http://www.globalpolicy.org/security/sanction/angola/2003/0226loot.htm>, 19.10.2003.

¹⁸⁹ Ibidem.

Nevydařená kolonizace a nevydařená nezávislost učinily z Angoly prototyp nešťastné země, která se s postupem času dostala do stále ničivější tragedie a jejíž poklady – půda, ropa, diamanty – se obracely proti jejímu lidu. Není však pochyb, že se mírová Angola dokáže zregenerovat ku prospěchu svého lidu i celého mezinárodního společenství.

6.3 Pozůstatek z koloniální správy: problém ras

Angolská společnost před osvobozením od portugalské nadvlády byla etnicky velmi pestrá. Byla složena z privilegovaných bělochů, chudých bílých kolonizátorů, mulatů, asimilovaných černochů a zbytku obyvatelstva (představující většinu), která nebyla asimilovaná a která měla statut takzvaných “*indígenas*”.¹⁹⁰ Podle Portugalců se v Angole (i v jiných koloniích) mělo bojovat s rasismem jako s faktorem narušujícím společenskou kohabitaci. K tomu měla sloužit politika asimilace, která měla pojem a praktiky rasismu popírat a tak dokazovat, že portugalská společnost je otevřená každému Afričanovi. Ve skutečnosti však byli všichni běloši a priori uznáváni jako civilizovanější, což potvrzovalo, že portugalská společnost používala ke své politice kritéria rasy.¹⁹¹

Obecně vzato, angolský nacionalismus definoval rasismus na svém území jako plod koloniální nadvlády, který zakládal nerovné mezietnické vztahy, tj. že se ve společnosti nacházela vládnoucí vrstva a vrstva druhořadá, která té první měla sloužit. Pokud bychom se podívali do minulosti, zjistili bychom, že tu podobné, avšak ještě intenzivnější vztahy, existovaly již v období obchodu s otroky a po něm i během koloniální vlády. Velmi striktní rozdělení vyjadřovalo snahu kolonizátorů hájit svou nadřazenost nad domorodým obyvatelstvem. Rasismus představoval nejen pro portugalské kolonizátory jedinou možnost jak udržet svou nadvládu,

¹⁹⁰ cf. Keith Somerville: op. cit., s. XVII, 71. Překl. z port.: domorodců

¹⁹¹ Eduardo de Sousa Ferreira: “Identidade e Cultura como instrumentos de afirmação.” In: Fondation Calouste Gulbenkian, Centre Culturel Portugais: *Littératures africaines de langue portugaise. Actes du Colloque International*. Paris, 28 nov./ 1 déc. 1984, s. 483-5, s. 483.

otázky vztahující se k němu a k pojmu rasy však byly považovány za velmi delikátní, jejich probírání bylo nežádoucí a samotný pojem nebezpečný.¹⁹²

Existovala přímá úměra mezi tmavostí pleti a stupněm diskriminace. I když portugalská koloniální politika vůči domorodému obyvatelstvu byla plná různých výjimek, jedno bylo obecně platné: čím světlejší byla barva pleti tím vyšší byla společenská pozice jednotlivce. Tato „stupnice“ byla zobrazována také v literatuře, například u angolského spisovatele Pepetela, který ve svém díle jasně zachytil dobu, ve které žil. V jeho díle čteme, že hlídací psi kolonizátorů, jejichž úkolem bylo hlídat domy svých pánů kousali „*os negros, rosnavam nos mulatos, lambiam as mãos dos brancos...*” nebo se také dočteme, že psi přenášeli „*o vírus do ódio ao negro, da desconfiança ao mulato, do respeito ao branco.*”¹⁹³

Důsledky portugalské koloniální politiky se projevovaly i ve veřejných domech. Zatímco běloši si mohli dopřát ty nejlepší mulatky či černošky, ve veřejných domech, kde se nacházela bílá děvčata, nebylo možno zahlédnout černocho ani mulata. Prostitutka Rosa, literární postava z románu Antónia Cardosa, „*tinha maneiras finas para os brancos, e alguns negros e mulatka*”¹⁹⁴. Bylo tedy zvykem, že privilegované skupině byly služby poskytovány bez diskriminace, pro ty, s výraznější pigmentací byly služby omezenější. Taková byla dennodenní realita, svatba s bělochem byla považována za příležitost „pozvednutí statutu.”¹⁹⁵

Toto rozdělení se objevovalo také v různých kulturních organizacích jako například v Národní africké lize (Liga Nacional Africana), která vznikla v letech 1929-1930 z Angolské ligy (Liga Angolana) z roku 1912 a ANANGOLA, která vznikla ve

¹⁹² José Luandino Vieira: *Macandumba. Estórias*. Lisboa, Edições 70, 1978, s. 61; cf. Pepetela: *O Cão e os caluandas*. Lisboa, Publicações Dom Quixote, 1985, s. 38; Carlos Moreira Henriques Serrano: *Angola: nasce uma nação – um Estudo sobre a Construção da Identidade Nacional*. S. Paulo, 1988, s. 18; Keith Somerville: op. cit., s. 12.

¹⁹³ Pepetela: *O Cão...*, s. 32-3, překl. z port.: černochoy, štekaly na mulatí a lízaly ruce bělochů; virus vztekliny na černochoy, nedůvěřivosti na mulatí a respektu na běloši

¹⁹⁴ překl. z port.: měla jemné chování k bělochům a jiných černochoy a mulatům

¹⁹⁵ António Cardoso: *A casa da mãezinha*. Lisboa, Ulmeiro / Luanda, INALD, 1980, s. 37, 54, cf. s. 88.

stejném roce z Afrického grémia (Grêmio Africano) z roku 1913. Zatímco první z organizací byla striktně černošská s několika mulaty, organizace ANANGOLA byla složena z mulatů a druhořadých bělochů, to je z těch, kteří se již narodili v Angole.¹⁹⁶

Angolský nacionalismus se rovněž rodil z diskriminace černochů a mulatů v otázkách zaměstnání a práce. Během koloniálního období byla některá povolání přicházející přímo do styku s penězi nebo s obchodem, tak jako bankovníctví a obchod, striktně zakázána černochům a mulatům. Organizací hájící práva pracujících byla především asociace bělošských pracovníků, v níž se jen velmi zřídka objevovali černoši či mulati.¹⁹⁷ Bylo všeobecně známo, že pracovník nebělošské rasy, který vykonával stejnou práci jako jeho bělošský kolega, za ni dostával menší plat. To se objevovalo v samotném fungování koloniální politiky v Angole, kdy Portugalec dostával ještě subvence přidělené těm, kteří nebyly původem z Angoly.¹⁹⁸

Až do roku 1930 byla Luanda městem obydleným převážně střední vrstvou jak běloškou tak i mulatskou a černošskou, která žila ve stejných čtvrtích oddělených od čtvrtí, kde se nacházeli domorodci. Ti obývali slumy na periferii Luandy, takzvané *musseques*.¹⁹⁹ S masivní bělošskou imigrací po druhé světové válce museli být nejen obyvatelé *musseques* odstěhováni do vzdálených oblastí na hranicích městem, ale to samé se týkalo také této střední vrstvy. S příchodem Portugalců nenarozených v Angole byla nebělošská střední vrstva z *Baixa*²⁰⁰, samotného srdce Luandy vytlačena. Docházelo ke geografické diskriminaci, kdy se diferencovalo bílé město

¹⁹⁶ cf. Phyllis Martin: *Historical Dictionary of Angola*. London, The Scarecrow Press, 1980., s. 50-7; Christine Messiant: op. cit., s. 168-9; Michel Laban: *Angola: Encontro com os escritores*. 2 vls. Porto, Fundação Engenheiro António de Almeida, 1991., vol. 1., s. 241.

¹⁹⁷ cf. Michel Laban: op. cit., vol. 1, s. 350-1, 356.

¹⁹⁸ Óscar Ribas: *Tudo isto aconteceu*. Romance autobiográfico. Luanda, Ed. do Autor, 1975, s. 603, cf. 41; cf. Afredo Bobela-Motta: *Sô Bicheira e outros contos*. Lisboa, Edições 70, 1978, s. 23; Helena Riaúzova: *Dez anos de literatura angolana. Ensaio sobre a moderna literatura angolana*. 1975-1985. Luanda/UEA, Lisboa/ Edições 70, 1987, s. 32; Laban Michel: op. cit., vol. 1, s. 194.

¹⁹⁹ *Musseques* jsou slumy, který se zformovaly nejen na okraji města, ale všude tam, kde bylo prostor ve městě.

²⁰⁰ místo, kde bylo město založeno.

v samotném centru města. Černoši byli vytlačeni na periferii, i když existovalo přibližně 5% bělošské populace, která ještě v šedesátých letech 20. letů obývala *musseques*. Vzhledem k masivnímu přílivu bělošské populace začali běloši konkurovat *indígenas* a *assimilados* v různých odvětvích hospodářství, což způsobovalo to, že místní populace byla vytlačována z města a marginalizována.

Tento masivní příchod bělochů nejen přitvrdil rasové problémy existující ve městech, ale také zhoršil ekonomicko-společenské postavení nebělošského obyvatelstva. Nově asimilované černošské obyvatelstvo, tj. ti kteří dovršili statut *assimilados* až po druhé světové válce, se s bělochy a mulaty nesdružovalo a mělo horší postavení než starší asimilovaní. To v nich ovšem vzbuzovalo velmi rasistický pohled na angolskou koloniální společnost.

Toto přitvrzení diskriminace vysvětluje výskyt nacionalistických skupin černochoů v druhé polovině 50. let, ti požadovali odchod bělochů a jejich potomků – mulatů. Samotná UPA apelovala na MPLA jako na stranu zastupující koloniální buržoazii napojenou na Portugalce a ovládanou mulaty a bělochy z druhé generace (*brancos de segunda*).²⁰¹

Během dětství a dospívání měli někteří chudí běloši žijící v *musseques* velmi úzké vztahy s černošským a mulatským světem, který *musseques* ovládal. António Cardovo například odůvodňoval fakt, že neměl žádnou bělošskou přítelkyni tím, že pobýval převážně v *musseques*, kde měl samé černošské a mulatské přítelkyně. Na druhé straně běloši, kteří jasně kritizovali společenské zvyky v kolonii, jako Luandino, António Cardovo a António Jacinto navštěvovali fotbalové kluby černochoů a mulatů. Toto přátelské soužití napjatou situaci uvolňovalo a umožnilo vznik multirasového demokratického národu.

Odsouzení rasismu se projevovalo v soudobých literárních dílech, tak jako v praxi v politice velkého počtu nacionalistů. Dokonce Óscar Dinas, angolský intelektuál,

²⁰¹ cf. Pepetela: *Yaka*. S. Paulo, Ática, 1984. s. 229.

který po jistou dobu spolupracoval s koloniálním systémem, obviňoval koloniální autority z nesmyslné diskriminace nebělochů. Intelektuálové ve většině případech poukazovali na to, že v pozadí rasové diskriminace se skrývá hospodářská otázka, diskriminace měla totiž minoritní skupině zabezpečit společensko-ekonomická privilegia vůči etnické skupině majoritní. V Angole nespočíval problém v tom, jednalo-li se o bělocha, mulata či černocho, ale vykořisťovaného a vykořisťovatele, i když ve většině případech vystupoval běloch v roli vykořisťovatele a černoch v roli vykořisťovaného. Z tohoto důvodu se bělošští nacionalisté, kteří se během koloniálního období zapojily do velkých národněosvobozeneckých bojů a většinou se odmítali zapojit do politických seskupení, která usilovala o zajištění kontroly bělochů a mulatů nad klíčovými posty v novém Angolském státě, o jehož vytvoření usilovali.²⁰² Odmítali tedy spolupracovat s FUA, opoziční liberální frontou proti salazarismu, jejíž základna se skládala především z bílých obchodníků.²⁰³ Zatímco tyto obchodníci chtěli vytvořit to, co by se dalo přirovnat k Brazílii, která se poté od své mateřské země osamostatnila, běloši druhé kategorie se snažili o vytvoření národa, který by se neopíral o etnická kritéria, ale byl založen na jednotě, která by se zrodila ze společného revolučního ideálu.

Už PLUAA, jedna z organizací, která stála u zrodu MPLA v roce 1956, se chovala jako multietnická organizace, neboť sdružovala jak mulaty tak i černocho, kteří bydleli především v Luandě a v jejím okolí. Tento antirasismus odpovídal zcela skladbě jejího vedení, v němž se objevovali jedinci z různých etnik, i když převahu měli mulati a příslušníci etnika Ambundu. Dokonce i představitelé osvobozeneckých hnutí, která byla výrazněji etnicky založena, jako UNITA (Ovimbundu) a UPA/FNLA (Bakongo), si byli vědomi, že k tomu aby se jejich hnutí prosadila po celém angolském teritoriu, nemohou být zaměřena rasově, i když v praxi byly vedením MPLA byla oběma stranami stále považována za trialistickou

²⁰² cf. Laban Michel: op. cit., vol. 1, s. 37, 61, 255, 274, 303-4, 339-40, 353.

²⁰³ F.U.A. byla založena v lednu 1961 v Benguele a znovuoživená v květnu 1974. (cf. John Marcum: op. cit., s. 337, 244).

či rasově orientovanou. Navzdory těmto úsilím existovaly bariéry rasové i kulturní vyjadřující a potvrzující politicko-ekonomické zájmy.²⁰⁴

Osvobozenecká válka sloužila rovněž jako nástroj k popření mýtu o bělošské nadřazenosti:

*“Tudo o que a gente fez, foi só ter a certeza que o branco sem pele é igual ao preto, que o branco sofre, tem medo, chora igual como preto. O medo é muito importante. Os brancos estavam sempre a dizer à gente que branco era superior à gente. É mentira. Agora a gente tem certeza disso.”*²⁰⁵

Paradoxně Afričan, který byl vždy reprezentován jako divoch, kterému Evropan přinášel kulturu a civilizaci, se mu najednou vzepřel a překonal ho. Toto téma se také často objevovalo v angolské próze psané portugalsky, tak jako v *“Na ilha há gritos de revolta”* (Diário do Sexta-Feira) od Antonia Jacinta, publikované v roce 1976.

Doktrína luso-tropikalismu byla často předmětem různých diskusí mezi angolskými intelektuály, přitažlivá byla tím, že odmítala veškeré rozdíly, které v praxi existovaly mezi černochoy a bílými Portugalci. Tato doktrína brazilského sociologa Gilberta Freire vzniknuvší v padesátých letech minulého století byla založena na ideji, že portugalskou misí v Africe bylo vytváření multirasové společnosti a šíření křesťanské víry, což mělo přispět ke vzniku nové homogenní civilizace podobné té brazilské. „Civilizování“ černoši a mulati v portugalských koloniích měli být důkazem toho, že portugalský kolonialismus se choval podle principů opěvovaných luso-tropikalismem. Měla se tak rodit panlusitánská komunita sjednocovaná portugalskou kulturou a s nepřítomností rasismu. Tato doktrína mohla fungovat jako

²⁰⁴ Ruy Duarte de Carvalho: *Como se o mundo não tivesse leste*. 2 ed. Porto, Ed. Limiar / Luanda, U.E.A., 1980, s. 9; Keith Somerville: op. cit., s. 24.

²⁰⁵ Manuel dos Santos Lima: *As lágrimas e o vento*. Lisboa, África Editora, 1975, s. 98. překl. z port.: vše co jsme udělali bylo jen se ujistit, že běloch bez pleti si je roven s černochem, trpí, bojí se, brečí stejně jako černocho. Strach je velice důležitý. Běloši nám vždy říkali, že jsou nám nadřizení. Je to lež. Teď máme jistotu.

ospravedlnění portugalského kolonialismu, neboť odmítala rasovou diskriminaci. Tento typ doktríny byl portugalskými autoritami na angolském teritoriu propagován ve školách již ve třicátých letech, mnohem dříve než se objevila ústava luso-tropikalistické doktríny od Freire. Angolští spisovatelé však protestovali proti falešnému pojetí luso-tropikalistické doktríny, když ve svých dílech popírali portugalské civilizační dílo a popisovali rasovou, nelidskou a vykořisťovatelskou realitu kolonialismu na tomto kontinentě. Koneckonců, nelze zapomenout na to, že ačkoli portugalské koloniální autority opěvovaly rovnost všech ras a národů pod portugalskou nadvládou, byla v praxi portugalskými úředníky praktikována rasová omezení.²⁰⁶ Protesty proti této skutečnosti se neobjevovaly pouze v literárních dílech, ale také v zahraničních článcích, které tuto doktrínu ostře odsuzovaly. Jako jednoho z nejvýznamnějších autorů těchto článků můžeme uvést Mário Coelho Pinta de Andrade, který psal ve Francii pod pseudonymem Buanga Fele.

Na začátku osvobozenického boje v roce 1961 byla portugalská oficiální politika multirasová a integracionistická..²⁰⁷ Ve skutečnosti se jednalo o proces europeizace, jehož cílem bylo přiblížení či připodobnění kolonií metropoli. Bylo však již pozdě, téměř staletou koloniální praxí nebylo již možno změnit.

Běloši vždy představovali v Angole výraznou menšinu, roku 1940 činili pouze kolem 1% angolské populace, v důsledku masivního přistěhovalectví po druhé světové válce se jejich podíl do sedmdesátých let zvedl na 5%. Vzhledem k tomu, že běloši byli vždy spojeni s koloniální mocí, jakýkoliv běloch během koloniálního období byl považován za symbol moci, vykořisťování či ponižování. Tak měl bělošský rasismus za důsledek vznik rasismu černošského. Černoši nevěděli, že když budou takto jednat, bude to v souladu s modelem o společenském vztahu, podle kterého se řídil sám kolonizátor. Ten vycházel z barvy pleti. O původu černošského rasismu píše koloniální úředník z konce 19. stol.:

²⁰⁶ cf. Alfredo Margarido: „Críticas ao livro “Mestre” Tamoda e outros Pontos.“ In: Uanhenga Xitu: *Os sobreviventes da máquina colonial depõem*. Lisboa, Edições 70, 1980, s.133; Christine Messiant: op. cit., s. 153; 168-9; Keith Somerville: op. cit., s. 20, 71-2.

²⁰⁷ "política de integração multirracial"

*“D'onde vem, senhores, essa antipathia, essa desconfiança, que se nota da parte do preto com o branco, antipathia que nós classificamos com o epíteto de ódio de raça, e que no meu entender é apenas o echo longínquo das sevícias e maus tratos do europeu (Pe. António Barroso - Comunicação à Sociedade de Geografia de Lisboa na Sessão de 7 de Março de 1889).”*²⁰⁸

Obecně byli běloši zobrazováni jako všemocní obchodníci a soudci znevýhodňující černochoy ve všech možných situacích. Tento obrácený rasismus, ze strany černých Angolanů vůči bělochům se objevuje v díle „Yaka“ od Pepetely, kde byli někteří černoši portugalskými obchodníky označováni jako „burros e ambiciosos“.²⁰⁹ Je možné, že Portugalci žijící v koloniích v důsledku uvržení do exilu či deportace, patřili do marginalizované vrstvy portugalské společnosti. Ponižující jednání působilo Afričanům silné trauma, neboť „Preto que leva porrada de português nunca mais esquece como português bate“²¹⁰. To v nich vzbuzovalo obecně nenávist k bílé rase, jako například „Estão lá os brancos inimigos da nossa raça“²¹¹

S masivním bělošským přistěhovalectvím do Angoly po druhé Světové válce se antagonismus mezi rasami prohluboval. Velkou část přistěhovalců představovali portugalští zemědělci, které ve většině případech Portugalci z vyšší vrstvy, kteří se do Angoly přistěhovali dříve, nebrali za rovnocenné. Tito chudí noví přistěhovalci představovali konkurenci černošským a mulatským pracovníkům. Práce v hotelích, obuvnictví nebo v pekárénství tak začaly být vykonávány nově přistěhovanými bělochy, což vedlo k tomu, že prestiž bílé rasy u černochoů a mulatů upadala. Když angolští nacionalisté, ať už černoši, mulati nebo běloši, kritizovali rasistickou

²⁰⁸ Manuel Pedro Pacavira: *Nzinga Mbandi*. 2 ed. Lisboa/Edições 70, Luanda/UEA, 1979, s.180.; cf. Franz-Wilhelm Heimer: *O processo de descolonização em Angola, 1974-1976. Ensaio de sociologia política*. Lisboa, A Regra dos Jogo Edições, 1980, s. 106. překl. z port.: Z toho pochází, pánové, tato antipatie, podezření, které pozorujeme ze strany černochoů vůči bělochům, tato antipatie, kterou mi klasifikujeme jako rasovou nenávist a která je, podle mého soudu, dlouhodobou ozvěnou krutosti a špatného zacházení Evropanů.

²⁰⁹ Antonio Callado : “Prefácio“. In: Pepetela: *Yaka*, s. 4-5, s. 5; cf. Uanhenga Xitu: *Os sobreviventes da máquina colonial depõem*. Lisboa, Edições 70, 1980, s. 84. překl. z port.: hloupé a ambiciózní.

²¹⁰ Manuel dos Santos Lima: op. cit., s. 98. překl. z port.: černocho, který zažije výprask od Portugalce už nikdy nezapomene, jak Portugalce mlátí.

²¹¹ Manuel Pedro Pacavira: op. cit., s. 204. překl. z port.: Tamhle jsou ti běloši, nepřátele naší rasy.

politiku, málokdy se podle toho v praxi chovali. Jejich výklad byl přímou reakcí na portugalskou politiku v koloniích. Koneckonců MPLA, do kterého byla zapojena většina intelektuálů, bojovala proti kolonizátorům a ne proti barvě jejich pleti. I když bílá plet' symbolizovala koloniální vládu, ne vždy tomu tak bylo. Příkladem toho byli Pepetela, Luandino Vieira nebo Henrique Abranches, kteří se cítili být Angolany a po jejich boku bojovali za osvobození od Portugalců. Tento antibělošský rasismus se objevoval v různých literárních dílech jako například v díle Luandina Vieiry, u postavy João Vêncio. I když byl João Vêncio mulat s bílým otcem, zmiňoval se téměř vždy o běloších pejorativně jako „*branco sujo*“²¹², „*macaco*“²¹³ respektive jejich synonymem „*simiódio*“²¹⁴. Přirazoval bělochům i různé zápachy specifické bělochům jako například „*cheiro, catinga de mijo e suor, ... pior que de negro retinto*“, nebo „*chulé de branco*“²¹⁵

Běloši byli rovněž v místních národních jazycích označováni mnoha pejorativními názvy, nejvíce v jazyce Kimbundu. Byli nazýváni „*kangundu*“, nebo „*gweta*“²¹⁶ ale také „*besugu*“ nebo „*pula*“²¹⁷. Špatně vychovaná bělošská žena byla v Luandských *musseques* nazývána „*kasanda*“ a syn bělocha „*monangundu*“²¹⁸. Všechny tyto názvy získaly časem pejorativní nádech.

S postupující koloniální válkou gradoval i protibělošský rasismus. Jak UPA tak i později FNLA byla představovaná stranou MPLA a luandskými intelektuály za tribalistické hnutí Bakongo s rasovým profilem. Podle MPLA, měla FNLA v úmyslu na začátku šedesátých let eliminovat na území svého vlivu všechny bělochy. Toto politické hnutí charakterizovalo angolské bělochy jako něco divného a nepatřičného na rozdíl od pravých Afričanů a zakazovalo svým členům osvojovat si západní zvyky. Luandští intelektuálové poukazovali na rasistické praktiky

²¹² překl. z port.: špinavý běloch.

²¹³ překl. z port.: opice.

²¹⁴ překl. z port.: opice.

²¹⁵ José Luandino Vieira: *João Vêncio: os seus amores*. Lisboa, Estória, 1979, s. 35-7, 73. překl. z port.: smrad, smrad moče a potu, ... horší než černočerný černocho, nebo bělošský smrad.

²¹⁶ cf. Michel Laban: op. cit., v. 2, s. 574, 579. Překl. z Kimbundu: podřadný běloch, řádný.

²¹⁷ Překl. z Kimbundu: běloch.

²¹⁸ Překl. z Kimbundu: syn podřadného bělocha. mona = syn, potomek

UPA/FNLA, pranýřovali její rasistické a zpátečnické rysy, chtěli zvýraznit její temné stránky, neboť se s touto stranou neidentifikovali. Koneckonců tyto intelektuálové byli dědici humanitní víry v sílu vzdělanosti mající svůj původ v západní, tedy evropské kultuře. Obrácení se proti této kultuře a její zničení *in totum* by pro tyto intelektuály znamenalo kulturní „matricida“. Samotná UINTA byla angolskými intelektuály taktéž obviňována z rasismu vůči bělochům. Vzápětí, aby se udržela na bitevním poli, musela z této její radikální pozice ustoupit a přidala se k bílým silám ať už portugalských či jihoafrických.²¹⁹

Nenávist ke kolonizátorovi získala během války odpuzující rysy, byl to revanš potlačovaného obyvatelstva za krutou, bezcitnou a staletí trvající portugalskou přítomnost v Angole. Nadměrný rasismus, který zároveň vyvolával další předsudky, byl velmi odsuzován.²²⁰ O této nenávisti během národněosvobozenecké války reflektoval Santos Lima ve svém díle takto:

“- *Branco gordo como um porco!* [...]

- *Está gordo com a comida que comeu em Angola. Está gordo com a nossa fome.* [...]

O povo cuspi.

- *No Putu não são ninguém; morrem de fome e, se refilam, Salazar, o pai deles, manda-os para a cadeia; mas quando chegam a Angola, compram chicote antes de comprar capacete e tratam-nos como bichos.* [...]

- *Ninguém é mais atrevido... nem abusador... nem sacana e explorador que um português.*”²²¹

Na konce války kolem roku 1974, než nastaly akty násilí ve městě, bylo mnoho domů v luandských *musseques* patřících bílým obchodníkům na revanš spáleno.²²²

²¹⁹ cf. Manuel dos Santos Lima: op. cit., s. 193; Pepetela: *O Cão...*, s. 39; Christine Messiant: op. cit., s. 183-4; Michel Laban: op. cit., vol. 1, s. 311, 480-1; Ibidem, vol. 2, s. 550, 553.

²²⁰ cf. Manuel dos Santos Lima: op. cit., s. 256.

²²¹ Ibidem, s. 95-6. překl. z port.: Běloch tlustý jako prase [...] Je tlustý z jídla, které snědl v Angole. Je tlustý z našeho hladu. [...] Lidé plivali. V Portugalsku nejsou nic; umírají hlady a jestli si stěžují, Salazar, jejich otec, je pošle do vězení; ale když přijedou do Angoly, kupují si biče než si obstarají helmu a zachází s námi jako se zvířaty. [...] Nikdo není drzejší... ani více prohnáný... ani větší darebák a vykořisťovatel než Portugalec.

²²² cf. Franz-Wilhelm Heimer: op. cit., s. 119.

Ponižování kolonizátory nebyli pouze ti, kteří měli černou pleť, ale také ti, kteří byli bílí, ale narozeni v Angole a měli „černou duši“. Obyvatelé metropole byli označováni jako „*branco de primeira*“²²³ a běloši narození v Angole (a v ostatních koloniích) jako „*branco de segunda*“.²²⁴ Toto rozlišování se objevovalo dokonce na přelomu 19. a 20. století i v občanských průkazech. Běloši jako Pepetela, António Jacinto, Luandino Vieira e António Cardoso, se cítili ve vlastním státě jako občané druhé kategorie. Byl jim dokonce odepřen přístup k některým politickým funkcím nebo do armády. Metropolitní občané měli např. v Angolské bance (*Banco de Angola*) větší mzdy než běloši, kteří byli narozeni v koloniích, i když vykonávali stejnou práci na stejných postech.²²⁵

V Luandě se po druhé světové válce sdružovali běloši druhé kategorie s mulaty v asociaci ANANGOLA a nevstupovali do typických portugalských kulturních asociací. Tento fakt již sám o sobě vypovídal o rozdílu, který přetrvával mezi angolskými bělochy a samotnými Portugalci ve vztahu k nacionalistickému hnutí. U této antipatie angolských bělochů vůči metropolitnímu obyvatelstvu bychom mohli najít podobné kořeny jako u angolského nacionalismu. Z tohoto důvodu převzali někteří běloši druhé kategorie nacionalistické postoje. Tyto postoje lze pozorovat u intelektuálů, kteří se zapojili do národněosvobozeneckého hnutí MPLA, ale existovaly i progresivnější postoje jako nacionalismus *a la* Rhodesie.²²⁶

Kolem roku 1848 bylo téměř 91,5% bělošské populace v Angole mužského pohlaví. Navzdory procentuelnímu poklesu celkové populace této zámořské provincie, měla portugalská kolonizace až do začátku 20. stol. přibližně stejný profil, což vedlo k míšení mezi bělochy a černochoy a vzniku nové rasy – míšenců neboli mulatů. Mulati, i když představují v angolské společnosti pouze 2-3% populace, mají

²²³ Překl. z port.: běloši první (kategorie).

²²⁴ Překl. z port.: běloši druhé (kategorie).

²²⁵ cf. Pepetela: *Yaka*, s. 23, 56, 73; José Luandino Vieira: *Macandumba. Estórias*. Lisboa, Edições 70, 1978, s. 81, 124; Michel Laban: op. cit., vol. 1, s. 199, 348, 355-7.

²²⁶ Pepetela: *Yaka*, s. 23, 56, 73; José Luandino Vieira: *Macandumba...*, s. 81, 124; Michel Laban: op. cit., vol. 1, s. 199, 348, 355-7; Christine Messiant: op. cit., s. 162.

významnou sociální roli, byli po běloších tou neprivilegovanější skupinou, především pak v Luandě. Lyceum Salvador Correia v Luandě evidovalo na konci padesátých let 20. stol. 60% bělošských studentů a na druhém místě s 30-35% byli mulati. Podle údajů z roku 1950 bylo okolo 80-90% mulatů asimilováno. Na začátku šedesátých let měla, vyjma nově příchozích bělochů z metropole, valná většina nejstarších rodin mezi svými členy také mulaty.²²⁷

Tito mulati se objevovali i jako literární postavy jako například *João Vêncio* u Luandina Vieiry nebo profesor *Teoria* v díle *Mayombe* od Pepetely. Sami rovněž představovali významné spisovatele jako Mário Pinto de Andrade, Viriato da Cruz, Óscar Ribas, Aires de Almeida dos Santos, Fernando Costa Andrade, Arnaldo dos Santos nebo Arlindo Barbeitos. Být mulatem v Angole znamenalo (a místy dodnes znamená), být na jednu stranu privilegován, na stranu druhou nenáviděn. Někteří mulati jako Óscar Ribas byli na svůj původ hrdi:

*“Sou mestiço. Meu pai era branco, nascido na Guarda, e a minha mãe, humilde negra, nascida em Angola. Pelos seus filhos mestiços, meu pai sacrificou-se por eles. Portanto, correndo nas minhas veias sangue de branco e de preto, estarei sempre pelo lado da razão e da justiça: defendendo o preto, defendo minha mãe, defendendo o branco, defendo meu pai. De modo que estarei sempre entre as duas raças, a ambas querendo igualmente.”*²²⁸

Mnoho mulatů si přálo být světlejší, aby se více připodobnili bělochům a získali tak ještě více privilegií. Vyhýbali se společnosti ostatních míšenců a mnohdy odmítali některé zvyky, ale např. i jíst některá místní jídla, typická pro mulaty. Mnozí se rovněž snažili zbavit se znaků prozrazujících jejich smíšený původ, používali např.

²²⁷ cf. Keith Somerville: op. cit., s. XVII, XXII, 3, 13; Christine Messiant: op. cit., s. 153, 165; Gerald J. Bender: *Angola: Angola: Mito y realidad de su colonización*. Mexico, Siglo Veintiuno, 1980, s. 103; António Cardoso: *Baixa & Musseques*. Lisboa, Edições 70, 1981, p.98; Pepetela: *Yaka*, s. 229; Michel Laban: op. cit., v. 2, s. 572, 583, 588.

²²⁸ Óscar Ribas: op. cit., s. 327. překl. z port.: Jsem mestiç. Můj otec byl běloch narozený v Guardě a moje matka pokorná černoška, narozená v Angole. Za své mestičské potomky se můj otec obětoval. Vzhledem k tomu, že v mých žilách proudí černá i bílá krev, budu vždy na straně pravdy a spravedlnosti: když budu hájit černochoy, budu hájit svou matku a když budu hájit bělochoy, budu hájit svého otce. Tímto způsobem budu vždy mezi oběma rasami a budu je brát rovnocenně.

různé preparáty a nástroje k narovnání kudrnatých vlasů atp. Ale tato změna nemohla být nikdy dokonalá, mnoho mulatů snažících se připodobnit bělochům prožívalo vnitřní drama, necítili se být černochoy, ale nebyli ani bělochy a nebyli schopni se zařadit do společnosti.

Mulati, oficiálně uznáni jako potomci kolonizátorů, měli ve většině případech větší prestiž a byli mnohdy vzdělanější než jejich rodiče.²²⁹ Někteří z nich mohli studovat v Portugalsku nebo dokonce ve Francii, kde dále studovali na univerzitách a pak se mohli stát i vysokými úředníky. Mnoho mulatů se distancovalo od svých smíšených nebo černých rodin a snažilo se integrovat do bílé buržoazie, se kterou se čím dál tím více identifikovali. Někteří se snažili oženit se s běloškami, aby tak svou rasu „vylepšili“, atd. Mnoho z nich dokonce duševně odmítalo „*como quem enxota uma mosca*“²³⁰ i veškeré vzpomínky na svou matku, jenom protože byla černá.²³¹

To, že mezi černochoy, a to dokonce i těmi nově asimilovanými, existovala ve vztahu k mulatům jistá nenávist, dokládají některé texty. Mnohdy totiž tyto mulati jednali s černochoy stejným způsobem jako běloš. Běloši symbolizovali vládnoucí třídu, vykořisťování a ponižování. Tvrdilo se, že mulati, vzhledem k tomu, že jsou blíže Portugalcům, po nich podědili všechno špatného, co kolonizátor představoval. Dokonce dříve asimilovaní černoši nebo míšenci, považovali označení za mulata novými asimilovanými černochoy jako hlubokou urážku.²³² Tato zášť vůči starým asimilovaným míšencům je vysvětlitelná tím, že se převážně identifikovali se zájmy a hodnotami kolonizátora.

Navzdory tomu, že se těšili menším restrikcím než samotní černoši, je nutné zdůraznit, že i mulati byli ze strany kolonizátora obětmi diskriminace, a to

²²⁹ cf. Michel Laban: op. cit., v. 2, s. 573, 590.

²³⁰ překl. z port.: jako když někdo vyhání mouchu

²³¹ Manuel Rui: *Regresso Adiado: contos*. 2 ed. Lisboa, Edições 70, 1978, s. 31, 30, cf. s. 25, 33; Michel Laban: op. cit., v. 2, s. 575, 577, 584.

²³² Pepetela: *Yaka*, s. 43; Manuel dos Santos Lima: op. cit., s. 85, 122; cf. Christine Messiant: op. cit., s. 161-2, 174.

převážně dle stupně tmavosti své pleti.²³³ Zajímavé je s jakou důkladnou pečlivostí se rasismus vůči mulatům v koloniální společnosti objevoval. Míšenci byli klasifikováni různě, například potomek bělocha a černocho byl jednoznačně mulat, ale potomek mulata s bělochem byl označován jako „cabrito“.²³⁴ Bělošská populace se k této rase stavěla zdrženlivě, ještě i v šedesátých letech mohli být mulati bělošskou koloniální společností neodvrženi na samotný okraj a mohli se stát i oběťmi násilností. Bylo pro ně dokonce mnohem více nebezpečné vycházet v noci ven než pro bělocha.

Mulati, kteří vykonávali stejnou práci jako běloši za ni dostávali menší plat. I když Somerville tvrdí, že měl problémy vykonávat práci v koloniální veřejné správě, Arnaldo Santos naopak zdůrazňuje, že veřejná správa byla jednou z mála oblastí, kde se předsudky neobjevovali. Ještě na začátku 60. let existovalo v Huambo, kde byli převažujícími návštěvníky běloši, omezení přístupu mulatů do kaváren nebo veřejných koupališť. Dokonce se na diskriminaci mulatů podílela i Římskokatolická církev.²³⁵ Hodlal-li se mulat (nebo cabrito) oženit s běloškou, byť by byla v horším sociálním postavení než on, byl obětí různých nepříjemných varování ze strany kněze, docházelo i k fyzickému napadání ze strany bělošských organizovaných skupin.²³⁶

Bělošské rodiny ještě na začátku 60. let nesly velmi těžko přítomnost mulata v rodině a bránili sňatkům svých potomků s mulaty.²³⁷

Angolští nacionalisté se mstili Portugalcům, kteří svou nadvládu odůvodňovali světlostí své pleti i tím, že jim připomínali mulatský původ Marquêse de Pombala, jedné z nejdůležitějších portugalských historických postav. Marquês, tento velký lusitanský hrdina, nebyl z „čisté rasy“, stejné jako většina Portugalců, byl „jednou

²³³ cf. Michel Laban: op. cit., v. 2, s. 575.

²³⁴ cf. Pepetela: *Yaka*, s. 85. překl. z port.: kůzle či kůzlátko.

²³⁵ cf. Óscar Ribas: op. cit., s. 41; Uanhenga Xitu: *Os sobreviventes...*, s. 98; Michel Laban: op. cit., vol. 1, s. 503. Keith Somerville: op. cit., s. 72.

²³⁶ cf. Michel Laban: op. cit., v. 2, s. 575.

²³⁷ cf. Ibidem, v. 2, s. 583.

nohou v Africe“, neboť byl potomkem černé matky původem z portugalské Guineje.²³⁸

Černá matka zastávala dokonce i roli otce, neboť bílý otec mnohdy nejen rodinu opustil, ale mnohdy často se ani nepřihlásil ke svému vlastnímu dítěti. Toto chování kolonizátorů zanechalo hluboké rány v srdcích těchto jedinců, kteří byli společností marginalizováni jako „*mulatos descalços*“,²³⁹ chudí a opuštění svými otci.²⁴⁰ Mulati představovali prostřední skupinu, více akulturovanou evropským zvykům, která cítila silněji břemeno diskriminace. Cítili, že téměř patří do privilegované skupiny kolonizátorů, ale i přesto jim byl tento přístup mnohdy odepřen. Nacionalismus mezi mulaty se tedy zrodil ze stálého ponižování jejich rasy ze strany bělochů a z empatie k utrpení jejich matek.²⁴¹ Obecně vzato, mulati se už necítili být černochoy ani bělochy, ale tvořili už novou společenskou vrstvu – angolskou (*kreolskou?*)

Portugalci podporovali rozdíly mezi mestici a černochoy. Přítomnost velkého počtu mulatů na frontách a ve vedení MPLA, takzvaných kreolských marxistů, jí vždy přinášela problémy u některých černošských skupin. Mulatské vedení ve fázi národněosvobozeneckých bojů mnohdy naráželo na problém, jak vést majoritní černošskou skupinu, která ji odmítala. Podobně tomu bylo na začátku 60. let, když Ambundové ze severu protestovali proti silné mestické přítomnosti v hnutí. Také UINTA otevřeně kritizovala MPLA, ne protože její široká základna byla ambundská, ale vzhledem k sociokulturnímu vlivu mesticů na její vedení. Tato diskriminace se ovšem nevztahovala k barvě kůže mulata, ale na „mulatskou kulturu“.

Vzhledem k tomu, že mulati hráli během kolonialismu roli prostředníků a pomocníků bělošské nadvlády v Angole, mnozí z nich se odmítali zapojit do

²³⁸ Álvaro Teixeira Soares: *O Marquês de Pombal*. 2. ed., Brasília, Universidade de Brasília, 1983, s. 74-5

²³⁹ překl. z port.: bosí mulati

²⁴⁰ Pepetela: *Yaka*, 28, cf. s. 38, 199, 214.

²⁴¹ cf. Michel Laban: op. cit., v. 2, s. 590.

národněosvobozenecských bojů, neboť se nechtěli postavit proti rase jednoho ze svých rodičů. UPA, hnutí jehož řady tvořilo převážně etnikum Bakongo, mělo v úmyslu (a tento úmysl se odrážel i v praktických krocích) eliminovat na začátku 60. let na svém území všechny mulaty, neboť jak jeho představitelé tvrdili, „*trabalhavam para os pais brancos que escravizavam o povo*“.²⁴² Tomuto osudu se mohli vyhnout pouze „*os mulatos filhos de mulatos [...] que fossem iguais aos pretos nos seus hábitos*“.²⁴³ Z toho důvodu byli v březnu 1961 s podporou UPA na severu Angoly napadáni mulati společně s bělochy a asimilovanými černochoy.²⁴⁴

Během koloniální války, navzdory privilegiích, kterých se od Portugalců těšili a zášti ze strany černochoy za svou roli prostředníka, Portugalci už mulatům nevěřili.²⁴⁵ Mulati tak opravdu byli na půli cesty mezi oběma rasami a byli nuceni si velmi těžce vytvářet svou vlastní etnickou a národní identitu.

Pravé křídlo kolonizátorů, i když velmi omezené v počtech svých členů, sejevilo jako silná a homogenní skupina mužů, kteří byli připraveni mobilizovat se a bojovat za bělošskou nadvládu.²⁴⁶ Sympatizanti tohoto typu dekolonizace připravovali v roce 1974 utajené armády. Na druhé straně existovaly vedle této utajené armády i jiné identické organizace. Tyto organizace distribuovaly letáky pro bělošské obyvatelstvo, kde je povzbuzovaly, aby stříleli na černochoy. Zkratkou, kterou se dané organizace podepisovaly byly ENSINA a FRA.²⁴⁷

Rasismus proti černochoy zanechal velké rány v různých segmentech populace. Již od konce 50. let existovaly v Angole letáky, které apelovaly na odchod bělochoy a jejich potomků, mesticů. Se začátkem koloniální války se objevila i jiná složka v mezi-rasových vztazích – ohrožující nepřítel. Národněosvobozenecská hnutí

²⁴² překl. z port.: pracovali pro bílého otce, který černochoy zotročoval.

²⁴³ překl. z port.: mulati potomci mulatů, kteří by měli jako černoši stejné zvyky.

²⁴⁴ Manuel dos Santos Lima: op. cit., s. 193; cf. Pepetela: *Yaka*, s. 36; Keith Somerville: op. cit., s. 29 e 72.

²⁴⁵ cf. Pepetela: *Yaka*, s. 36.

²⁴⁶ Fola Soremekun: *Angola: The Road to Independence*. Ile-Ife (Nigeria), University of Ife Press Ltd, 1983, s. 33.

²⁴⁷ Óscar Ribas: op. cit., s. 607, cf. s. 608.

představovala pro bílou koloniální komunitu opravdovou armádu určenou pro jejich likvidaci. Velká část této komunity mohla tedy tvrdit, že černoch může být přítelem bělocha, ale až po smrti.

Pro hnutí UPA, v 60. letech, běloch nemohl být považován za Angolana – byl vždy Portugalcem. Během této a následující dekády se objevoval strach mezi bělochy, kteří již přemýšleli nad porážkou své strany v této válce. Objevovala se až hrůza v očích nově příchozích i těch ještě s evropskými kořeny, kteří stále více věřili, že nová vlast, která měla teprve vzniknout, by je nerespektovala a vyhostila je nebo dokonce eliminovala. Pepetela ve svém díle popisuje literárně pocit jednoho z nich před samotným osvobozením Angoly²⁴⁸

Mnoho z nich se nemohlo smířit s tím, že by byli jednou komandováni černochy.²⁴⁹ Jiní se báli revanše, vzhledem k jejich odpovědnosti za represálie, které byly běžné během koloniálního období. Pro valnou většinu z nich byla jediná možnost okamžitá evakuace zpět do Portugalska, kde by si byli, ač z nižší vrstvy, před zákonem rovni.²⁵⁰

Ovšem existovala snaha dokázat, že ne každý běloch byl automaticky symbolem potlačování, neboť se zde vyskytovali i tací, kteří byli také obětí koloniální správy nebo se vzepřeli svým blízkým. Během koloniální vlády se v černošských centrech vědělo o existenci bělochů, kteří nediskriminovali místní obyvatele. Je tedy pravda, že ztratit tyto bělochy a mulaty, kteří koloniální politiku kritizovali a odsuzovali a zapojili se do národněosvobozeneckých bojů a byli vzdělaní, by bylo proti hodnotám osvobozenecké ideologie a ekonomické prosperity Angoly. Mnoho bělochů „druhé kategorie“, kteří měli koloniální postoje v minulosti, museli před proklamací nezávislosti „*acertar o passo... Senão... Fora da carroça!*“²⁵¹

²⁴⁸ Pepetela: *Yaka*, s. 240, 237, 284, 288 cf. s. 230 e 256; Ribas, O. - *Tudo isto...*, s. 595.

²⁴⁹ Óscar Ribas: op. cit., s. 595.

²⁵⁰ Pepetela: *Yaka*, s. 285, cf. s. 251 e 287, 288.

²⁵¹ António Cardozo: *Baixa &...*, s. 216; cf. Uanhenga Xitu: *Os sobreviventes...*, s. 84. překl.z port.: držet krok... jinak... vypadni z vozu!

Navzdory majoritní černošské populaci měla Angola ve svém revolucionářském vedení velký počet bílých a mulatských jedinců, jejichž proporce ve straně neodpovídala celkové proporci v angolské populaci. Ale problém byl v tom, že tato disproporce bojovala za vytvoření nového afrického státu, který by nebyl mnoho-rasový, když samotné vedení národněosvobozeneckého boje bylo. Rovnice „běloch = kolonizátor“, která byla všudypřítomná během koloniálního období se postupně změnila na „běloch = přítel“. Toto je nový fakt nejen pro mnoho černochoů, kteří si zvykli dívat se na bělocha podle staré rovnice, tj. jako na nepřítele, ale i pro koloniální bělošskou populaci.²⁵²

MPLA si byla vědoma, že připustit rasismus by znamenalo stimulovat desintegraci nového angolského národa. Na začátku by se mohla diskriminace obrátit proti bělochům a potom by se postupně projevowała proti mulatům a nejslabším etnickým skupinám existujícím na angolském území. MPLA se snažila ukázat, že opoziční národněosvobozenecká hnutí, jako například UNITA, nevystupovala při podpoře rasismu proti bělochům a mesticům jako nacionalistická či koherentní strana. To odůvodňovala spoluprací UNITA s Jihoafrickou republikou, kde byl největší proti-černošský politický režim.

MPLA vždy velmi jasně tvrdila před i po nezávislosti, že národněosvobozenecký boj nebyl boj mezi etnickými skupinami či proti rase, ale byl to boj proti ideologii kolonialismu a imperialismu. Od počátku koloniálního období byla otázka rasy považována za „zjevný rozpor“, neboť původ chudoby, negramotnosti a nespravedlnosti páchané na kolonizovaném člověku se nenacházel v barvě jeho pleti, ale byl zaměřen na jeho „soukromý majetek“, tedy základ imperialismu.²⁵³ Již na počátku 50. let odmítalo několik intelektuálů, kteří byli ovlivněni přímo či nepřímo marxismem, zařadit otázky rasy nad třídní boj. Tedy ačkoli existovala v

²⁵² Pepetela: *Yaka*, s. 231.

²⁵³ Nito Alves: *Memória da longa resistência popular*. Lisboa, África Editora, 1976, s. 115-6; cf. Michel Laban: op. cit., vol. 1, s. 255.

Angola černošská většina, měla se definovat jako ne-černošský stát, ale s majoritním černošským obyvatelstvem. Tímto tvrzením se částečně distancovala od ideálu elit z 20. let, kteří se řídili myšlenko panafricanismu.²⁵⁴

Rozšiřování revolucionářského vědomí, které se zrodilo ze společného koloniálního útlaku vrcholícího od počátku 60. let, se stalo pro nacionalisty z MPLA ideologickou identitou. Byla snaha vysvětlit, že hranice oddělující ty, jež na jedné straně bojovali za nový národ a ty, kteří byli proti existenci této hranice, nebyla otázkou barvy pleti, ale otázkou ideologie. Je třeba si uvědomit, že tak jako existoval běloch, který vykořisťoval černocho, existoval i běloch, který vykořisťoval bělocha. Na základě tohoto faktu, kdy byl černoch i běloch vykořisťován, mohlo existovat pouto už ne ve formě rasové, ale ve formě třídní. V tomto případě se dalo věřit, že běloch mohl být přítelem černocho, ale jen v případě, že nebyl jeho šéfem. Nebylo tedy důležité zda je člověk běloch či černoch, ale zda je kolonialistou či anti-kolonialistou, vlastenec nebo anti-vlastenec, měšťan nebo proletář.²⁵⁵

MPLA, která se jevila jako ochránce revolucionářsko-lidového vlastenectví, přijímala do své strany lidi jako vlastence, nebyla pro ní rozhodující barva ani etnikum, ale víra v nacionalistický projekt. Nejdůležitější otázkou nebyla tedy rasa, ale třída: nejednalo se jen o ukončení vykořisťování černocho či bělocho, ale o vykořisťování vůbec, od člověka k člověku. Tento rasově demokratický model angolského národa konfrontoval s projektem *apartheidu* v Jihoafrické republice. MPLA se pak stala jedním z hlavních odpůrců tohoto režimu.²⁵⁶

MPLA se od samého počátku definovala jako „*uma aliança de vários grupos organizados sobre uma base não-racial e não-tribal*”²⁵⁷. A podle této definice hodlala utvořit nový národ. Proto se těšila velké podpoře angolských intelektuálů.

²⁵⁴ cf. Gervase Clarence-Smith: *Le Problème Ethnique en Angola* (Table Ronde sur la dimension historique de l'ethnicité en Afrique) Paris, C.R.A.L.A., 1986, s. 6.

²⁵⁵ Manuel dos Santos Lima: op. cit., s. 286, cf. s. 272; Pepetela: *Yaka*, s. 231.

²⁵⁶ Michel Laban: op. cit., v. 2, s. 565.

²⁵⁷ John Marcum: op. cit., vol. 1, s. 45. překl. z port.: spojení různých skupin seskupených podle ne-rasových a ne-kmenových kritérií

Byl to tedy produkt mnoho-etnického nacionalismu. Tento imaginární národ měl být mnoho-rasový s prostorem pro bělochy, černochoy i mulaty. Tato sociální strukturace byla do jisté míry propagandou luso-tropikalismu, který měl fungovat již během portugalské koloniální nadvlády. Brazílie, kde existovala mezi-rasovou harmonie, byla pro mnohé angolské intelektuály výborným příkladem.²⁵⁸

Na vzniku angolského nacionalismu měly etnické rozdíly minimální roli a pro zakládání nového státu nebyla barva pleti důležitá vůbec.

Předtím než došlo k novému vztahu mezi jednotlivými národněosvobozeneckými hnutí na prahu vyhlášení nezávislosti, musela se otázka rasové diskriminace bílých nebo dokonce mulatů změnit. Bělošská rodina, která měla mulatského člena nebo mulatská rodina, která měla černošského člena,²⁵⁹ již nebyla vnímána jako nevkusná, neboť v této době již tento fakt představoval důkaz rasové tolerantnosti dané rodiny. Jednalo se o revalorizaci černochoy.

MPLA v období po získání nezávislosti, ve svých prohlášeních na stranických výborech, ale i mimo ně, vždy odsuzovala rasismus a k tomu vedlo i několik kampaní. Odsuzovala černochoy, kteří se prostřednictvím rasistických důvodů snažili odstranit bělochoy či mulaty z vysokých postů, se záměrem obsadit je vlastní osobou, i přestože neměli profesionální dovednosti či vědomosti, aby tuto funkci mohli vykonávat.

Každopádně s příchodem nezávislosti přetrvávaly otázky rasismu. Tato otázka byla blízká členům MPLA okolo Nita Alveze, kteří byli nazýváni „nitistas“²⁶⁰ v průběhu povstání v květnu 1977 a kteří bojovali proti disproporci bílých a mesticů ve vedení MPLA a ve státní správě, což odporovalo politice rasové tolerance MPLA. „Nitistas“ měli podle některých názorů zastupovat hlasy nespokojených a

²⁵⁸ Michel Laban: op. cit., v. 2: s. 604, 624.

²⁵⁹ cf. Pepetela: *Yaka*, s. 253, 273-4.

²⁶⁰ Stoupenci Nita Alveze

revoltovaných černochů v luandských *musseques*, kteří byli proti roli bělochů a mesticů ve vládních křeslech. Avšak je otázkou, která dosud není zodpovězena, zda mezi „nitistas“ existovala skutečná rasová diskriminace proti bělochům a mesticům, kteří figurovali ve vládních postech. Může se zdát, že za tímto velmi povrchním vysvětlením, se vyskytuje jednoduchá kritika buržoanizace. Běloši a mestici tvořili v době kolonialismu buržoazní elitu, a to na základě světlejších odstínů barvy pleti. Zatímco se jistá část historiografie o hnutí okolo Nita Alvese jednoznačně kloní k tvrzení svých oponentů, že se jednalo o rasově orientovanou skupinu. Je však nutné poukázat na verše Nita Alvese, lídra tohoto křídla, jež tuto skupinu nekvalifikují jako rasovou.

*“O poder popular é vosso
operários e camponeses
(...)
Não permitam
que novos exploradores sem cor
o arrebatem das vossas mãos”²⁶¹*

Po událostech z května 1977 měli kreolští intelektuálové i vedení MPLA stále v úmyslu vymítit rasismus úplně.²⁶² Mezi členy MPLA se stále objevovali mestici na vysokých postech jako jsou Lúcio Lara, Iko Carreira a Carlos Rocha. Tvrdilo se, že Agostinho Neto, ač černoch, žil obklopen blízkými spolupracovníky, kteří byli téměř všichni běloši. Tato zášť ve vztahu k disproporci bílých a mesticů ve vedení MPLA a vládě ještě existovala na začátku 80. let. Černí obyvatelé *musseques* ne vždy chápali, že se MPLA a vláda, vzhledem k nedostatku vzdělaných kádrů, musela přirozeně obracet k té malé hrstce vzdělaných, která existovala: Ve většině případech se jednalo o bělochy a mulaty, což byl vedlejší výsledek koloniální reality.

²⁶¹ Nito Alves: op. cit., s. 133; cf. Keith Somerville: op. cit., s. 50-52. překl. z port.: Lidová moc je vaše, dělníci a proletáři (...) nedovolte, aby noví vykořisťovatelé bez barvy, ji sebrali z vašich rukou

²⁶² Francisco Fernando da Costa Andrade: *No velho ninguém toca*. Lisboa, Livraria Sá da Costa Editora, 1979, s. 43.

V období během národněosvobozenecých bojů se MPLA snažila distancovat od obecně platných tvrzení o jejím složení ambundu-mestickém a snažila se stále více reprezentovat Angolany od Cabindy po Cunene. Navzdory této snaze existovalo nízké zastoupení Ovimbundu ve vedení a neexistoval na začátku 80. let ani jeden příslušník této etno-lingvistické skupiny v ústředním výboru strany. Jediný Ovimbundský úředník byl Fernando Faustino Muteka, bývalý Ministr dopravy. Na konci této dekády existoval ještě nízký počet černochů na klíčovách postech MPLA, i když bylo prokázáno, že to byl výsledek nízkého přístupu ke vzdělání této skupiny a malé začlenění do koloniálního vzdělávacího systému.²⁶³

Na začátku 80. let konstatovali ještě někteří intelektuálové, že v lidovém mínění stále přetrvávaly jisté rasové předsudky proti mulatům a bílým. Existovali ještě bílí obyvatelé, kteří se báli, že budou pronásledováni a že budou stále asociováni s mocí a privilegii z koloniální struktury.

Jestliže existovaly ještě na konci 80.let v luandském prostředí příznaky rasismu proti bílým nebo mulatům, tak mezi členy UNITA byly tyto příznaky ještě markantnější. I když byla UNITA založena více než MPLA na etnickém kritériu, snažila se neprezentovat se jako hnutí homogenně rasistické proti bílým a mulatům. V roce 1991 proklamovala ochranu a mnoho-rasový národ Angoly. Také kdo by mohl stranu UNITA obvinít z rasových předsudků, když dlouhodobě spolupracovala s jihoafrickými bělochy? Jak bychom mohli vysvětlit přítomnost Norberta de Castro, což byl mulat, jako vysokého velitele UNITA až do roku 1992? Byl to mestic s ovimbundskými rodiče? Jak by mohla být chápána přítomnost Carlose Morgana, bělocha z Luandy, syna bílé Angolanky a Portugalce, jako ministra zdravotnictví za UNITA v roce 1992? Možná, že přítomnost tohoto mulata a bělocha je vzhledem k ideologickým záměrům a ne záměrům etnických. Koneckonců anti-socialistům v Angole zbývalo být buď v UNITA nebo v FNLA.

²⁶³ Michel Laban: op. cit., vol. 2, s. 450.

Symbolem UNITA je „*galo negro*“²⁶⁴, barva, která se vztahuje k barvě většiny obyvatelstva Afriky, která měla poukazovat na bílé a mulatské členy jejího rivala MPLA. UNITA vyjadřovala v různých okamžicích jistou nenávist k mulatům nebo bílým Angolanům jako nositelům smíšené kultury, více západní a nepovažovala je za čisté Angolany.

Na druhé straně se běloši a mulati navázali na Savimbiho, představitele zaostalosti, temnoty a rasismu. Luandští kreolové tvrdili o straně UNITA, že během prvních svobodných voleb v roce 1992 měla seznam členů MPLA a jiných vlivných státních činitelů, kterých se chtěla zbavit. UNITA se přihlásila k sérii vražd bílých a mulatských občanů ve městě Huambo a okolí. Mezi pronásledovanými a mrtvými bělochy se objevovalo i mnoho Portugalců. To ale UNITA vždy popírala a vyžadovala důkazy, které by ji z těchto zvěrstev usvědčily.

Kreolští členové MPLA se vždy snažili chránit Portugalce, kteří se cítili ohroženi stranou UNITA. Z tohoto důvodu utíkali Portugalci s vládními silami, a to zejména v době když byly některé zóny obsazeny vojsky UNITA. Toto demonstrovalo sympatii, kterou měli Portugalci ke svým „potomkům“. Na druhé straně, z těchto důvodů a z mnoha dalších v minulosti, se UNITA snažila kritizovat tyto kreolce a nazývala je rasisty.

Jak je tedy možné pozorovat, rasismus ze strany angolské černošské populace proti populaci bílých a mulatů, se zrodilo jako odpověď na koloniální útlak a diskriminaci, kterou trpěly po mnoha staletí. Dnes tento rozdíl ale stále přetrvává ve formě pozitivní diskriminaci. Běloši a mestici jsou obecně vnímány jako civilizovanější. Zatímco během koloniálního období se takto prezentovali a měli k tomu i legislativní prostředky, dnes jsou takto prezentováni formálně. Mnohdy mají přednost v úřadech, na tržišti se s nimi jedná jako s pány (nepochybně představují peníze, práce atd.) a těší se radě dalších výhod.

²⁶⁴ Překl. z port.: černý kohout.

6.4 Trhliny v angolské demokracii: porušování lidských práv.

Vzhledem k tomu, že nejsem specialista na lidská práva nebo na mezinárodní právo, tyto postřehy/reflexe jsou pouze z pozorování a osobních pocitů. Pro srovnání se budu opírat o některé zákony, konkrétněji Ústavu Angolské republiky, novinové články a zprávy mezinárodních organizací zabývajících se touto problematikou.

Od konce občanské války se vláda ujala některých návrhů na zlepšení ekonomického řízení, včetně větší průhlednosti v účtech ropného průmyslu a omezení okolo 50% výdajů státu, které nejsou taxativně obsaženy ve státním rozpočtu. Ale její úsilí v kontrole plánované reformy je stále slabé. Vláda začala prostřednictvím veřejných zakázek opravovat infrastruktury, které byly poškozeny občanskou válkou, ale špatný stav silnic, mostů, škol, nemocnic a jiných struktur státu stále omezuje ekonomickou rehabilitaci a rozvoj.

V září roku 2003 OCHA informovala, že se 3,8 miliónům občanů podařilo vrátit do své vlasti.²⁶⁵ Ačkoli se podmínky na většině území stále zlepšovaly, OCHA kalkulovala, že přibližně 2,7 miliónů občanů stále nedisponuje potravinovou bezpečností a 10% populace je závislá na humanitární pomoci.

Aktivita vlády v oblasti lidských práv je stále slabá. I když je možné pozorovat zlepšení v některých oblastech, nejproblematictější otázky lidských práv jsou stále přítomné. Právo občanů na změnu vlády, která je u moci po více než 30 let, je stále omezené vzhledem k neustálému posouvání všeobecných voleb. Členové bezpečnostních sil páchají trestné činy nebo jsou v mnoha případech zodpovědní za zmizení osob.²⁶⁶ Podmínky ve vězení představují trvalý problém, jsou tvrdé a pro některé jedince životně nebezpečné vzhledem k hygienickým podmínkám. Rovněž

²⁶⁵ OCHA, online: <http://ochaonline.un.org/webpage.asp?Page=924>, 18.8.2006.

²⁶⁶ Voice of America, online: <http://www.voanews.com/portuguese/archive/2006-03/2006-03-10-voa1.cfm>, 5.8.2006.

podmínky a čas strávený v cele předběžného zadržení je problém, ve kterém je vláda bezmocná.²⁶⁷

V oblasti práva na vyjádření vlastních názorů vláda častokrát omezuje svobodu vyjádření a projevu tisku. V minulosti dokonce ohrozila, napadla a uvěznila některé novináře.²⁶⁸ Vláda nepřímou omezuje svobodu shromáždění, asociace a hnutí, i když na druhé straně dovoluje klidné veřejné protesty a shromáždění opozičních stran.

Počet lidí přemístěných během konfliktů se každým rokem zmenšuje. V některých případech byly IDPs, nuceni nebo nějakým způsobem vedeni k návratu do svých domovů bez bezpečnostních podmínek. Násilnosti a diskriminace žen, tak jako prostituce dospělých a dětí byly během občanské války běžné a stále pokračují. Děti a handicapovaní lidé jsou největšími oběťmi špatných ekonomických podmínek a nízké ochrany proti diskriminaci. Vláda stále ovládá většinu odborových hnutí a ne vždy dochází k respektování práv pracujících.

Ještě je nutné podotknout, že od konce války nedošlo, podle médií a jiných informačních prostředků, k porušení jakýchkoli lidských práv ze strany UNITA.

V oblasti respektování osobní integrity z hlediska nezákonného zbavení života nedošlo v roce 2003 k žádné politické vraždě ze strany bezpečnostních sil. Po konci války v roce 2002 se už na většině území Angoly neobjevily zprávy o smrti bez soudu ze strany FAA. Navzdory tomu je policie stále označována místními organizacemi na ochranu lidských práv za jednoho z hlavních porušovatelů.²⁶⁹ Co se týká porušování lidských práv během občanské války, nelze předpokládat nějaké systematické vyšetřování vzhledem k amnestii, kterou poskytla mírova dohoda z roku 2002 vojákům FAA a UNITA.

²⁶⁷ Ibidem,

²⁶⁸ HRW, online: <http://hrw.org/portuguese/docs/2005/01/13/angola9981.htm>, 18.8.2006.

²⁶⁹ IRIN, online: <http://www.irinnews.org/print.asp?ReportID=31361>, 18.8.2006.

Provincie, která zaznamenává největší výskyt porušování lidských práv, je Cabinda, a to vůči příznivcům FLEC.²⁷⁰ Podle portugalské ústavy z roku 1933 nebyla Cabinda součástí Angolského teritoria, ale byla pouhým protektorátem Portugalska. Od roku 1975 byla automaticky začleněná k Angole jako nedělitelná součást teritoria s heslem „De Cabinda ao Cunene um só Povo, uma só Nação“.²⁷¹ S koncem ozbrojených bojů mezi MPLA a UNITA zintenzivněla vláda své vojenské operace proti separatistům z provincie Cabinda. Objevily se zprávy o mrtvých občanech ze střetů v Cabindě a o vládních silách, které bombardovaly a zapálily vesnice. FAA používaly stejné praktiky proti FLEC jako proti UNITA. Fakt, že vláda nechránila civilní obyvatelstvo přispělo ke zvýšení počtu mrtvých a zraněných mezi civilisty. Vláda rovněž nevytvořila seznam lidí, kteří patřili do Komise ad-hoc pro lidská práva v Cabindě (Comissão Ad-Hoc para os Direitos Humanos) a byli usmrceni vládními silami.²⁷² Druhá zpráva této komise popisuje podrobně všechny vraždy, kterých se dopustily vládní síly v roce 2003.²⁷³ Od začátku roku 2006 existuje především snaha jednat a dosáhnout alespoň práva na sebeurčení mírovou cestou. Dne 1. srpna 2006 bylo podepsáno Memorandum pochopení pro mír (Memorando de Entendimento para a Paz), kde měl být jednomu členovi FLEC přidělen post ministra bez portfeje a další významné posty v provinční vládě Cabindy, státních podnicích a v zahraničních zastupitelských úřadech. Ovšem toto memorandum nemůže nahradit skutečnou mírovou dohodou a je velkým trnem v oku obyvatelům Cabindy.

V listopadu 2003 členové UGP – Jednotka presidentské gardy (*Unidade da Guarda Presidencial*) zatkli, mučili a utopili Arsénia Sebastião. Arsénio Sebastião byl městský umývač aut, kterého členové presidentské gardy uslyšeli zpívat populární

²⁷⁰ Voice of America, online: <http://www.voanews.com/portuguese/archive/2006-03/2006-03-10-voa1.cfm>, 18.8.2006.

²⁷¹ Překl. z port.: Od Cabindy ke Cunene [jižní provincie] jeden lid, jeden národ.

²⁷² Cabinda.net, online: <http://www.cabinda.net/H.R.Report.Cabinda02.pdf#search=%22terror%20in%20cabinda%22>, 16.7.2006.

²⁷³ Cabinda.net, online: <http://www.cabinda.net/noticias8.htm#8>, 17.7.2006.

písničku, jejíž obsah kritizoval vládu. Až na popud veřejných protestů a nátlak ze strany nezávislých médií se začala vést vyšetřování.²⁷⁴

Stejně jako v uplynulých letech se stále objevují zprávy o nelegálních pracovnících, včetně pracovníků z KDR, kteří byli atakováni vládními silami s úmyslem kontrolovat veškerou extrakci (těžbu) diamantů.²⁷⁵

Osm provincií, které dohromady tvoří okolo 50% angolského teritoria, představuje extrémně zaminovanou oblast. UNDP – Program OSN pro rozvoj (*United Nations Development Programme*) spočítal, že v zemi existuje okolo 2 miliónů vojenského valečného materiálu připraveného k explozi. De facto se v Angole vyskytuje okolo 500 tisíc našlapných min. Podle INRM – Národní instituce pro odstranění min (*Instituto Nacional para a Remoção de Minas*) stále umírají lidé. Jen v roce 2003 zemřelo 44 lidí a dalších 182 má trvalé následky. Vláda se zavázala do konce roku 2006 odstarnit dalších 50,659 min, které se nacházejí ve skladech FAA.²⁷⁶

Existuje mnoho případů, kdy lidé, kteří byli zadrženi policií zmizeli, především z rurálních oblastí.²⁷⁷ Lokální organizace na ochranu lidských práv v Cabindě informovala o několika případech zmizelých či zadržených osob vládními silami pro podezření z údajné spolupráce s FLEC.²⁷⁸

Trestní zákoník a Ústava Angolské republiky taxativně zakazují jakékoli špatné zacházení s podezřelými, ale bezpečnostní síly mučí, bítí a chovají se špatně k těmto osobám.²⁷⁹ Samotná policie nejen zabraňuje trestným činům, ale také se na nich podílí. Například policie ve spolupráci s provinciálními vládami provádí namátkové

²⁷⁴ UDP, online: <http://www.udp.pt/textos/comuna4/angola1.htm>, 12.8.2006.

²⁷⁵ Marques, R. & Campos, F. de: *Lundas – The stones of death. Angola's deadly diamonds: Human rights abuses in the Lunda provinces*, Lisbon 2005, s. 36, online: <http://www.niza.nl/docs/200503141357095990.pdf#search=%22Lundas%20%E2%80%93%20The%20stones%20of%20death%22>, 3.8.2006.

²⁷⁶ Landmine Monitor, online: <http://www.icbl.org/lm/2005/angola.pt.html>, 16.8.2006.

²⁷⁷ Voice of America, online: <http://www.voanews.com/portuguese/archive/2006-03/2006-03-10-voa1.cfm>, 18.8.2006.

²⁷⁸ SUL – Associação de Cooperação para o Desenvolvimento, online: <http://www.sul-online.org/arquivo.asp?CurrentPage=150&Submit=9>, 20.8.2006.

²⁷⁹ Ibidem.

kontroly pouličních prodavačů a konfiskuje zboží, které končí v jejich prospěch. Drobným zemědělcům nejen odeberou úrodu, kterou mají pro vlastní spotřebu, ale také se stávají oběťmi násilností od velkých vlastníků s tichým souhlasem policie. K chování policie vůči zadrženým osobám nebo jiným občanům je vláda bezmocná a neexistují prakticky žádné meziroční rozdíly za posledních několik let.

Zpráva z listopadu 2003 z Komise ad-hoc pro lidská práva v Cabindě tvrdila, že vládní vojáci pokračují ve znásilňování žen a mladých dívek a v sexuálním otroctví v oblastech, kde probíhají boje proti rebelům.²⁸⁰ Například v srpnu 2003 čtyři vojáci znásilnili mladou dívku, která se vracela domů ze základní katolické školy.²⁸¹

Všeobecné podmínky panující ve vězení nejsou pro vězně důstojné a mají vliv na jejich zdraví, neboť bachaři vězně nemilosrdně bijí a celkový vezeňský systém disponuje až 5 krát větším počtem vězňů než představují celkové kapacity věznic a někdy jsou dvoučlenné cely naplněné až 10-ti lidmi. Nesčetněkrát byly v minulosti používány sklady v provinciích jako věznice. Samotné věznice disponují velmi nízkou finanční podporou ze strany vlády k tomu, aby mohly důstojně každému vězni zabezpečit základní sanitární zařízení, potřebnou stravu a zdravotní péči.²⁸² V těchto bodech jsou mnohdy vězni závislí na své vlastní rodině, kamarádech nebo organizacích s mezinárodní podporou. Existují případy o vězních, kteří umírali vlivem špatné stravy či na různé nemoci. Tyto podmínky se ovšem liší v městských a rurálních oblastech a ve vzdálenosti od Luandy. Mnohdy věznice v rurálních oblastech nedisponují základním zařízením jako jsou koupelna, záchod, postel, matrace, pitná voda či léky.²⁸³

²⁸⁰ Rafael Marques: *Cabinda 2003: A Year of Pain*. s.l. 2003, s. 19-22. online: <http://www.cabinda.net/AngolaCabindaHRreport03.pdf#search=%222nd%20Report%20on%20the%20Human%20Rights%20in%20Cabinda%22>, 18.8.2006.

²⁸¹ Ibidem, s. 19.

²⁸² AngoNotícias, online: http://www.angonoticias.com/full_headlines.php?id=7998%3Cb, 20.8.2006.

²⁸³ Cabinda.net, online: <http://www.cabinda.net/noticias5.html#1>, 16.8.2006.

Velkým problémem ve vězeňských zařízeních je rovněž fakt, že mnohdy její pracovníci nedostávají zapláceno a tím pádem se živí okrádáním vězňů a požadováním peněz po jejich rodinách. Například existují případy, kdy musí vězni platit za služby na které mají ze zákona nárok, například týdenní návštěvy. Uvězněné ženy jsou sice odděleny od mužů, ale stále existují, sice v menší míře, případy, kdy je samotní bachaři sexuálně zneužívají. Mladí trestanci, mnohdy zadrženi pro malé delikty, jsou umístěni v celách společně s dospělými a často se stávají obětmi násilností ze strany dospělých či samotných bachařů.²⁸⁴

Velkým problémem je rovněž byrokratizace soudů. Velmi nízký počet soudců a velmi špatná komunikace mezi úřady způsobuje zdlouhavý pobyt osob v celách predběžného zadržení a odsouzených ve výkonu trestu. Mnohdy ani neexistuje ochota samotných policistů připravit soudní proces a jednoduše berou spravedlnost do svých rukou.

Angolská republika (dle její ústavy) garantuje v oblasti svobody projevu a tisku respektování občanských svobod. Dále je v ní upřesněno, že tisk nemůže být pod tlakem ideologické či politické censury.²⁸⁵ Avšak ne vždy je toto právo garantované vládou a v praxi dodržováno. Novináři jsou neustále pronásledováni, zadržováni a mnohdy i biti, i když se výskyt těchto praktik rok od roku snižuje. Mnohdy se vláda snaží podplácet novináře k tomu, aby psali příznivé zprávy v její prospěch. Soukromé listy věnují čím dál větší pozornost korupci, špatnému hospodaření s veřejnými financemi a opoziční politice. Práce nezávislých novinářů je velmi znepříjemňována nepovolenými přístupy k některým událostem a rozhovorům.²⁸⁶

Největší informační orgány jsou stále ovládány státem, tudíž málo kritizují vládu. Největší a zatím jediný deník v zemi, *Jornal de Angola*, je stále ovládaný státem. Ačkoli je možné pozorovat větší toleranci vlády v průběhu posledních 5-ti let na

²⁸⁴ HRW, online: <http://hrw.org/portuguese/backgrounder/africa/2004/angola1204/cabinda1204-pr.pdf>, 12.7.2006.

²⁸⁵ Ústava Angolské republiky z roku 1992, online: <http://www.stj.pt/cptlp/?idm=98>, 10.7.2006.

²⁸⁶ Jornalistas.com, online: <http://www.jornalistas.com/noticias.php?noticia=38>, 17.8.2006.

svou politiku a akci nezávislého tisku, existují ještě vysocí vládní činitelé, kteří poukazují na nepravdivosti faktů používaných tiskem.

Existuje pět komerčních rozhlasových stanic, včetně katolického rozhlasu *Rádio Ecclesia* a *Rádio LAC Luanda*, které otevřeně kritizují vládní politiku a upozorňují na špatné socioekonomické podmínky panující v zemi. Objevují se zde snahy o censurování rozhlasu jako např. v roce 2003, kdy vláda zamítla žádost stanice *Rádio Ecclesia* o vysílání na frekvenci FM po celém angolském teritoriu a otevřeně kritizovala podporu mezinárodního společenství za nezávislý tisk.²⁸⁷ RNA (*Rádio Nacional de Angola* – Angolský rozhlas), který de facto patří a je řízen vládou, je jediným rozhlasem, jehož vysílání je přístupné po celém teritoriu. Rovněž jedinou televizní stanicí je TPA – Veřejná televize Angoly (*Televisão Pública de Angola*), která je státem kontrolovaná a omezená jen na oblast Luandu a některá hlavní města provincií.

Novinářům je velkým trnem v oku kontroverzní zákon z roku 2002 o státním tajemství. Ten dává výkonným orgánům rozšířenou pravomoc, aby klasifikovaly veřejnou informaci a nařídily tresty osobám, které šíří danou informaci, kterou vláda pokládá za státní tajemství. Podle tohoto zákona disponuje vláda právem censurovat zprávy mezinárodních finančních institucí nebo jiné zprávy z mezinárodního tisku, které by vládu kritizovaly nebo zveřejňovaly oficiální korupci. Podle tohoto zákona může vláda rovněž rozjet akci proti mezinárodním ropným společnostem, které by zveřejnily údaje o transakcích se státní ropnou společností Sonangol.²⁸⁸

Co se týče přístupu k internetu mají občané neomezenou možnost jeho využívání především v hlavním městě Luanda či v jiných hlavních městech provincií. Naštěstí

²⁸⁷ FXI – *Freedom of Expression Institute*, online: <http://www.fx.org.za/PDF's/ACP/Conference%20paper-govt%20regulation%20of%20media.pdf#search=%22R%C3%A1dio%20Ecclesia%2Bfm%2B2003%2BAngola%22>, 20.8.2006.

²⁸⁸ Angola.org, online: www.angola.org/referenc/pressrel/pvaalneto062399, 10.11.2005.

vláda neomezuje přístup občanů na internet. Je tomu tak rovněž v rámci akademické svobody. Akademičtí functionáři otevřeně kritizují vládní politiku a zúčastňují se kampaní na ochranu práv společnosti. Akademici svým negativním postojem k autocensuře vystupují v nezávislých rozhlasových stanicích a také vystupují na veřejných setkáních. Ačkoli se mohou studenti pyšnit relativně větší tolerancí ve svobodě projevu, vláda stále přísně kontroluje studentské aktivity a jiné manifestace.

Ústava rovněž dovoluje občanům se svobodně scházet. Avšak vláda se v praxi snaží toto právo omezit. Aby mohli občané zorganizovat veřejné schůze, je nezbytné ohlasit tento fakt tři dny předem. Organizátoři jsou plně zodpovědní za urážky proti osobám či orgánům státní moci. Vyhovění žádostem o povolení schůzky, je zpravidla jednoduché, jedná-li se o veřejné setkání pro podporu vlády, ty jsou pak vyřízené normální procedurou, ale vyhovění žádostem na protestní schůzky je zdlouhavější nebo nejsou vůbec povoleny. Je nutné podotknout, že tolerance vůči manifestacím ze strany vlády se zvyšuje.

Ústava umožňuje vytvářet asociace, ale existuje snaha vlády na tuto možnost v praxi dohlížet a v případě potřeby i zasáhnou. Jsou zamítnuty asociace, které jsou považovány za protivládní. Na druhé straně neexistuje žádné omezení aktivit opozičních politických stran. Aktivity nezávislých odborových organizací jsou občas stíženy o problémy ze strany provinčních vlád, které zněpřijemňují registrování odborových organizací.

Každý má rovněž právo si vybírat náboženské vyznání a v praxi lze ze strany vlády velmi těžko narazit na nějaké omezení. Náboženské skupiny se musí registrovat na ministerstvu spravedlnosti a na ministerstvu kultury. Ačkoli stále platí koloniální zákony omezující vznik a praktiky nekřesťanských náboženských organizací, jejich plnění však už není povinné. V Angole existuje okolo 20 náboženských vyznání, které jsou stále zakázané pro tvrzení, že aplikují medicínské praktiky svým příznivcům.

V oblasti svobody cestování jak uvnitř tak za hranicemi angolského teritoria neexistují v ústavě žádná omezení. Každý občan se tedy může volně pohybovat po celé zemi, odcestovat a přicestovat do své země. V praxi tomu tak vždy není. Vláda omezila volný pohyb v oblasti provincie Cabinda, kterou považuje za nebezpečnou a která není pod přímou kontrolou vládních administrativních správ. Lze ale konstatovat, že vláda od konce války v roce 2002 usilovně bojuje za zpřístupnění cesty k volnému pohybu osob. Poničené infrastruktury a protipěchotní miny stále představují největší bariéru ve volném pohybu osob, zboží a služeb po celé zemi.

Lze ještě dodat, že v rámci celkové rehabilitace městské části Luandy jsou chudí obyvatelé přestěhováni silou, kterou organizuje policie, a jsou jim předávány nové byty za hranicemi města. Jedná se většinou o byty, které byly postaveny přistěhovalci z vnitrozemí od roku 1975, kdy se Angola stala nezávislou a začala zároveň dlouhotrvající občanská válka. V rámci nových programů městské rekvalifikace začala GPL – Provinční vláda Luandy (*Governo Provincial de Luanda*) po konci války označovat obydlí, která nefigurovala v městském plánu za portugalské správy. Označená obydlí byla poté zbourána a obyvatelům byla poskytována obydlí nová a to již se zavedenou kanalizací, vodovodem a elektrickým vedením. Jejich původní domy inženýrskou sítí postrádaly. Když se obyvatelé nejchudších částí dozvěděli o těchto programech, začali přes noc budovat taková obydlí, aby dostali od GPL nová a kvalitní. Mnohdy ale nebyla zbourána obydlí bohatých lidí, kteří si rovněž stavěli byty mimo plán města. GPL také hledá způsoby jak ulehčit provozu v samotném hlavním městě, bojuje proti ilegálním taxi službám, hledá prázdná místa na vybudování parkovišť atd.²⁸⁹

Co se týče respektování politického práva a práva každého občana vyměnit svou vládu, neponechává ústava toto právo stranou. Každý má tedy právo změnit poklidným způsobem svou vládu. Tento fakt však není dodržován, a to vlivem

²⁸⁹ Jornal de Angola, online: <http://www.jornaldeangola.com/artigo.php?ID=49247&Seccao=geral>, 15.8.2006.

zpoždění/neurčení data konání příštích voleb. Tak jak již bylo zmíněno výše, první a zároveň dosud poslední volby se konaly v roce 1992.

V posledních letech se realizuje mnoho debat o důležitosti nadcházejících voleb zahrnujících celé spektrum angolské společnosti a politických stran. Ústavní výbor Národního shromáždění Angolské republiky stále pracuje na nové ústavě a ještě nebyla představena její poslední verze. Nové volby jsou stále v nedohlednu a většina politických stran vystupuje ostře proti vládě. Ostatní body z protokolu z Lusaky byly postupně prosazovány včetně nominování vedení UNITA do ministerstev, provinčních vlád a zahraničních zastupitelských úřadů.

President je zvolen absolutní většinou a pokud žádný z kandidátů neobdrží víc jak 50% hlasů musí se konat druhé kolo voleb mezi dvěma kandidáty, kteří získali nejvíce hlasů. Z 220 poslanců v Národním shromáždění je zvoleno 90 z nich, aby reprezentovali provincie, tedy 5 poslanců pro každou provincii (celkem 18 provincií). Volební zákon rovněž předpokládá volbu dalších 3 poslanců, kteří reprezentují občany v zahraničí, ale tyto pozice nebyly ve volbách v roce 1992 obsazeny.²⁹⁰

Co se týče diskriminace na základě rasy, pohlaví, handicapu, jazyka nebo společenského statutu jsou si před zákonem, podle ústavy, všichni rovni. Dále mají svá práva a povinnosti nezávislé na barvě, rase, etnické skupině, pohlaví, místě narození, ideologii, úrovni vzdělání nebo ekonomickému či společenskému postavení. V praxi se však vládě nedaří respektování těchto práv dodržet.

Na ochranu práv žen existuje v Angole Ministerstvo ženy a rodiny, které řeší násilnosti proti ženám a převážně řeší případy spojené s domácím násilím. Vláda v této oblasti usilovně bojuje o snížení domácího násilí proti ženám a zároveň se snaží zlepšit celkový statut ženy ve společnosti. Domácí násilí je opatřeno zákonem proti násilí. Násilí je definováno jako násilný pohlavní styk a trestá se odnětí svobody až

²⁹⁰ Ústava Angolské republiky z roku 1992, online: <http://www.stj.pt/cptlp/?idm=98>, 10.7.2006.

na 8 let. Rovněž pohlavní styk s mladšími 12 let je trestný, avšak neexistují dostatečné prostředky na šetření a trestání těchto činů. Angolský trestní zákoník není dostatečně tvrdý proti jakékoli agresi proti ženám. Domácí násilí proti ženám nebo dívkám v domácnosti je vysoké, avšak málokdy si ženy stěžují na policii nebo na jakýchkoli ONG. Může to být také tím, že právě u žen je úroveň gramotnosti nejnižší.²⁹¹

Vzhledem k slabým ekonomickým podmínkám se stále větší počet žen věnuje prostituci. Prostituce je v ústavě označena jako nezákonná, ale tento zákaz nerespektují ani samotné ženy, které se tímto způsobem živí, ale i stále rostoucí poptávka po jejich službách. Je to tedy celospolečenská odpovědnost, neboť je velmi těžké bojovat proti nabídce, když je poptávka stále silná.²⁹²

Rodinný zákoník a ústava zakládají stejná práva pro obě pohlaví.²⁹³ Ale sociální diskriminace žen je stálým problémem a to především na venkově. Například část Občanského zákoníku Angoly obsahuje diskriminaci žen v oblasti dědictví, prodeji majetku a účasti na obchodních aktivitách. V případě úmrtí otce rodiny má manželka okamžitě nárok na 50% majetku a zbytek je rozdělen mezi legitimní potomky.

Oba rodiče jsou odpovědní za své potomky, avšak neexistují mechanismy, které by dohlížely na dodržování této rodičovské zodpovědnosti a děti jsou často vychovávány pouze ženou. Obdobné je to také v oblasti mzdy za pracovní úkon. Žena má zřídka srovnatelnou či vyšší mzdu se stejně schopnou osobou mužského pohlaví. Ačkoli existují ženy, které velí především v oblasti zdravotnictví nebo veřejné správě, většinou jim jsou delegovány nižší posty než ve státní nebo v soukromé sféře.

²⁹¹ HRW, online: <http://hrw.org/portuguese/docs/2005/01/13/angola9981.htm>, 12.7.2006.

²⁹² Leste de Angola, online: <http://lestedeangola.weblog.com.pt/arquivo/233295.html>, 12.7.2006.

²⁹³ Ústava Angolské republiky z roku 1992, online: <http://www.stj.pt/cptlp/?idm=98>, 10.7.2006.

Je nutno ještě podotknout, že na většině území tvoří ženy větší procento handicapovaných lidí, neboť byly častěji obětí protipěchotních min, když se věnovaly zemědělským aktivitám nebo jednoduše obstarávaly pro rodinu obživu.

Co se týče dětí, okolo 44% celé angolské populace je mladší 15 let,²⁹⁴ ale je to vrstva obyvatelstva, která nejvíce trpí a vládě se tento problém nedaří vyřešit. Národní ústav pro dětství má veškerou zodpovědnost za záležitosti dětí a v červnu 2003 byl vytvořen Soud pro dětské záležitosti pod přímým vedením Ministerstva spravedlnosti.

Ačkoli je základní vzdělání zdarma a povinná školní docházka je až do 6. třídy, museli mnohdy žáci svá studia poměrně draze platit. Často nedostávají učitelé své mzdy několik měsíců za sebou, a tak se musí neoficiálně obracet na finanční příjmy od rodin žáků nebo na materiální příspěvky.

Během války byla poničena část nebo někdy i celé vzdělávací struktury, což vedlo k nedostatku zařízení pro základní výuku a pedagogických prostředků. Ačkoli existuje velká snaha vlády o rehabilitaci těchto infrastruktur, je stále nedostatek škol a mnoho dětí musí školu opustit, aby se podílely na rodinném rozpočtu.²⁹⁵

HRW – Organizace na ochranu lidských práv (*Human Rights Watch*) v roce 2004 kritizovala vládu za to, že nezařadila děti, které často sloužily jako dětské vojáci, do celonárodního procesu demobilizace a bývalý vojáci se nedočkali slibů, které jim byly slíbeny. Vláda rovněž věnuje menší pozornost opětovné integraci těchto dětí poznamenaných válkou. Do stejného procesu rovněž nebyly zařazeny ženy.²⁹⁶

²⁹⁴ CIA, online: <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/print/ao.html>, 13.8.2006.

²⁹⁵ AngoNotícias, online: http://www.angonoticias.com/full_headlines.php?id=11097, 15.8.2006.

²⁹⁶ HRW, online: <http://hrw.org/reports/2004/childsoldiers0104/3.htm>, 12.7.2006.

Vzhledem k těmto okolnostem jsou děti nuceny najít smysl života na ulici. Děti na ulice čistí boty, myjí auta, přenášejí vodu, ale mnohdy se dopouštějí trestných činů jako krádeže, loupežná přepadení nebo i prostituce a to jen proto, aby mohly přežít.

Dětská pornografie je zakázána trestným zákoníkem. Pohlavní styk je možný od 12 let a jakýkoli pohlavní styk s osobou mladší 12 let je považován za sexuální násilí. Pohlavní styk s osobou mezi 12-15-ti lety může být považován za sexuální zneužití a potrestán odnětím svobody až na 8 let.

Je zde snaha co nejobjektivněji poukázat na porušování lidských práv v Angole. Nemám zde zájem situaci v Angole jednoznačně označit jako „černou ovci“ v porušování lidských práv ve světě, neboť jsem přesvědčen, že v menším či větším měřítku je porušování lidských práv celosvětovým problémem.

Je nezbytně nutné, aby se vláda v Angole více zajímala o dění ve své zemi a vytvořila efektivní mechanismy pro řešení porušování lidských práv, ať už přímou podporou nezávislých organizací nebo prostřednictvím například Advokátní komory Angoly (*Ordem dos Advogados de Angola*). Především je tedy nutno zabezpečit sociální spravedlnost, neboť se jedná o nejpalčivější problém, který tíží zemi nejvíce. Angola potřebuje rovnováhu mezi občanským a politickým právem a práva ekonomická, sociální a kulturní.

Lze říci, že od konce války se věci v Angole jen zlepšují. Avšak mnohdy je tento vývoj hodně pomalý a pokud samotná vláda neučiní ten největší impuls ke změně, zůstane vše při starém. Vláda má tedy obrovský vliv na zlepšení lidských práv v zemi. Jako příklad bychom mohli uvést podepsání memoranda v srpnu letošního roku (2006) o ukončení bojů v provincii Cabinda, místo s dosud největším výskytem porušování lidských práv v Angole.

Je nutné, aby se Angola (a koneckonců i jiné Africké státy) pouštěla do státních reforem se záměrem stát se silnější, účinnější a bližší pro své vlastní obyvatele.

Nejedná se zde o afrikanizaci státu, ale o její decentralizaci a hledání nových forem její representaci a kontrolu ze strany samotných občanů.

ZÁVĚR

Angola byla poslední portugalskou kolonií, která se osvobodila. Bohužel boje, které vedly k osvobození od koloniální nadvlády neskončily s oficiálním získáním nezávislosti dne 11. listopadu 1975, neboť konec národněosvobozenického boje znamenal začátek dlouhotrvajících bratrovražedných válek, které skončily s různými „přestávkami“ v první polovině roku 2002. Viděli jsme jak mnoho byla válka v Angole závislá na bipolaritě světa, jehož konec udělal z Angoly sirotka studené války.

Pokud budeme brát v úvahu, že boje na angolském teritoriu začali v roce 1961, můžeme říci, že angolský lid bojoval nebo byl obětí války trvající 41 let (1961-2002). UNITA, jejíž vůdce padl 22. března 2002, se stala největším faktorem lidské degradace v Angole a způsobila hlad a teror tisíců obyvatel po celém teritoriu.

V průběhu posledních let bylo zvykem dívat se na Angolu jak trpí a pouhým pohybem hlavy projevit truchlení nad mnoha zmařenými lidskými životy, které si válka nemilosrdně vyžádala. Její řádění zanechalo mnoho ran a bolesti pro Angolany, kteří nepochybně trpěli nejvíce, ale všem, kteří beznadějně sledovali tuto tragédii.

Prostřednictvím této práce je tedy možné pozorovat, jak těžké bylo dosažení míru a jak válka v Angole ovlivnila nejen její moderní historii, ale i historii sousedních států. Angolská otázka však nepřinesla jen trápení, ale občanská válka, která zde propukla hned po osvobození napomohla k získání nezávislosti Namibie. Dnes po několika letech válčení, předstírání dohod, strategického lhaní a neupřímných složení zbraní se zdá, že válka a s ní i trápení Angolanů opustilo Angolu natrvalo. Trvalý mír a rekonstrukce Angoly teď více jak kdy jindy záleží na Angolanech, kteří snad nebudou schopni obětovat svou zemi a její obyvatele za každou cenu, především při vidině získání moci.

Tato práce znázorňuje mimo jiné i vývoj jak se nepřátelství dvou národněosvobozeneckých hnutí změnilo²⁹⁷, ačkoliv byly v očích pozorovatelů víceméně identické. Tato práce se nesnaží obvinít etnolingvistickou strukturu Angoly jako hlavního strůjce války (i když její vliv je patrný), ale snaží se poukázat na řadu jiných faktorů jako například na boj urbanistických částí proti venkovu, otázku etiologie atd. Pokud na začátku občanské války byly tyto faktory jasné a zřejmé, pak na konci 90. let se tento rozkol jevil jako ryze politický, neboť Savimbi už nebyl ochotný přijmout jiný post než presidentský.

Je nepochybné, že ovládnutí města Luandy v době prohlášení nezávislosti bylo velmi důležité, ne-li přímo klíčové. MPLA jistě využila fakt, že na rozdíl od UNITA byla urbanisticky založená. V 19. století, tak jako v minulosti, byly zcela normální vojenské konflikty mezi pobřežím a těmi, kteří byli nazýváni „povos do vasto sertão“, tj. vnitrozemní obyvatelé, *hinterland*. Portugalská koruna se snažila, poměrně bez velkých výsledků, do roku 1884, kdy začala Berlínská konference, podmanit si všechny národy, ale pouze ty, které se nacházely na pobřeží. Ty byly zcela pod portugalskou nadvládou.

V těchto vojenských akcích proti vnitrozemským národům se začala objevovat jedna sociální skupina, která se lišila: kreolci, neboli hybridní společnost, která se vyskytovala na pobřeží vzhledem k nejrozličnějším stykům mezi Portugalci a domorodci. Z hlediska kulturní antropologie je možné tuto skupinu pozorovat ještě dnes, a to na podkladě jejich zvyků, chování a jejich postojů. Tato skupina tvořena syny Angoly, byla vždy etnicky velice pestrá, neboť mezi nimi byli bílí, černí a míšenci, kteří byli známy jako prostřední skupina prostřednictvím, které Portugalci „komunikovali“ s národy ve vnitrozemí. De facto to byla tato skupina, která, v podobě monopolu měla největší zisky z proniknutí do vnitrozemí a měla ve svých rukou nepochybně soustředěn největší podíl na obchodu mezi pobřežím a vnitrozemím do 19. století.

²⁹⁷ opomineme-li jiná hnutí, které se do bojů také zapojila jako například FNLA

Ale tato skupina se nepodílela jen na obchodní činnosti, ale i jiných, které byly s tímto obchodem spojené. Jejich vliv a moc v místní veřejné administrativě byla obrovská, tak jako byla nepochybně i ve vojenství. Kreolci si byli dobře vědomi svého postavení, neboť tvořili hlavní část vojenského oddílu a tvořili hlavní složku, která vedla kolonizační válku proti místnímu obyvatelstvu.

Kreolci i sami Portugalci si byli dobře vědomi, že pokud by místní obyvatelstvo zorganizovalo velkou vlnu odporu a odpojilo je od zdrojů potravin, zemřeli by hladem nebo by museli zemi opustit. Z tohoto hlediska tvořila města Lwanda, Benguela, Novo Redondo a Moçâmedes do dvacátých let minulého století velká jádra proti místnímu odporu a pro kontrolu nad dalšími přilehlými městy. Jednalo se o pobřežní města víceméně osídlena kosmopolitním obyvatelstvem, kde se stal kolonizační vliv důležitým a který trval do roku 1974. Z těchto center byly vedeny války proti místním národům a také proti těm co postupovali od pobřeží a expandovali do vnitrozemí, proti nim se tvořily v hlubinách angolského vnitrozemí odpory a antagonismy, které pokračovaly celá desetiletí i po odchodu portugalské koloniální armády.

MPLA, de facto, představovala tuto skupinu, která vznikla z dlouholeté přítomnosti Portugalců v Angole. To je hlavní důvod proč MPLA ve vnímání angolských nacionalistických hnutí, svým způsobem vládnutí a chováním připomínala v mnoha případech obraz kolonizátora.

Na druhé straně jsou UNITA a FNLA, které se také podílely v bojích za osvobození Angoly od Portugalců. Tyto skupiny se zrodily v oblastech se sociologicko-kulturní podporou a nacházely se mimo tradiční portugalský koloniální vliv. Například konžská oblast, která představuje kolébku FNLA, byla přesně to paradigma hranice této portugalské kolonizace. Kolonizace nad městem Ambriz vždycky představovala nepříjemnosti v prosazování kolonizační politiky.

Jakmile MPLA ovládla Luandu měla rázem lepší „startovací čaru“ v postkoloniálním období a všechny ostatní strany včetně UNITA byly v nevýhodné pozici. Nebylo zde opomenuto, že samotná MPLA byla dlouho vnitřně rozpolcená. To se projevilo především v roce 1977, kdy se silné křídlo MPLA, které bylo nespokojené s postkoloniálním vývojem Angoly a následně bylo obviněno ze snahy o státní převrat. Problém města a venkova je zde také rozebrán s vlivem na problém ras, neboť městská buržoazie během kolonialismu se skládala převážně z bílých, mulatů a asimilovaných. Někteří z nich se později vzepřeli proti koloniální správě a přidali se ke MPLA. I když nebyla MPLA a její politika příliš populární mezi vyhlášením nezávislosti (1975) a prvními svobodnými volbami (1992), dokázala si svou pozici udržet a po pádu železné opony flexibilně zareagovat.

Dnes se Angola může těšit rostoucí ekonomice, i když téměř 50% HDP tvoří příjem z těžby ropy. Přetrvávají však obrovské nedostatky v činitelích HDP jako například v oblasti zemědělské výroby a zpracovatelského průmyslu. Důležité však je, že si je vláda vědoma velkého úkolu, který na ni doléhá v otázce obnovy Angoly po devastaci způsobené občanskou válkou. Velkou část příjmů z těžby ropy využívá vláda na rekonstrukci komunikační infrastruktury, na obnovu, mimo jiné, školství, kanalizace a odminování. Navzdory vládním krokům přetrvává v zemi spousta sociálních problémů jako pozůstatek dlouhotrvající občanské války, a to především chudoba, nemoci (mimo jiné i AIDS), ale také korupce vládních činitelů.

Na konci je zde zmíněn problém porušování lidských práv s poukazem na špatné vládnutí. Ačkoliv je Angola konstituční republikou, dochází velmi často k porušování lidských práv, a to především v provincii Cabinda, která od roku 1975 bojuje za vlastní samostatnost.

SEZNAM LITERATURY

ALVES, Nito: *Memória da longa resistência popular*. Lisboa, África Editora, 1976.

ANDRADE, Francisco Fernando da Costa: *No velho ninguém toca*. Lisboa, Livraria Sá da Costa Editora, 1979.

ANSTEE, Margaret Joan: : „Vencer a desconfiança é um factor chave para a resolução diplomática de conflitos: Lições retiradas das negociações para a paz em Angola“. In Manuel Bravo (Ed.): *Angola. Transição para a Paz, Reconciliação e Desenvolvimento*. Lisboa, Hugin, 1996, s. 85-98.

BENDER, Gerald J.: *Angola: Angola: Mito y realidad de su colonización*. Mexico, Siglo Veintiuno, 1980.

BIRMINGHAM, David: „Twenty-seventh of May. An historical note on the abortive 1977 *coup* in Angola“. In *African Affairs*, Vol. 77, No. 309. (Oct., 1978), s. 554-564.

BOBELA-MOTTA, Afredo: *Sô Bicheira e outros contos*. Lisboa, Edições 70, 1978.

CABRAL, Filomeno da Camara Melo: *Angola: A mais vasta colónia de Portugal*. Loanda, Empresa Gráfica de Angola, 1929.

CAETANO, Marcello: *Depoimento*. Rio de Janeiro, Ed. Record, 1974.

CAETANO, Marcello: *Os Nativos na Economia Africana*. Coimbra, Editora Limitada, 1954.

CARDOVO, António : *A casa da mãezinha*. Lisboa, Ulmeiro / Luanda, INALD, 1980.

CARDOVO, António : *Baixa & Musseques*. Lisboa, Edições 70, 1981.

CARREIRA, Iko: *O pensamento estratégico de Agostinho Neto*. Lisboa, Publicacoes Dom Quixote, 1996.

CARVALHO, Ruy Duarte de: *Como se o mundo não tivesse leste*. 2. ed. Porto, Ed. Limiar / Luanda, U.E.A., 1980.

CLARENCE-SMITH, Gervase: *Le Problème Ethnique en Angola* (Table Ronde sur la dimension historique de l'ethnicité en Afrique) Paris, C.R.A.L.A., 1986.

CORNEVIN, Robert: *Histoire de l'Afrique*, 2. díl. Paris, Payot, 1966.

CORREIA, Pedro de Pezarat: „As implicações da descolonização de Angola no conflito pós-independência“. In Manuel Bravo (Ed.): *Angola. Transicao para a Paz, Reconciliacao e Desenvolvimento*. Lisboa, Hugin, 1996, s. 31-54.

CORREIA, Pedro de Pezarat: *Descolonização de Angola – A jóia da coroa do império português*. Luanda, Ler & escrever, 1991.

CUNHA, Silva: *O Ultramar, a Nação e o 25 de Abril*. Coimbra, Atlântica Editora, 1977.

DILOLWA, Carlos Rocha: *Contribuição à História Económica de Angola*, 2. ed. Luanda, Editorial Nzila, 2000.

FALLADI, Antonio: “Prefácio“. In: Pepetela: *Yaka*. S. Paulo, Ática, 1984.

FERNANDES, João & NTONDO, Zavoni: *Angola: Povos e línguas*. Luanda, Nzila, 2000.

FERREIRA, Eduardo de Sousa: “Identidade e Cultura como instrumentos de afirmação.” In: Fondation Calouste Gulbenkian, Centre Culturel Portugais : *Littératures africaines de langue portugaise. Actes du Colloque International*. Paris, 28 nov./ 1 déc. 1984, s. 483-485.

HEIMER, Franz-Wilhelm: *O processo de descolonização em Angola, 1974-1976. Ensaio de sociologia política*. Lisboa, A Regra dos Jogo Edições, 1980

HODGES, Tony: *Angola from Afro-Stalinism to Petro-Diamond Capitalism*. Oslo, African Issues, 2001.

HODGES, Tony: *Angola: The Anatomy of an Oil State*. Oslo, African Issues, 2004.

HRBEK, Ivan: *Dějiny Afriky*, 2. díl. Praha, Svoboda, 1966.

HULEC, Otakar: *Dějiny Jižní Afriky*. Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 1997.

ILIFFE, John: *Afrika a Afričané. Dějiny kontinentu*, Praha, Vyšehrad, 2001.

KI-ZERBO, Joseph: *Histoire de l'Afrique Nore*. Paris, Librairie Hatier, 1972.

KLÍMA, Jan: *Angola*, Praha, Libri, 2003.

KLÍMA, Jan: *Dějiny Portugalska*. Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 1996.

KLÍMA, Jan: *Dekolonizace portugalské koloniální říše*. Hradec Králové, Gaudeamus, 2000.

KLÍMA, Jan: *Poslední koloniální válka*. Praha, Libri, 2001.

LIMA, Manuel dos Santos: *As lágrimas e o vento*. Lisboa, África Editora, 1975.

M'BOKOLO, Elikia: «L'Afrique équatorial de l'Ouest» in *Historie Générale de L'Afrique*, vol. VIII, Ali A. Mazrui (Dir.). Paris, Éditions UNESCO, 1998. s. 139-152.

MARCUM, John: *The Angolan Revolution. Exile Politics and Guerrilla Warfare (1962-1976)*, 2. díl. Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1978.

MARGARIDO, Alfredo: „Críticas ao livro “Mestre” Tamoda e outros Pontos.“ In: Xitu, Uanhenga: *Os sobreviventes da máquina colonial depõem*. Lisboa, Edições 70, 1980, s.133-213.

MARQUES, Rafael: *Cabinda 2003: A Year of Pain*. s.l. 2003, s. 19-22. online: www.cabinda.net

MARQUES, Rafael & CAMPOS, Fernando de: *Lundas – The stones of death. Angola's deadly diamonds: Human rights abuses in the Lunda provinces*, Lisbon 2005, s. 36, online: www.niza.nl

MARTIN, Phyllis: *Historical Dictionary of Angola*. London, The Scarecrow Press, 1980.

MATOS, Norton de: *A Província de Angola*. Porto, Edição de Maranus, 1926.

MOREIRA, Adriano: *As Elites das Províncias Portuguesas de Indigenato*. Lisboa, Junta de Investigação do Ultramar, 1956.

MOTOŠKA, Miloš: *Angola*. Praha, Institut zahraničního obchodu, 1982.

MPLA: *História de Angola*. Luanda, Editorial Globo, 1976.

NETO, Maria da Conceicao: „Angola no século XX até 1974“ in Valentim Alexandre (ed.), *O Império Africano*. Lisboa, Edicao Colibri, 2000. s. 175-192.

PACAVIRA, Manuel Pedro: *Nzinga Mbandi*. 2 ed. Lisboa/Edições 70, Luanda/UEA, 1979.

PACHECO, Carlos: *Repensar Angola*. Lisboa, Vega, 2000.

PÉLISSIER, René: „Angola: Physical and Social Geography“ in *Africa South of the Sahara 2000*, 29th Edition. London, Europa Publications 2000. s. 155.

PEPETELA: *O Cão e os caluandas*. Lisboa, Publicações Dom Quixote, 1985.

PEPETELA: *Yaka*. S. Paulo, Ática, 1984.

RIAÚZOVA, Helena: Dez anos de literatura angolana. Ensaio sobre a moderna literatura angolana. 1975-1985. Luanda/UEA, Lisboa/ Edições 70, 1987.

RIBAS, Óscar: Tudo isto aconteceu. Romance autobiográfico. Luanda, Ed. do Autor, 1975

ROCHA, Manuel José Alves da: *Os limites do crescimento económico em Angola. As fronteiras entrêe o possível e o desejável*. Luanda, LAC/Executive Center, 2001.

RUI, Manuel: *Regresso Adiado: contos*. 2 ed. Lisboa, Edições 70, 1978.

SAVIMBI, Jonas Malheiro: *Angola, a Resitência em busca de uma Nova Nação*. Lisboa, Ed. A.P.R., 1979.

SERRANO, Carlos Moreira Henriques: *Angola: nasce uma nação – um Estudo sobre a Construção da Identidade Nacional*. S. Paulo, 1988.

SOARES, Álvaro Teixeira: *O Marquês de Pombal*. 2. ed., Brasília, Universidade de Brasília, 1983.

SOMERVILLE, Keith: *Angola. Politics, Economics and Society*. London, Frances Pinter Limited, 1986.

SOREMEKUN, Fola: *Angola: The Road to Independence*. Ile-Ife (Nigeria), University of Ife Press Ltd, 1983.

SPIKES, Daniel: *Angola and the Politics of Intervention. From Local Bush War to Chronic Crisis in Southern Africa*. London, McFarland, 1993.

TALI, Jean-Michel Mabeko: *Dissidências e Poder de Estado. O MPLA pedante si próprio (1962-1977)*, 2 díly. Luanda, Colecção Ensaio, 2001.

VIEIRA, José Luandino: *Macandumba. Estórias*. Lisboa, Edições 70, 1978.

XITU, Uanhenga: *Os sobreviventes da máquina colonial depõem*. Lisboa, Edições 70, 1980.

Internet.

Angola.org, online: www.angola.org

AngolaDigital, online: <http://www.angoladigital.net/>

AngoNotícias, online: <http://www.angonoticias.com>

AngoNotícias, online: <http://www.angonoticias.com>

Botschaft Angola, online: <http://www.botschaftangola.de>

Cabinda.net, online: <http://www.cabinda.net>

Carlos Pires, online: www.cpires.com

CIA, online: <https://www.cia.gov>

FAOSTAT data, online: <http://faostat.fao.org>

Folha 8, on-line: <http://macua.blogs.com/>

FXI – Freedom of Expression Institute, online: <http://www.fxj.org.za>

Global policy, online: <http://www.globalpolicy.org>

GW, online: <http://www.globalwitness.org>

HNDP, online: <http://www.undp.org>

HRW, online: <http://www.hrw.org>

ICRC, online: <http://www.icrc.org>

IDP Project, online: <http://www.idpproject.org>

IRIN, online: <http://www.irinnews.org>

Jornal de Angola, online: <http://www.jornaldeangola.com>

Jornalistas.com, online: <http://www.jornalistas.com>

Landmine Monitor , online: <http://www.icbl.org>

Leste de Angola, online: <http://lesteangola.weblog.com.pt>

OCHA, online: <http://ochaonline.un.org>

OECD, online: <http://www.oecd.org>

OPEC, online: <http://www.opec.org>

OSN, online: <http://www.un.org>

Parlament Angolské republiky, online: <http://www.parlamento.ao>

Portugal News, online: <http://www.portugalnews.pt>

SUL – Associação de Cooperação para o Desenvolvimento, online: <http://www.sul-online.org>

Transparency International, online: <http://www.transparency.org>

UDP, online: <http://www.udp.pt>

UNICEF, online: <http://www.unicef.org>

Ústava Angolské republiky z roku 1992, online: <http://www.stj.pt>

Voice of America, online: <http://www.voanews.com>

Zeměpis, online: <http://www.zemepis.com>

RESUMÉ

Tato diplomová práce na téma „*Angola od osvobozeneckých bojů do současnosti*“ vznikala na základě dlouhodobého bádání během studia magisterského programu. Některé části kapitol vznikaly v rámci seminárních prací, ať už pro obor afrikanistika nebo pro obor portugalsština.

Ačkoli existuje rozsáhlá literatura v češtině, bylo pro tuto práci velmi užitečné studium zahraniční literatury, především v anglickém, francouzském a portugalském jazyce. Dále pak mnoho článků, které existují pouze v online formě jako například statistiky. Ke sběru materiálu jsem také využil svůj jednoroční pobyt v Portugalsku a mnoho cest do Paříže.

Práce se skládá ze šesti kapitol, které jsou rozvržené v chronologickém sledu.

Před zavedením čtenáře do bojů o osvobození se v prvních dvou kapitolách autor rozhodl věnovat reáliím Angoly a etnolingvistické skladbě angolského teritoria. Už zde v této posledně zmíněné kapitole se autor setkal s potížemi, které existují při zmapování etnických a lingvistických skupin v Angole. Většina publikací je zastaralá a pochází ještě z doby, kdy byla portugalská správa. Názvy jsou pro dnešního badatele označeny pejorativně a mapy jsou z 60-70. let minulého století. Mapy nekopírují řadu migrací, které byly po tomto období nejsilnější. Tato kapitola je tedy psána nejen na základě nejnovějších publikací *Angola: Povos e línguas*, ale také bylo zapotřebí srovnání s jinými publikacemi.

Práce dále pokračuje kapitolou o začátcích portugalské přítomnosti v Africe, konkrétněji o kolonizaci Angoly a specifikách portugalské koloniální správy. Zde se autor pokouší poukázat na několik společných rysů mezi politikou *apartheid* v JAR a portugalskou politikou v koloniích, především pak v Angole. Samotný proces asimilace obyvatelstva je tomu příkladem. Je zde poukázáno na to, jak probíhala

snaha o transformaci „prostého“ Angolana, kterého koloniální správa změnila z „*indígena*“ na statut „*assimilado*“.

Větší pozornost je zde kladena na začátek národněosvobozeneckých bojů. Autor zde popisuje řadu charakteristik, které vedly ke stále většímu a otevřenějšímu boji proti koloniální nadvládě. Je zde postupně popsáno několik neorganizovaných akcí na protest proti Portugalcům, vznik nejdůležitějších stran, které bojovaly za osvobození (MPLA, FNLA a UNITA) a oficiální vyhlášení ozbrojeného konfliktu proti kolonialismu na začátku 60. let. Samotný boj proti koloniální nadvládě zde není popsán jako izolovaný boj, ale existovala koordinace mezi zeměmi, které byly součástí portugalských zámořských území.

Záměrem této práce bylo rovněž poukázat na to, že portugalská koloniální vojska využívala svého členství v NATO k vybavení svého vojenského arsenálu a tím těžila z převahy v tomto boji. Válka měla rovněž vedle vojenských dopadů i dopad sociální jak v ekonomických centrech tak i v rurálních oblastech. I když to zní trochu jako paradox, z jistého pohledu by se dalo tvrdit, že povinná vojenská služba posílila a upevnila angolský nacionalismus, neboť čím více byli místní obyvatelé nasazováni do války, tím menší byly rozdíly mezi jednotlivými entolingvistickými skupinami. Existence koloniálního vojska vymazávala interní hranice mezi etnickými skupinami a posilovala pouta mezi Angolany ze všech sociálních, náboženských a etnických vrstev.

Práce dále poukazuje na nejednotnost během národněosvobozeneckého boje. Dále nebyla ponechána stranou skutečnost, že UNITA, aby se na bitevním poli udržela, měla tajnou smlouvu s portugalskou armádou, která ji využívala jako nárazník mezi ní a MPLA. Poukazuje se na záměrné lži, kterých se dopouštěla nejen vládnoucí strana MPLA, ale i UNITA. Je zde snaha analyzovat tyto strategické záměry (lži) k tomu, aby bylo čtenářům co nejobjektivněji zobrazena realita tohoto boje. Jsou zde rozebírána fakta, o kterých se moc nepíše jako například to, že MPLA využila událostí ze dne 4. února 1961 a označila je za svou akci, která nastartovala

otevřený boj proti koloniální přítomnosti, datum jejího skutečného založení, spolupráce UNITA během národněosvobozeneckých bojů s portugalskou armádou, atd. Je zde také kladena otázka, jakým způsobem došlo ke zrychlení událostí kolem 25. dubna 1974 v Portugalsku. V literatuře se dočteme, že tyto události ovlivnily boje v koloniích. Autor si však klade otázku, zda boj, který probíhal již více jak 10 let v koloniích, neovlivnil a nezpůsobil události kolem portugalského převratu. Ostatně bylo známo, že portugalská společnost nebyla jednotná ve válce ve svých zamořských provinciích. To je možné zachytit i v portugalské literatuře jako například v díle Antonia Loba Antunese: *Os Cus de Judas*.

Táto práce je psána z afrického pohledu, a tak si autor často klade otázky pro různá označení, která se objevují v cizí literatuře. Jedna z otázek je „boj za nezávislost“. Tento pojem použitý v literatuře je zavádějící, neboť boj za nezávislost v Angole nikdy neexistoval. Tento boj totiž nebyl za nezávislost, ale za osvobození. Dokonce slova jako dekolonizace a nezávislost měly své opodstatnění. Jasně je, že jedině ten, kdo kolonizoval mohl také dekolonizovat. S pojmem nezávislost je to stejné. Afričanům byl až do posledního okamžiku odepřen jakýkoli vliv na jejich historii a toto slovíčkaření tomu může být příkladem. Samotná hnutí, která vznikala „neznama“ tyto pojmy a v jejich názvech a cílech nechyběla klíčová slova jako osvobození, odchod kolonizátorů, atd. Pravdou je však to, že od pádu fašistického režimu v Portugalsku se také změnila smyslnost války a docházelo skutečně k procesům, které lze podle jejich specifčnosti označit za dekolonizaci. Jedná se tedy pouze o léta 1974-1975. Státy, které nezažily pád fašistického režimu v Portugalsku, nemohly tím pádem zažít ani dekolonizaci jako například Guiné-Bissau. Ačkoli se pro čtenáře může jednat pouze o slovíčkaření, není tomu tak. V angolských dějinách existoval boj za osvobození a samotné osvobození.

Portugalsko se na začátku sedmdesátých let začalo vojensky angažovat mnohem více v Angole a některé knihy praví, že akceschopnost jednotek MPLA, UNITA a FNLA byla velice slabá a někdy jen sporadická. Velký impuls této situaci přineslo dění v Portugalsku, kdy se portugalská vojenská armáda nasazená v Africe rozhodla

skoncovat se „salazarským režimem“ 25. dubna 1974. V Angole byli propuštěni političtí vězňové a zastaveny veškeré vojenské operace proti partyzánům. Díky této „benevolenci“ ze strany Portugalců začala v zápětí vznikat spousta politických stran, se kterými by nebylo rozumné se zabývat dopodrobna, ale které požadovaly „nezávislost v rámci portugalského společenství“.

V posledních letech koloniální éry se Portugalci usazovali v nejvíce výhodných (úrodných) oblastech v Angole. V roce 1970 se hlavními výrobními centry staly čtyři nejdůležitější obchodní města Nova Lisboa, Luanda, Benguela a Uíla s více jak 75% celkové produkce, i když představovala méně jak 30% obyvatelstva.²⁹⁸ Luanda sice k sobě přitáhla nejvíce investic v oblastech městské a průmyslové infrastruktury, ale bylo to na úkor jiných měst jako Lobito na pobřeží nebo Nova Lisboa.

Největší strany MPLA, FNLA a UNITA se na konci roku 1974 usmířily, i když ještě stále existovaly střety mezi MPLA a FNLA. Angolské osvobozenecké hnutí se sešlo v lednu 1975 v Portugalském Hotelu Peniche v Algarve, aby se dohodlo na složení nové přechodné vlády a „společné armády“. Tato přechodná vláda měla zároveň zajistit bezpečnost v zemích pro konání voleb do ústavodárného shromáždění a připravit se pro předání moci do rukou Angolanů 11. listopadu 1975. Tato dohoda byla známa jako dohoda z Alvor a byla podepsána těmi třemi osvobozeneckými hnutími a přijata s velkým potěším v Angole.

Zpět do Angoly, tyto smluvní strany, jako by zapomněly na hlavní důvod setkání v Portugalsku, se snažily zabezpečit moc pro den „nezávislosti“ v listopadu. Od února do července probíhaly v Angolském hlavním městě „boje o Luandu“, kdy si jednotlivé strany upevňovaly svou moc ve městě tím, že likvidovaly nepřátelská centra. MPLA vyšla v tom nejdůležitějším boji vítězná a 11. listopadu,

²⁹⁸ V roce 1950 bylo v celé Angole 78 826 bělochů. V roce 1970 už jich bylo 280 101. 209 611 z celkového počtu žilo ve výše citovaných městech. Carlos Rocha Dilolwa: *Contribuição à história económica de Angola*, 2ª edição. Luanda, Editorial Nzila 2000, s. 225-233.

v obklíčeném městě, vyhlásila „Nezávislost“. Ve stejný den bylo slyšet v ulicích Luandy heslo: *A luta continua, a vitória é certa!*, neboť válka pokračuje, vítězství je jisté! Tím se Angola dostala od osvobozené války k válce občanské.

Nakonec tato práce popisuje vývoj mladého státu od snahy o státní převrat dva roky po osvobození až k občanské válce v Angole, která se s postupem času a od pádu železné opony stávala stále nesmyslnější. Je zde popsáno několik mezníků z historie občanské války v Angole formou mírových dohod či prvních demokratických a svobodných voleb v roce 1992, které ale po každé skončily neúspěchem pro angolskou populaci. UNITA využívala nerostného bohatství Angoly a ochranu OSN ke konsolidaci své armády. Vláda ovšem poté, co UNITA v 1998 porušila mírovou dohodu z listopadu 1994 z Lusaky, se rozhodla tento konflikt řešit rovněž vojenským způsobem, neboť už nevěřila v diplomatické řešení. Boj byl znova obnoven a vůdce UNITA padnul v únoru 2002. Mírová smlouva byla vzápětí v dubnu 2002 podepsána. Rychlé podepsání mírové smlouvy potvrdilo tendenci nesmyslnosti války a únavu angolského obyvatelstva.

Nakonec autor popisuje pozůstatek kolonialismu, který je od osvobození do dnešních dnů stále přítomen, i když se s postupem času ztrácí. Pojmy běloch, mulat nebo mestic a černoch byly hodně přítomny v denní angolské realitě.

Je zde popsána i výtečná kondice, které se těší ekonomická situace země po dlouho trvající válce. Snaha mnoha Angolanů po této ničivé válce, která nikomu neprospěla (kromě vnějších obchodníků, kteří z této války jen profitovali) je obnova jejich milovaného státu, aby mohli v nejbližší době najít své místo nejen v Africe, ale i na celém světě.

Ačkoli byla prognóza pro rok 2006 velmi optimistická, vláda hovořila o nárůstu HDP až o 26%. Při svém pobytu v Angole jsem musel konstatovat, že se prozatím oblasti zemědělství příliš nedaří. Navzdory vynikajícím klimatickým podmínkám je

potřeba nejprve odstranit pozůstatky války, které jsou největší překážkou rozvoje vnitrozemí.

Angola má ovšem v černé Africe hned po Nigerii druhé největší naleziště ropy. V roce 2006 se Angola stala druhým státem z Černé Afriky, který přistoupil k prestižní organizaci OPEC - Organizaci zemí vyvážejících ropu (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*). Příjmy z jejího prodeje se na státním rozpočtu podílejí celou polovinou všech příjmů. Tato skutečnost, podobně jako v ostatních ropných státech, způsobuje doslova závislost státní ekonomiky na světových cenách ropy.

Nejpalčivějším problémem přítomným v Angole je porušování lidských práv. Této problematice je zde věnována velká pozornost s odkazem na Ústavu angolské republiky a různá svědectví v médiích (noviny, časopisy, atd.).